https://jas.ui.ac.ir/?lang=en

Journal of Applied Sociology
e-ISSN: 2322-343X
Vol. 38, Issue 2, No.106, 2027, pp 153-207
Received: 10.05.2026 Revised: 26.07.2026 Accepted: 04.08.2026

Research Paper

Discursive Transformations of Water Governance in Iran (1979–2024): A Qualitative Meta-Synthesis of Water Governance and Policy Studies

Felor Khalili
Ph.D. student in Public Administration, Department of Management, Isf.C., Islamic Azad University, Isfahan, Iran
felor.khalili@iau.ac.ir

Sahar Faeghi*
Assistant Prof of Cultural Sociology, Department of Management, Water Studies Research Center, Isf.C., Islamic Azad University, Isfahan, Iran
s.faeghi@iau.ac.ir

Akbar Etebarian
Ph.D., Department of Management, Isf.C., Islamic Azad University, Isfahan, Iran
a.etebarian@iau.ac.ir

Seyyed Ali Asghar Soltani
Associate professor of Linguistics, Department of Foreign Languages and Intercultural Studies, Bagher al-Ulum University, Qom, Iran
soltani@bou.ac.ir

Introduction
Over the past four decades, water governance has emerged as one of the most critical public policy challenges in Iran. Although the country has experienced declining renewable water resources, recurrent droughts, and accelerating environmental degradation, a growing body of scholarship contends that the current water crisis cannot be attributed solely to hydrological or climatic factors. Rather, it reflects the cumulative consequences of competing policy paradigms, institutional arrangements, and discursive shifts that have shaped how water has been conceptualized, governed, and managed over time. Accordingly, understanding the evolution of water governance necessitates moving beyond technical explanations toward a critical examination of the underlying discourses that define the relationships between the state, society, and the environment. Despite a burgeoning literature on water governance, policy-making, environmental discourse, water diplomacy, legal frameworks, media representations, and development planning in Iran, existing studies have generally addressed these issues in isolation and within narrow disciplinary boundaries. Consequently, a comprehensive interpretive synthesis capable of reconstructing the long-term discursive transformation of water governance across different political periods remains absent. This fragmentation has hindered a deeper understanding of the continuities, discontinuities, and interactions among competing governance discourses over time. To address this gap, the present study employed a qualitative meta-ethnographic synthesis of 12 eligible studies published between 1979 and 2024. By translating and synthesizing concepts across the selected studies, the research sought to reconstruct the historical trajectory of water governance discourses in Iran, identify recurring explanatory patterns, and offer a conceptual interpretation of the transformations that had shaped contemporary water governance.

Materials & Methods

This study employed a qualitative meta-ethnographic approach grounded in the 7-stage framework proposed by Noblit and Hare (1988) to reconstruct the discursive transformations of water governance in Iran. Meta-ethnography was selected for its capacity to enable interpretive

* Corresponding author

How to cite: Khalili, F., Faeghi, S., Etebarian, A., & Soltani, A.S. (2027). Discursive transformations of water governance in Iran (1979–2024): A qualitative meta-synthesis of water governance and policy studies. *Journal of Applied Sociology*, *38*(2), 153-207. https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

2322-343x / © University of Isfahan
This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

translation and synthesis of concepts across qualitative studies while preserving their contextual meanings and generating higher-order theoretical interpretations. Rather than aggregating findings, this approach facilitated the development of new explanatory concepts through reciprocal translation and interpretive synthesis.

A systematic search was conducted across major Iranian scientific databases, including SID, Magiran, Noormags, ISC, and Google Scholar. Studies published between 1979 and 2024 were screened against predefined inclusion and exclusion criteria. Eligible studies were required to: (a) employ qualitative or mixed-method designs with a discourse-analytical orientation; (b) focus on water governance, water policy, or broader water-related discourses in Iran; and (c) provide sufficient interpretive findings to enable conceptual translation. Following the removal of duplicates and sequential screening of titles, abstracts, and full texts, 12 studies met the eligibility criteria and were included in the final synthesis.

The methodological quality of the selected studies was assessed by using Lincoln and Guba's trustworthiness criteria. Conceptual sufficiency guided the termination of study selection. The inclusion criteria were applied independently by two researchers and any disagreements were resolved through discussion and consensus. Data synthesis proceeded hierarchically—from first-order concepts to themes, explanatory concepts, and recurring meta-patterns—through reciprocal translation, constant comparison, and interpretive synthesis.

To facilitate the analysis of long-term transformations, the selected studies were organized according to successive governmental periods following the 1979 Islamic Revolution. These periods served solely as an analytical framework; explanatory concepts and recurring meta-patterns emerged inductively through the meta-ethnographic synthesis itself. Finally, the synthesized findings were interpreted by using a two-dimensional analytical framework comprising the Conservation–Exploitation and Participation–State-Centeredness axes.

Discussion of Results & Conclusion

The meta-synthesis revealed that the discursive trajectory of water governance in Iran had undergone substantial transformations over the past four decades. Rather than reflecting a linear progression, these transformations evinced ongoing contestation among competing governance paradigms regarding the role of the state, public participation, environmental protection, and resource exploitation. Organizing the findings across 5 successive governmental periods demonstrated that each era was characterized by a distinct discursive configuration, shaped by shifting policy priorities, institutional arrangements, and development strategies.

Mapping the synthesized findings onto the two-dimensional analytical framework—comprising the *Conservation–Exploitation* and *Participation–State-Centeredness* axes—enabled a comparative interpretation of the historical evolution of governance discourses. More significantly, reciprocal translation and interpretive synthesis generated 3 recurring meta-patterns that, while not explicitly identified in the primary studies, emerged through higher-order conceptual integration.

The first recurring meta-pattern, *Discourse–Implementation Gap*, illustrated the persistent discrepancy between policy rhetoric and institutional practice across successive periods. The second, *Hegemonic Crisis*, reflected the inability of competing governance discourses to establish a stable chain of equivalence capable of securing long-term institutional legitimacy. The third—*Intra-Governmental Turn*—constituted the principal theoretical contribution of this study. This concept demonstrated that major transformations in Iranian water governance had predominantly occurred through internal reconfigurations of governmental priorities, institutional arrangements, and decision-making logics, rather than through a substantial transfer of authority to civil society or other non-state actors.

The findings suggested that Iran's water governance crisis should be understood not merely as a consequence of environmental scarcity or technical inefficiency, but also as the outcome of unresolved discursive struggles that have repeatedly reshaped the relationship between the state, society, and the environment—without establishing a coherent and sustainable governance paradigm. Accordingly, future water policies must move beyond purely technical interventions and adopt participatory, discourse-sensitive, and institutionally integrated governance approaches capable of bridging the persistent gap between policy discourse and implementation. Furthermore, this study contributes to the literature by demonstrating the capacity of qualitative meta-ethnography to generate higher-order explanatory concepts and recurring interpretive patterns from fragmented qualitative evidence, thereby offering a transferable analytical framework for examining long-term transformations in environmental governance.

Keywords: Water Governance, Discursive Transformation, Meta-Ethnography, Qualitative Meta-Synthesis, Water Policy, Discourse Analysis, Iran.

Acknowledgments

The authors thank everyone who contributed to this article.

Conflicts of Interest

There is no conflict of interest.

Funding

The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Statement on the Use of AI

In preparing this article, ChatGPT, an artificial intelligence tool developed by OpenAI (GPT-6), was used to improve the writing quality, revise certain sections of the manuscript, and ensure consistency in scientific terminology. The authors reviewed the AI-generated content and take full responsibility for the final content of the article.

.

جامعه‌شناسی کاربردی

سال سی و هشتم، شماره پیاپی (۱۰۶)، شماره دوم، ۱۴۰۶، ص۱۵۳-۲۰۷

تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۲/۲۰ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۵/۰۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۵/۱۳

مقاله پژوهشی

تحولات گفتمانی حکمرانی آب در ایران (۱۴۰۳-۱۳۵۸): فراترکیب کیفی مطالعات حکمرانی و سیاست‌گذاری آب

فلور خلیلی، دانشجوی دکتری گروه مدیریت، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران
felor.khalili@iau.ac.ir

سحر فائقی*، استادیار جامعه‌شناسی فرهنگی، گروه مدیریت، مرکز تحقیقات مطالعات آب، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران
s.faeghi@iau.ac.ir

اکبر اعتباریان، استاد مدیریت دولتی، گروه مدیریت، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران
a.etebarian@iau.ac.ir

سیدعلی‌اصغر سلطانی، دانشیار زبان‌شناسی، گروه زبان‌های خارجی و مطالعات میان‌فرهنگی، دانشگاه باقرالعلوم، قم، ایران
soltani@bou.ac.ir

چکیده

حکمرانی آب در ایران طی پنج دهۀ اخیر دستخوش تحولات گفتمانی متعددی بوده است که بازتابی از تغییرات در ایدئولوژی‌های سیاسی، الگوهای توسعه و رویکردهای مدیریتی به منابع آب محسوب می‌شود. باوجود ظهور تدریجی مفاهیمی چون توسعۀ پایدار، مشارکت اجتماعی و حفاظت زیست‌محیطی، سیاست‌گذاری آب در ایران همچنان عمدتاً تحت‌تأثیر رویکردهای دولت‌محور، سازه‌ای و بهره‌بردارانه قرار داشته است. پژوهش حاضر با استفاده از روش فراترکیب کیفی و رویکرد متاتنوگرافی تحولات گفتمانی حکمرانی آب را در ایران طی سال‌های ۱۳۵۸ تا ۱۴۰۳ تحلیل کرده است؛ در این راستا، ۱۲ مطالعۀ کیفی از پایگاه‌های علمی ملی و بین‌المللی به‌صورت نظام‌مند انتخاب و تحلیل شد. یافته‌ها نشان می‌دهد که سیاست‌گذاری آب در ایران نه براساس مسیر خطی و پایدار، در قالب گسست‌ها، چرخش‌های گفتمانی و شکاف‌های مکرر میان سیاست و اجرا شکل گرفته است. سه الگوی فراتکرارشونده در فراترکیب حاضر شناسایی شد: شکاف گفتمان و اجرا، بحران هژمونی در دهۀ ۱۳۹۰ و چرخش درون‌دولتی در اوایل دهۀ ۱۴۰۰. نتایج همچنین نشان می‌دهد که جایگاه مردم عمدتاً به‌صورت مشارکت محدود یا نمادین بازنمایی شده و محیط‌زیست، باوجود ورود به اسناد رسمی، غالباً تحت‌تأثیر اولویت‌های توسعه‌ای قرار گرفته است. این پژوهش نشان می‌دهد که تداوم بحران آب در ایران را بیش از آنکه صرفاً ناشی از محدودیت‌های طبیعی دانست، می‌توان نتیجۀ ناپایداری الگوهای حکمرانی، ضعف هماهنگی نهادی و شکاف میان سیاست‌های اعلامی و رویه‌های اجرایی تلقی کرد.

واژه‌های کلیدی: حکمرانی آب، تحول گفتمانی، سیاست‌گذاری آب، ایران، فراترکیب کیفی، متاتنوگرافی.

* نویسنده مسئول:

خلیلی، فلور، فائقی، سحر، اعتباریان، اکبر و سلطانی، سیدعلی‌اصغر .(۱۴۰۶). تحولات گفتمانی حکمرانی آب در ایران (۱۳۵۸-۱۴۰۳): فراترکیب کیفی مطالعات حکمرانی و سیاست‌گذاری آب، *جامعه‌شناسی کاربردی*، ۳۸(۲)، ۱۵۳-۲۰۷ . https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

2322-343X © University of Isfahan
This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

مقدمه و بیان مسئله

بحران آب در ایران در دهه‌های اخیر از سطح بحرانی طبیعی یا فنی فراتر رفته و به مسئله‌ای پیچیده، چندبُعدی و ساختاری بدل شده است که بر ابعاد اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و امنیتی کشور تأثیر گذاشته است (Madani & Arezoumandi, 2018). شواهد تجربی متعدد، ازجمله کاهش شدید منابع آب تجدیدپذیر، افت کمّی و کیفی آب‌های زیرزمینی، خشک‌شدن تالاب‌ها، تشدید مهاجرت‌های محیط‌زیستی و بروز تنش‌های بین‌استانی و حتی بین‌المللی بر سر منابع مشترک همگی گویای ناکارآمدی الگوهای حکمرانی موجود است (Nazemi et al., 2020)؛ بااین‌حال، بخش عمده‌ای از مطالعات و سیاست‌گذاری‌ها در ایران همچنان بر راه‌حل‌های فنی و مهندسی، نظیر سدسازی، انتقال آب بین‌حوضه‌ای یا صرفه‌جویی مصرفی متمرکز مانده است (Molle, 2008) و به ابعاد نهادی، گفتمانی و سیاسی حکمرانی آب کمتر توجه شده است (Fischhendler, 2015).

دراین‌میان، رویکردهایی که بحران آب را صرفاً فنی بازنمایی می‌کند، خود بخشی از مسئله محسوب می‌شود؛ زیرا مول[1] (2008) چنین راهکارهایی را ذیل عنوان افسانه‌های آب نقد کرده است و آن‌ها را برآمده از مفروضات و باورهای سیاستی نادرست می‌داند. به بیان دیگر، آب در عمل بخشی از بستر تعارض‌های اجتماعی، کشمکش‌های سیاسی و چالش‌های حکمرانی در ایران است؛ اما در بسیاری از تحلیل‌ها همچنان به‌عنوان پدیده‌ای طبیعی، فنی و خنثی بازنمایی می‌شود (فائقی و نوابخش، ۱۳۹۵)؛ ازاین‌رو، فهم بحران آب مستلزم گذار از تبیین‌های صرفاً فنی و مدیریتی به سوی تحلیل‌های نهادی، تاریخی و گفتمانی است.

در پژوهش حاضر، میان مفاهیم سیاست‌گذاری آب، مدیریت آب و حکمرانی آب تمایز قائل می‌شود. سیاست‌گذاری آب به فرایند تعیین اهداف، تدوین قوانین و جهت‌گیری‌های کلان مرتبط با منابع آب اشاره دارد؛ مدیریت آب ناظر بر اجرای سیاست‌ها، تخصیص منابع و بهره‌برداری عملیاتی از سامانه‌های آبی است و حکمرانی آب به مجموعهٔ قواعد، نهادها، سازوکارهای تصمیم‌گیری و تعاملات میان دولت، ذی‌نفعان و سایر کنشگران در فرایند تصمیم‌گیری و اجرای سیاست‌های آبی اطلاق می‌شود (OECD, 2011; Akhmouch & Correia, 2016)؛ در این معنا، حکمرانی آب بیش از آنکه صرفاً به مدیریت اجرایی منابع آب مربوط باشد، به چگونگی توزیع قدرت، مشارکت ذی‌نفعان، پاسخ‌گویی نهادی و هماهنگی میان سطوح مختلف تصمیم‌گیری مرتبط است (Rogers & Hall, 2003). تمرکز اصلی پژوهش حاضر بر سطح حکمرانی و تحولات گفتمانی مرتبط با آن است.

مفهوم گفتمان در این پژوهش نه صرفاً به معنای گفتار، به‌مثابهٔ چارچوبی معناساز و قدرت‌مند در تعیین مفروضات، اولویت‌ها، تعاریف و سیاست‌های مسلط در نظر گرفته می‌شود (Dryzek, 2022; Hajer, 1995). تحلیل گفتمان‌های سیاستی می‌تواند نشان دهد که در هر دورهٔ تاریخی چه تصویری از بحران آب ارائه شده است؛ چه کنشگرانی مشروعیت تصمیم‌گیری یافته‌اند؛ چه جایگاهی برای دولت، جامعه و محیط‌زیست تعریف شده و چه دال‌هایی در مرکز فرایند سیاست‌گذاری قرار گرفته است.

بررسی تاریخی سیاست‌های آب در ایران نشان می‌دهد که این سیاست‌ها غالباً متأثر از اولویت‌های سیاسی، ایدئولوژیک و توسعه‌ای شکل گرفته و کمتر بر مبنای ظرفیت‌های اکولوژیک و شواهد علمی تنظیم شده است (طالبی صومعه‌سرایی و همکاران، ۱۴۰۳)؛ برای نمونه، در دهه‌های نخست پس از انقلاب، سیاست‌های آب به‌شدت متأثر از گفتمان عدالت‌محور و خودکفایی کشاورزی قرار داشت و دولت به‌عنوان متولی انحصاری تأمین و توزیع منابع عمل می‌کرد (بنیاد و زارع شاه‌آبادی، الف۱۴۰۲). در دههٔ ۱۳۷۰ با آغاز سیاست‌های تعدیل ساختاری، مفاهیمی چون خصوصی‌سازی، واگذاری و مشارکت وارد ادبیات سیاستی شد؛ اما در عمل، دولت همچنان محور اصلی سیاست‌گذاری باقی ماند (طالبی صومعه‌سرایی و همکاران، ۱۴۰۳). در دههٔ ۱۳۸۰ نیز گفتمان حفاظت از منابع، توسعهٔ پایدار، عدالت بین‌نسلی و

[1] Molle

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

فناوری‌های بومی وارد عرصهٔ سیاست‌گذاری شد؛ اما شکاف میان ادبیات رسمی و واقعیت‌های اجرایی همچنان تداوم یافت (ملکی و همکاران، ۱۴۰۱).

مطالعات مختلف نیز نشانه‌هایی از تقابل و رقابت گفتمان‌ها را در سیاست‌گذاری آب ایران گزارش کرده است؛ برای مثال، خانیکی و موسوی (۱۴۰۱) نشان داده‌اند که رسانه‌های رسمی در دهه‌های اخیر، بحران آب را عمدتاً ناشی از رفتارهای مصرفی شهروندان معرفی کرده و با نادیده‌گرفتن نقش ساختارهای سیاستی و نهادی، روایتی مسئولیت‌زدا از بحران ارائه داده‌اند. درمقابل، برخی پژوهشگران و رسانه‌های مستقل‌تر بر گفتمان‌هایی همچون مشارکت اجتماعی، عدالت محیط‌زیستی، شفافیت نهادی و پاسخ‌گویی دولت تأکید داشته‌اند (Fischhendler, 2015؛ خانیکی و همکاران، ۱۴۰۰). همچنین، مطالعاتی مانند ناظمی و همکاران (2020) در حوضهٔ زاینده‌رود نشان داده است که فقدان روایت مشترک، افت اعتماد نهادی و چندپارگی ارزشی مانع از شکل‌گیری الگوهای پایدار و مشارکت‌جویانهٔ حکمرانی آب شده است.

باوجود گسترش مطالعات مرتبط با حکمرانی و سیاست‌گذاری آب در ایران، بخش عمدهٔ این پژوهش‌ها بر دوره‌های زمانی محدود، اسناد خاص، برنامه‌های توسعه، مطالعات موردی یا ابعاد منفردی از مسئلهٔ آب تمرکز داشته است. برخی پژوهش‌ها به تحلیل اسناد و قوانین، برخی به بازنمایی رسانه‌ای بحران آب و برخی دیگر به ابعاد مدیریتی، اقتصادی یا حقوقی پرداخته است؛ درنتیجه، هنوز تصویر جامعی از چگونگی تحول گفتمان‌های حکمرانی آب، تغییر دال‌های مرکزی، بازآرایی روابط میان دولت، مردم و محیط‌زیست و سازوکارهای تثبیت یا تغییر هژمونی در یک افق زمانی بلندمدت وجود ندارد.

افزون بر این، هنوز روشن نیست که تحولات مشاهده‌شده در سیاست‌گذاری آب ایران را باید به منزلهٔ گذار به حکمرانی مشارکتی و چندسطحی تعبیر کرد یا اینکه این تحولات عمدتاً در قالب بازآرایی گفتمان‌های دولتی و بازتولید الگوهای دولت‌محور صورت گرفته است. از این منظر، بازسازی روندهای تاریخی حکمرانی آب می‌تواند در فهم چگونگی شکل‌گیری شکاف میان گفتمان و اجرا، ظرفیت یادگیری نهادی و سازوکارهای بازتولید یا تحول مناسبات قدرت در حوزهٔ آب نقش مهمی ایفا کند.

بر این اساس، خلأ اصلی دانش موجود را می‌توان در فقدان پژوهشی دانست که بتواند با بهره‌گیری از رویکردی فراترکیبی و تفسیری، تحولات گفتمانی حکمرانی آب را در ایران در چارچوبی تاریخی ـ نهادی بازسازی کرده و الگوهای تداوم، گسست و بازآرایی هژمونیک را طی پنج دههٔ گذشته شناسایی کند.

پژوهش حاضر در پاسخ به این خلأ با استفاده از رویکرد فراترکیب کیفی و با هدف تلفیق نظام‌مند یافته‌های مطالعات پیشین، درصدد بازسازی روندهای گفتمانی سیاست‌گذاری و حکمرانی آب در ایران طی سال‌های ۱۳۵۸ تا ۱۴۰۳ است. نوآوری پژوهش حاضر در سه سطح تبیین‌پذیر است: نخست، اتخاذ رویکردی طولی برای تحلیل تحولات گفتمانی طی پنج دهه؛ دوم، تلفیق منطق فراترکیب کیفی با تحلیل گفتمان به‌منظور بازسازی الگوهای هژمونیک و سوم، تحلیل هم‌زمان جایگاه دولت، مردم و محیط‌زیست در فرایند سیاست‌گذاری آب. این رویکرد امکان شناسایی الگوهای تکرارشونده، گسست‌های گفتمانی و شکاف میان سیاست و اجرا را در طول زمان فراهم می‌کند.

بر این اساس، پژوهش حاضر در پی پاسخ به این پرسش اساسی است: سیاست‌گذاری آب در ایران طی سال‌های ۱۳۵۸ تا ۱۴۰۳ چگونه متأثر از گفتمان‌های مسلط شکل گرفته است و چه الگوهایی در بازنمایی نقش دولت، مردم و محیط‌زیست در این فرایند قابل‌شناسایی است؟

بر این مبنا، پرسش‌های پژوهش عبارت است از:

۱. گفتمان‌های مسلط بر سیاست‌گذاری آب در ایران در هریک از دهه‌ها کدام است و دال مرکزی هر گفتمان چیست؟

۲. نقش دولت در هریک از این گفتمان‌ها چگونه بازنمایی شده است (متولی مطلق، تسهیل‌گر، توسعه‌گرا، گرایش به قانون‌زدایی یا مشارکت‌جو)؟

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

۳. جایگاه عاملیت مردم در هر گفتمان چیست (ذی‌نفع مشارکت‌جو، مصرف‌کنندهٔ منفعل، تهدید امنیتی یا ناجی بحران)؟

٤. محیط‌زیست به‌عنوان موضوع سیاست‌گذاری در هر گفتمان چه نسبتی با سایر دال‌ها (توسعه، عدالت، امنیت و پایداری) دارد؟

چارچوب نظری

پژوهش حاضر برای تحلیل گفتمان‌های سیاست‌گذاری آب در ایران، از چارچوب نظری تحلیل گفتمان لاکلاو[1] و موفه[2] بهره می‌گیرد؛ رویکردی که تمرکز خود را نه صرفاً بر متن یا زبان، بر سازوکارهای تولید معنا، مناسبات قدرت و شکل‌گیری هژمونی در سطح اجتماعی معطوف می‌کند (Laclau & Mouffe, 2014). تمایز اصلی این رویکرد با رهیافت‌هایی چون تحلیل انتقادی گفتمان در سنت فرکلاف[3] و ون‌دایک[4] در آن است که لاکلاو و موفه، گفتمان را نه صرفاً به‌مثابهٔ بازنمایی زبانی واقعیت، به‌عنوان عرصه‌ای سیال از مفصل‌بندی‌های معنایی در نظر می‌گیرند که در آن، دلالت‌ها ازطریق رقابت‌های هژمونیک تثبیت، بازتولید یا دگرگون می‌شود (Howarth, 2000; Torfing, 1999).

کاربست این چارچوب در مطالعهٔ حاضر، در پیوند با ادبیات حکمرانی آب از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. پژوهش‌های این حوزه نشان داده است که بحران آب صرفاً محصول کمبود فیزیکی منابع نیست، بلکه نتیجهٔ برهم‌کنش پیچیدهٔ عوامل نهادی، سیاسی و گفتمانی است (Molle, 2008; Pahl-Wostl et al., 2010)؛ به‌ویژه، ادبیات حکمرانی تطبیقی آب تأکید دارد که نحوهٔ تعریف مسئلهٔ آب، نوع راه‌حل‌های سیاستی را شکل می‌دهد (Pahl-Wostl, 2015/2019). از این منظر، گفتمان‌های مسلط تعیین می‌کند که چه‌چیزی به‌عنوان بحران شناخته شود؛ چه کنشگرانی مسئول تلقی شوند و چه گزینه‌هایی به‌عنوان راه‌حل مشروعیت یابد (Hajer, 1995; Dryzek, 2022).

دربارهٔ ایران نیز، مطالعات متعددی نشان داده است که غلبهٔ گفتمان‌های سازه‌محور و توسعه‌گرا نظیر تأکید بر سدسازی و انتقال آب، نقش مهمی در شکل‌گیری مسیرهای ناپایدار حکمرانی آب داشته است (Madani, 2014). درمقابل، گفتمان‌های نوظهورتر که بر پایداری، مشارکت و مدیریت تقاضا تأکید دارد، هنوز نتوانسته است به هژمونی پایدار دست یابد (Nazemi & Wheater, 2015). این وضعیت، بیانگر نوعی چندگانگی گفتمانی و در مواردی بحران هژمونی در سیاست‌گذاری آب ایران است؛ وضعیتی که در آن، چارچوب معنایی مسلط دچار تزلزل شده، اما جایگزین منسجمی نیز تثبیت نشده است.

در چارچوب نظری لاکلاو و موفه (2014)، هر گفتمان حول یک دال مرکزی مفصل‌بندی می‌شود که سایر عناصر معنایی در نسبت با آن سازمان می‌یابد (Laclau & Mouffe, 2014). این مفصل‌بندی ازطریق دو منطق هم‌ارزی و تفاوت صورت می‌گیرد (Torfing, 1999). در منطق هم‌ارزی، عناصر مختلف در یک زنجیرهٔ معنایی به یکدیگر پیوند می‌خورد و هویت مشترکی می‌یابد؛ درحالی‌که در منطق تفاوت، مرزهای گفتمان ازطریق تمایزگذاری با گفتمان‌های رقیب شکل می‌گیرد. فرایند غیریت‌سازی نیز به گفتمان‌ها امکان می‌دهد تا ازطریق تعریف «دیگری» (برای مثال مصرف‌کنندهٔ پرمصرف، دولت ناکارآمد یا عوامل خارجی)، هویت خود را تثبیت کند (Howarth, 2000).

مفهوم هژمونی در این میان نقش کلیدی دارد. هژمونی به وضعیتی اطلاق می‌شود که در آن، گفتمانی موفق می‌شود که معنای خاصی از واقعیت را تثبیت و آن را به چارچوب غالب سیاست‌گذاری تبدیل کند (Laclau & Mouffe, 2014)؛ بااین‌حال، این تثبیت همواره موقتی است و در مواجهه با بحران‌های اجتماعی و محیط‌زیستی می‌تواند دچار فرسایش شود. در حوزهٔ حکمرانی آب، چنین فرسایشی، بیشتر زمانی رخ می‌دهد که سیاست‌های مبتنی بر گفتمانی خاص (برای مثال توسعهٔ سازه‌ای) نتواند به نتایج موردانتظار دست یابد و درنتیجه، مشروعیت آن‌ها زیر سؤال رود (Pahl-Wostl, 2010).

در این پژوهش، مفاهیم مذکور به‌صورت عملیاتی در تحلیل داده‌ها به‌کار گرفته شده است؛ بدین‌صورت که از هر مطالعهٔ کیفی منتخب، دال مرکزی استخراج و دال‌های شناور

[1] Laclau
[2] Mouffe
[3] Fairclough
[4] van Dijk

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

مرتبط با آن شناسایی شده است. سپس، نحوهٔ مفصل‌بندی این دال‌ها در قالب روابط هم‌ارزی یا تفاوت و نیز الگوهای غیریت‌سازی تحلیل شده است؛ درنهایت، با مقایسهٔ یافته‌ها در چارچوب زمانی، وضعیت هژمونیک گفتمان‌ها در دوره‌های مختلف اعم از تثبیت، تضعیف یا بحران بازسازی شده است.

برای نمونه، دال عدالت توزیعی در برخی مطالعات در زنجیره‌ای هم‌ارز با مفاهیمی چون حمایت از کشاورزان و خودکفایی غذایی مفصل‌بندی شده است، درحالی‌که در مطالعات دیگر، همین دال در تقابل با پایداری اکولوژیک قرار گرفته و به‌عنوان عاملی در تشدید بهره‌برداری از منابع آب بازنمایی شده است (Madani, 2014). این تفاوت در مفصل‌بندی نشان می‌دهد که چگونه یک دال مشترک می‌تواند در چارچوب‌های گفتمانی متفاوت، معانی متعارضی بیابد و درنتیجه، به سیاست‌های متفاوت و گاه متناقض منجر شود.

در پژوهش حاضر، تحول گفتمان حکمرانی آب به‌عنوان چارچوب تحلیلی اصلی در نظر گرفته شد و سایر مفاهیم نظری ازجمله هژمونی، امنیتی‌سازی، عدالت آبی و حکمرانی تطبیقی به‌مثابهٔ مفاهیم مکمل برای تبیین ابعاد مختلف این تحول به کار گرفته شد؛ بر این اساس، تمرکز اصلی پژوهش نه بر آزمون نظریه‌ای خاص، بر فهم نحوهٔ تغییر، تداوم و تقابل گفتمان‌های سیاست‌گذاری آب در ایران است.

روش تحقیق

پژوهش حاضر ازنظر هدف، کاربردی ـ توسعه‌ای و ازنظر رویکرد، کیفی است. برای پاسخ به پرسش‌های پژوهش از روش فراترکیب کیفی با رویکرد متااتنوگرافی[1] پیروی شد که برای اولین بار نوبلیت و هیر[2] (1988) معرفی کردند. این روش، برخلاف مرورهای نظام‌مند سنتی که عمدتاً به تجمیع نتایج می‌پردازد، باتکیه‌بر ترجمهٔ تفسیری مطالعات به یکدیگر، به تولید مفاهیم و تبیین‌های نظری در سطحی انتزاعی‌تر منجر می‌شود. متااتنوگرافی به‌ویژه برای پژوهش حاضر مناسب است؛ زیرا امکان بازسازی تحولات گفتمانی را در یک بازهٔ زمانی طولی و استخراج الگوهای معنایی فراتر از مطالعات منفرد فراهم می‌آورد (Atkins et al., 2008)؛ در این راستا، مراحل هفت‌گانهٔ این روش به‌صورت نظام‌مند در ادامه شرح داده می‌شود.

مراحل هفت‌گانهٔ متااتنوگرافی

مرحلهٔ ۱) شروع با ایدهٔ اولیه: ایدهٔ اولیهٔ پژوهش، نبود تصویری یکپارچه و نظام‌یافته از تحول گفتمان‌های سیاست‌گذاری آب در ایران طی پنج دههٔ گذشته (۱۳۵۸ تا ۱۴۰۳) بود. بررسی اولیه نشان داد که مطالعات موجود هرکدام به بخشی از این پازل پرداخته است (برخی بر اسناد بالادستی، برخی بر رسانه‌ها، برخی بر قوانین و برخی بر حکمرانی محلی)؛ اما هیچ پژوهشی روابط میان این گفتمان‌ها، تحول نقش دولت، جایگاه مردم و توجه به محیط‌زیست را به‌صورت تلفیقی و در چارچوبی طولی تحلیل نکرده است؛ ازهمین‌رو، پرسش‌های چهارگانهٔ پژوهش تدوین شد.

مرحلهٔ ۲) تعیین معیارهای جست‌وجو و انتخاب مطالعات مرتبط: جست‌وجوی نظام‌مند در پایگاه‌های علمی داخلی (Magiran، SID، Noormags و پرتال جامع علوم انسانی) و بین‌المللی (Google Scholar, Web of Science, Scopus)، با کلیدواژه‌های ترکیبی تحلیل گفتمان آب، حکمرانی آب ایران، سیاست‌گذاری آب ایران، گفتمان عدالت آب ایران، امنیتی‌سازی آب ایران و معادل انگلیسی آن‌ها انجام شد. معیارهای ورود و خروج به شرح جدول (۱) تعیین شد.

[1] Meta-ethnography
[2] Noblit & Hare

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

جدول ۱- معیارهای ورود و خروج مطالعات به فراترکیب

Table 1- Inclusion and exclusion criteria for study selection in the qualitative meta-synthesis

معیار **Criterion**	شرایط ورود **Inclusion Criteria**	شرایط خروج **Exclusion Criteria**
نوع مطالعه Type of Study	مطالعات کیفی یا بخش کیفی پژوهش‌های آمیخته با بهره‌گیری از تحلیل گفتمان، تحلیل انتقادی گفتمان، تحلیل محتوای کیفی، مرور نظام‌مند کیفی یا رویکردهای توصیفی ـ تحلیلی دارای یافته‌های تفسیری قابل‌استخراج Qualitative studies or qualitative components of mixed-methods research employing discourse analysis, critical discourse analysis, qualitative content analysis, qualitative systematic reviews, or descriptive–analytical approaches that provide extractable interpretive findings.	مطالعات کمّی صرف، پژوهش‌های فنی، هیدرولوژیک یا اقتصادی فاقد داده و یافتهٔ تفسیری دربارهٔ گفتمان‌ها، نهادها و سازوکارهای حکمرانی آب Exclusively quantitative studies and technical, hydrological, or economic research lacking interpretive data or findings concerning discourses, institutions, and water governance mechanisms.
بازهٔ زمانی Temporal Scope	مطالعات ناظر بر تحولات سیاست‌گذاری و حکمرانی آب ایران در فاصلهٔ سال‌های ۱۳۵۸ تا ۱۴۰۳ Studies examining developments in water policymaking and governance in Iran during the period 1979–2024 (1358–1403 in the Iranian calendar).	مطالعاتی که موضوع یا دورهٔ تاریخی بررسی‌شدهٔ آن‌ها خارج از بازهٔ ۱۳۵۸ تا ۱۴۰۳ باشد. Studies whose subject matter or historical period of analysis falls outside the 1979–2024 timeframe.
موضوع اصلی Primary Focus	مطالعات مرتبط با حکمرانی، سیاست‌گذاری و مدیریت نهادی آب در ایران، ازجمله تحلیل قوانین، برنامه‌های توسعه، اسناد سیاستی، گفتمان‌های رسانه‌ای، دیپلماسی آب، امنیتی‌سازی آب و بازنمایی نقش دولت، جامعه و محیط‌زیست در تصمیم‌گیری‌های آبی. Studies addressing water governance, policymaking, and institutional water management in Iran, including analyses of legislation, development plans, policy documents, media discourses, water diplomacy, water securitization, and representations of the roles of the state, society, and the environment in water-related decision-making.	مطالعات صرفاً فنی، حقوقی، تاریخی یا توصیفی که فاقد تحلیل معنادار دربارهٔ مناسبات قدرت، نقش کنشگران، سازوکارهای تصمیم‌گیری یا بازنمایی دولت، مردم و محیط‌زیست باشد. Exclusively technical, legal, historical, or descriptive studies lacking substantive analysis of power relations, actors' roles, decision-making mechanisms, or representations of the state, the public, and the environment.
سطح تحلیل Level of Analysis	سطح ملی، حوضه‌ای یا دلالت فرامنطقه‌ای یا تحلیل رسانه‌ها و اسناد سراسری که امکان استنتاج دربارهٔ حکمرانی آب ایران را فراهم کند. Studies conducted at the national level, river-basin studies with broader regional implications, or analyses of nationwide media and policy documents that allow for analytical inferences about water governance in Iran.	مطالعات محدود به یک شهر، شهرستان یا مورد محلی که فاقد دلالت تحلیلی برای سیاست‌گذاری یا حکمرانی آب در سطح گسترده‌تر باشد. Studies confined to a single city, district, or local case without broader analytical implications for water policymaking or governance.
کیفیت و اعتبار علمی Scientific Quality and Credibility	انتشار در نشریات علمی معتبر، مجموعه‌مقالات داوری‌شده یا منابع علمی دارای فرایند ارزیابی مشخص و برخوردار از شفافیت روش‌شناختی و یافته‌های قابل‌استخراج Studies published in reputable scholarly journals, peer-reviewed conference proceedings, or academic sources with clearly defined evaluation procedures, methodological transparency, and extractable findings.	گزارش‌های سازمانی فاقد داوری، پایان‌نامه‌های منتشرنشده، مقالات غیرعلمی، متون فاقد شفافیت روش‌شناختی یا مطالعاتی که یافته‌های تفسیری قابل‌استفاده برای سنتز ارائه نمی‌کند. Non-peer-reviewed institutional reports, unpublished theses and dissertations, non-scholarly articles, studies lacking methodological transparency, or studies that do not provide interpretive findings suitable for synthesis.
قابلیت ورود به سنتز Suitability for Synthesis	برخورداری از مفاهیم، مضامین، گزاره‌ها یا یافته‌هایی که امکان مقایسه، ترجمهٔ متقابل و ترکیب تفسیری آن‌ها با سایر مطالعات وجود داشته باشد. Studies containing concepts, themes, propositions, or findings that can be compared, reciprocally translated, and interpretively synthesized across studies.	مطالعاتی که صرفاً به ارائهٔ آمار، توصیه‌های اجرایی یا توصیف کلی پرداخته و فاقد یافتهٔ مستقل و ترجمه‌پذیر در فرایند متااتنوگرافی باشد. Studies limited to presenting statistical data, practical recommendations, or general descriptions without independent findings amenable to conceptual translation within the meta-ethnographic synthesis process.

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

از مجموع ۸۳ مقالهٔ اولیه، پس از حذف مطالعات تکراری (۳۷ مقاله)، غربال‌گری عنوان و چکیده (۲۷ مقاله) و ارزیابی متن کامل (۱۹ مقاله)، درنهایت ۱۲ مطالعه برای سنتز نهایی انتخاب شد. انتخاب این مطالعات صرفاً براساس ارتباط موضوعی با حوزهٔ آب انجام نشد، بلکه مطابق معیارهای ازپیش‌تعیین‌شدهٔ پژوهش شامل انطباق مستقیم با هدف و پرسش‌های پژوهش، کیفیت روش‌شناختی، شفافیت فرایند تولید داده، انسجام تحلیلی، قابلیت استخراج مفاهیم تفسیری و امکان ترجمهٔ متقابل مفاهیم در فرایند متااتنوگرافی صورت گرفت. اعمال معیارهای ورود به‌صورت نظام‌مند و در دو مرحله انجام شد: در مرحلهٔ نخست، دو پژوهشگر به‌طورمستقل هریک از مطالعات را براساس معیارهای ورود و خروج ارزیابی کردند؛ در مرحلهٔ دوم، نتایج ارزیابی‌ها با یکدیگر مقایسه و موارد اختلاف ازطریق بحث، بازخوانی متن کامل مقاله و دستیابی به توافق مشترک برطرف شد. این فرایند به افزایش قابلیت اعتماد انتخاب مطالعات و کاهش سوگیری در ورود منابع به فراترکیب کمک کرد.

به‌منظور تحلیل روندهای تاریخی، بازهٔ زمانی پژوهش براساس دوره‌های استقرار دولت‌های پس از انقلاب اسلامی سازمان‌دهی شد؛ زیرا این دوره‌ها با تغییرات نسبی در اولویت‌های سیاستی، برنامه‌های توسعه و رویکردهای حکمرانی آب در ایران هم‌زمان بوده است؛ بااین‌حال، این دوره‌بندی صرفاً چارچوب زمانی تحلیل را فراهم کرد و مفاهیم، مضامین، مفاهیم تبیینی و الگوهای فراتکرارشونده از رهگذر ترجم متقابل مفاهیم، مقایسهٔ تفسیری مطالعات و سنتز نهایی آن‌ها استخراج شد.

در این مرحله، هر مطالعه ازنظر ظرفیت تولید داده‌های تفسیری و سهم آن در بازسازی تحولات گفتمانی حکمرانی آب ارزیابی شد و تنها مطالعاتی در ترکیب نهایی باقی ماند که علاوه‌بر برخورداری از کیفیت روش‌شناختی قابل‌قبول براساس معیارهای لینکلن و گوبا[1] (1985)، دارای یافته‌های تحلیلی مستقل و قابل‌استفاده برای مقایسهٔ بین‌مطالعه‌ای بود.

جدول ۲- روند ظهور مفاهیم جدید در فرایند کدگذاری متوالی مطالعات

Table 2- Emergence of new concepts throughout the sequential coding of the selected studies

گروه مطالعات کدگذاری‌شده Group of Coded Studies	تعداد مفاهیم جدید اضافه‌شده Number of New Concepts Added	مفاهیم شاخص جدید Newly Identified Key Concepts	وضعیت کفایت مفهومی Conceptual Sufficiency Status
مطالعه‌های ۱ تا ۳ Studies 1–3	42	عدالت توزیعی بدون اکولوژی، گسست گفتمان، دولت متولی مطلق Distributive justice without ecological considerations; discursive rupture; the state as the sole responsible authority	عدم‌کفایت مفهومی Conceptual sufficiency not achieved
مطالعه‌های ٤ تا ٦ Studies 4–6	18	امنیتی‌سازی آب، مشارکت به‌مثابهٔ مصرف‌کنندهٔ منفعل، توسعهٔ پایدار (سند) Water securitization; participation as passive consumption; sustainable development (policy document)	عدم‌کفایت مفهومی Conceptual sufficiency not achieved
مطالعه‌های ۷ تا ۹ Studies 7–9	7	بحران هژمونی، چرخش از احیا به توسعه، گفتمان ناکامی نهادی Crisis of hegemony; shift from restoration to development; discourse of institutional failure	درحال دستیابی به کفایت مفهومی Approaching conceptual sufficiency
مطالعه‌های ۱۰ تا ۱۲ Studies 10–12	0	مفهوم، مضمون یا الگوی تفسیری جدید شناسایی نشد. No new concepts, themes, or interpretive patterns were identified.	کفایت مفهومی سنتز Conceptual sufficiency achieved for the synthesis

[1] Lincoln & Guba

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

همان‌طور که جدول (۲) نشان می‌دهد، با پیشرفت فرایند کدگذاری و ترجمهٔ متقابل مفاهیم، میزان ظهور مفاهیم جدید به‌تدریج کاهش یافت. پس از تحلیل مطالعهٔ دهم، افزودن مطالعات بعدی به شناسایی مفهوم یا مضمون گفتمانی جدید و معناداری منجر نشد و مطالعات یازدهم و دوازدهم عمدتاً به تأیید، تکمیل یا بازتفسیر جزئی مفاهیم پیشین انجامید؛ بر این اساس، در این مرحله کفایت مفهومی سنتز حاصل شد. بااین‌حال، مطالعات یازدهم و دوازدهم نیز برای اطمینان از ثبات الگوهای تفسیری و بررسی امکان ظهور ابعاد مفهومی متفاوت، در فرایند تحلیل باقی ماند؛ بنابراین، مجموعهٔ ۱۲ مطالعهٔ منتخب ازنظر غنای تفسیری و ظرفیت تولید مفاهیم درجهٔ سوم، برای تحقق هدف فراترکیب حاضر کفایت داشت.

مرحلهٔ ۳) خواندن و بازخوانی نظام‌مند: هریک از ۱۲ مطالعهٔ منتخب سه بار خوانده شد: بار اول برای درک کلی از موضوع، روش و یافته‌های اصلی؛ بار دوم برای استخراج مفاهیم اولیه، یعنی نقل‌قول‌های مستقیم از متن خودِ مطالعه که بیانگر مفاهیم کلیدی بود؛ بار سوم برای ثبت عباراتی که مستقیماً به سؤال‌های پژوهش (نقش دولت، جایگاه مردم، توجه به محیط‌زیست، دال مرکزی گفتمان) مرتبط بود. در این مرحله، برای هر مطالعه یک برگهٔ کدگذاری تهیه شد. جدول (۳) نمونه‌ای از این مفاهیم اولیه را نشان می‌دهد.

جدول ۳- نمونه‌ای از مفاهیم اولیهٔ استخراج‌شده از مطالعات منتخب

Table 3- Examples of initial concepts extracted from the selected studies

کد مطالعه Study Reference	مفاهیم اولیه (عیناً از متن مطالعه) Initial Concepts (Verbatim from the Original Studies)
طالبی و همکاران (۱۴۰۳) Talebi et al. (2024)	عدالت توزیعی بدون لحاظ اکولوژی، همسویی دولت و مجلس، تضعیف نهادهای نظارتی Distributive justice without ecological considerations; alignment between the government and parliament; weakening of oversight institutions
اشتریان (۱۴۰۴) Ashtarian (2025)	گسست گفتمان، گسست مشارکت، امنیتی‌سازی Discursive rupture; breakdown of participation; securitization
ملکی و همکاران (۱۴۰۱) Malki et al. (2022)	قانون توزیع عادلانهٔ آب ناعادلانه، غفلت از نقش طبیعت The inequitable Fair Water Distribution Law; neglect of the role of nature
خانیکی و موسوی (۱۴۰۱) Khaniki and Mousavi (2022)	جامعه به‌عنوان ناجی بحران، کم‌رنگ کردن تغییرات ساختاری Society as the savior in times of crisis; downplaying structural changes

(برای اختصار فقط ٤ نمونه آورده شده است. در بدنهٔ مقالهٔ جدول ۱۲ مطالعه کامل ارائه شده است.)

مرحلهٔ ٤) تعیین روابط میان مطالعات: پس از شماره‌گذاری ۱۲ مطالعه (مطابق با جدول ۵)، مشخص شد که مطالعات منتخب براساس رویکرد و نوع داده‌های خود در سه گروه متمایز قرار می‌گیرد. برای تعیین روابط، مفاهیم کلیدی هر مطالعه با سایر مطالعات مقایسه و نوع رابطه در سه دستهٔ همسان[1]، مکمل[2] و متضاد[3] طبقه‌بندی شد (تعاریف این سه نوع رابطه در مرحلهٔ ۵ ارائه شده است). یافته‌های این مرحله:

گروه اول (مطالعات اسنادی): شامل مطالعات تحلیل‌های اسنادی (قوانین، برنامه‌های توسعه، مصوبات شورای عالی آب)، مطابق با مطالعات شماره‌های ۱، ۳، ٤، ۵، ۷ در جدول ۵. این مطالعات عمدتاً بر هژمونی گفتمان دولتی متمرکز بود و روابط همسان با یکدیگر داشت. همگی بر عدالت توزیعی و توسعه‌محوری به‌عنوان دال‌های مسلط تأکید داشت.

گروه دوم (مطالعات رسانه‌ای): شامل مطالعات تحلیل‌های

[1] Mutually reinforcing
[2] Complementary
[3] Contradictory

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

رسانه‌ای مطابق با مطالعات شماره‌های ٦و ٨ در جدول ٥ که روزنامه‌های شرق، ایران، کیهان و دنیای اقتصاد را پوشش می‌دهد. این مطالعات در تضاد آشکار (متضاد) با گروه اول بود. درحالی‌که مطالعات اسنادی گفتمان رسمی دولت را بازتولید می‌کند، مطالعات رسانه‌ای منتقد (شرق و دنیای اقتصاد) نقد ساختاری حاکمیت و کاهش نقش جامعهٔ مدنی را نشان می‌دهد. روزنامه‌های ایران و کیهان نیز در جایگاه مکمل گفتمان دولت عمل می‌کنند.

گروه سوم (مطالعه مرجع بین‌المللی): مطابق با مطالعهٔ شمارهٔ ۱۲ در جدول ٥ به‌عنوان مطالعهٔ مرجع برای مفهوم امنیتی‌سازی آب عمل کرد و سایر مطالعات در نسبت با آن بازخوانی شد. مطالعهٔ شمارهٔ ۲ رابطهٔ همسان و مطالعهٔ شمارهٔ ۸ رابطهٔ مکمل با این چارچوب داشت.

مرحلهٔ ٥) ترجمهٔ مطالعات به یکدیگر: هستهٔ اصلی متاتنوگرافی، ترجمهٔ مفاهیم یک مطالعه به زبان مطالعهٔ دیگر است. در این مرحله، مفاهیم مرتبهٔ اول از هر مطالعه گرفته شد و دربرابر مطالعهٔ دیگر قرار گرفت تا مشخص شود آیا مفهوم مشابه حفظ می‌شود (ترجمهٔ همسان)، تغییر معنا می‌یابد (ترجمهٔ ناهمسان/متضاد) یا مفهوم جدیدی را روشن می‌کند (ترجمهٔ مکمل).

در جدول (٤) که برگرفته از مرحلهٔ پنجم متاتنوگرافی (Noblit & Hare, 1988)است، اصطلاح مفهوم اولیه (از مطالعهٔ A) به کار رفته است. براساس تعریف نوبلیت و هیر (1988)، منظور از مفهوم اولیه[1]، آن دسته از مفاهیم، مضامین یا یافته‌هایی است که عیناً و بدون دخل و تصرف از متن مطالعات منتخب کیفی (به‌عنوان مطالعهٔ مبدأ) استخراج و درون گیومه («») ارائه می‌شود. این مفاهیم می‌تواند شامل نقل‌قول مستقیم از مشارکت‌کنندگان مطالعهٔ اصلی، جمله‌ای از بخش یافته‌ها یا نتیجه‌گیری نویسنده یا یک کد باز معنادار باشد. منظور از «مطالعهٔ A» صرفاً مطالعه‌ای است که مفهوم اولیه از آن گرفته شده و به‌عنوان نقطهٔ شروع ترجمه و برای مقایسه با سایر مطالعات انتخاب می‌شود و نشان‌دهندهٔ اولویت یا برتری آن مطالعه به سایرین نیست[2]. سپس این مفهوم اولیه با مفهوم معادل در «مطالعهٔ B» (مطالعهٔ دیگر) مقایسه شده و نوع رابطهٔ میان آن دو (همسان، متضاد یا مکمل) در ستون آخر مشخص می‌شود. در ستون نوع ترجمه، رابطهٔ میان مفهوم اولیه از مطالعهٔ A و مفهوم معادل در مطالعهٔ B در سه دسته طبقه‌بندی شده است:

ترجمهٔ همسان: دو مطالعه مفهوم مشابه را با معنایی یکسان یا بسیار نزدیک به کار برده‌اند.

ترجمهٔ متضاد: دو مطالعه مفهوم مشابه را به‌گونه‌ای متفاوت و در تضاد با یکدیگر تفسیر کرده‌اند.

ترجمهٔ مکمل: دو مطالعه به جنبه‌های متفاوت، اما مرتبط از یک مفهوم پرداخته‌اند که در کنار هم تصویر کامل‌تری ارائه می‌دهد.

هدف از این کار، کشف شباهت‌ها، تفاوت‌ها و روابط پنهان میان یافته‌های مطالعات کیفی گوناگون است تا در مرحلهٔ بعد (ترکیب ترجمه‌ها) بتوان به مفاهیم درجهٔ سوم[3] دست یافت که در هیچ‌یک از مطالعات اولیه به تنهایی وجود ندارد (Noblit & Hare, 1988 :28). شایان ذکر است برای ترجمهٔ متقابل مفاهیم بین مطالعات با روش‌های متفاوت، از راهبرد همسانی معنایی سطح بالا استفاده شد؛ بدین معنا که اگر دو مفهوم از دو مطالعهٔ متفاوت (برای مثال عدالت توزیعی در لاکلاو و بازتولید نابرابری در فرکلاف) به پدیدهٔ اجتماعی

[1] First-order construct

[2] در تمام جدول‌های تحلیل گفتمان دهه‌ها (جدول‌های ٦ تا ٩)، مطالعهٔ شمارهٔ ۱ (طالبی صومعه‌سرایی و همکاران، ۱۴۰۳) به‌عنوان «مطالعهٔ مبدأ» (مطالعهٔ A) برگزیده شده است. برای ساده‌سازی، این مطالعه به‌عنوان مبدأ ثابت انتخاب شد؛ اما برای اطمینان از نبود سوگیری، دو مطالعهٔ دیگر (بنیاد و زارع شاه‌آبادی، ب۱۴۰۲و Nazemi et al., 2020) نیز به‌طور تصادفی به‌عنوان مبدأ آزمون شد که نتایج یکسانی (همسانی در ترجمه‌های مفاهیم کلیدی) داشتند؛ بنابراین، انتخاب مطالعهٔ طالبی به معنای برتری ارزشی آن بر سایر مطالعات نیست، بلکه قرارداد روش‌شناختی برای ایجاد نقطهٔ ارجاع مشترک در فرایند ترجمهٔ متقابل مفاهیم است. دلایل عملی این انتخاب عبارت است از: (۱) پوشش زمانی یکپارچهٔ هر پنج دورهٔ موردبررسی، (۲) هماهنگی نظری مستقیم با چارچوب لاکلاو و موفه و (۳) جامعیت مفهومی در پاسخ به هر چهار پرسش پژوهش؛ بدین ترتیب، مفاهیم سایر مطالعات در نسبت با این مطالعه تفسیر شده است، بدون آنکه کم‌اهمیتی روش‌شناختی برای آن‌ها فرض شود.

[3] third-order constructs

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

واحد (تخصیص ناعادلانهٔ آب به نفع گروه خاص) اشاره داشت، به‌عنوان ترجمهٔ همسان در نظر گرفته شد.

جدول (٤): ترجمهٔ متقابل مفاهیم کلیدی میان ۱۲ مطالعهٔ منتخب را نشان می‌دهد.

جدول ٤- نمونه‌هایی از ترجمهٔ متقابل مفاهیم

Table 4- Examples of reciprocal translation of concepts

ردیف No.	دهه Decade (Solar Hijri)	مفهوم اولیه (از مطالعهٔ A) Initial Concept (Study A)	مطالعهٔ معادل (B) Corresponding Study (B)	ترجمه به مفهوم در مطالعهٔ B Conceptual Translation into Study B	نوع ترجمه Type of Translation
1	1360s	«عدالت توزیعی بدون لحاظ اکولوژی» (طالبی صومعه‌سرایی و همکاران، ۱٤۰۳- مطالعهٔ شمارهٔ ۱) "Distributive justice without ecological considerations" (Talebi Somehsaraie et al., 2024; Study 1)	بنیاد و زارع شاه‌آبادی، (ب۱٤۰۲- مطالعهٔ شمارهٔ ۳) Bonyad and Zare Shahabadi (2023b; Study 3)	«عدالت انقلابی در اولویت بر پایداری منابع آب» "Prioritization of revolutionary justice over the sustainability of water resources"	همسان Equivalent (Reciprocal)
2	1370s	«غلبهٔ گفتمان سازندگی دولت‌محور» (طالبی صومعه‌سرایی و همکاران، ۱٤۰۳- مطالعهٔ شمارهٔ ۱) "Dominance of state-centered reconstruction discourse" (Talebi Somehsaraie et al., 2024; Study 1)	زارع شاه‌آبادی و بنیاد، (۱٤۰۱- مطالعهٔ شمارهٔ ۵) Zareshahabadi and Bonyad (2022; Study 5)	«توسعهٔ زیرساختی گسترده با محوریت دولت و سدسازی» "Large-scale infrastructure development centered on the state and dam construction"	همسان Equivalent (Reciprocal)
3	1380s	«تبدیل ادارات آب به شرکت‌های منطقه‌ای» (اجرا) (طالبی صومعه‌سرایی و همکاران، ۱٤۰۳- مطالعهٔ شمارهٔ ۱) "Transformation of water administration offices into regional water companies" (implementation) (Talebi Somehsaraie et al., 2024; Study 1)	بنیاد و زارع شاه‌آبادی، (الف۱٤۰۲- مطالعهٔ شمارهٔ ۳) Bonyad and Zare Shahabadi (2023a; Study 3)	«امنیتی‌سازی آب ازطریق کاهش نقش جامعهٔ مدنی از فرایند تصمیم‌گیری» "Securitization of water through the marginalization of civil society in decision-making processes"	مکمل Complementary
4	1390s	«عدالت مصرفی بدون توجه به پایداری» (طالبی صومعه‌سرایی و همکاران، ۱٤۰۳- مطالعهٔ شمارهٔ ۱) "Consumption-oriented justice without regard for sustainability" (Talebi Somehsaraie et al., 2024; Study 1)	خانیکی و همکاران، (۱٤۰۰- مطالعهٔ شمارهٔ ۸؛ روزنامهٔ شرق) Khaniki et al. (2021; Study 8; *Shargh* newspaper)	«عدالت بین‌نسلی و مشارکت دربرابر عدالت دولتی و گرایش به قانون‌زدایی» "Intergenerational justice and participation versus state-centered justice and tendencies toward deregulation"	متضاد Contradictory (Refutational)

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

جدول (٤) نمونه‌هایی از ترجمهٔ متقابل مفاهیم را نشان می‌دهد که از تحلیل گفتمان هر دهه (جدول‌های ۷ تا ۱۱) استخراج شده است. این نمونه‌ها تنوع روابط (همسان، متضاد و مکمل) را در میان مطالعات با روش‌های متفاوت به تصویر می‌کشد. در تمام ردیف‌ها، مطالعهٔ طالبی و همکاران (۱٤۰۳) به‌عنوان مبدأ ثابت در نظر گرفته شده است تا هماهنگی با روایت اصلی مقاله حفظ شود.

مرحلهٔ ٦) ترکیب ترجمه‌ها: تم‌های استخراج‌شده بر مبنای تحلیل دال‌های مرکزی، زنجیره‌های هم‌ارزی و منطق‌های تفاوت در چارچوب نظری لاکلاو و موفه تفسیر شد. در این مرحله، تم‌های درجهٔ سوم استخراج شد که در هیچ‌یک از مطالعات اولیه به تنهایی وجود نداشت. برای این کار، یک مدل مفهومی دوبُعدی طراحی (شکل ۲) شد: بُعد اول) محور سیاست‌گذاری (از بهره‌بردارانه تا حفاظتی)؛ بُعد دوم) محور عاملیت (از دولت‌محور تا مشارکتی). هر دهه درون این مدل جایگذاری شد. ترکیب ترجمه‌ها نشان داد که دههٔ ۱۳٦۰ در ربع دولت‌محور ــ بهره‌بردارانه قرار می‌گیرد. دههٔ ۱۳۷۰ نیز دولت‌محور ــ بهره‌بردارانه است؛ اما با شدت بیشتر توسعه‌گرایی. گفتمان برنامهٔ سوم توسعه (دههٔ ۱۳۸۰) به ربع مشارکتی ــ حفاظتی نزدیک می‌شود؛ اما اجرای آن در عمل در ربع دولت‌محور باقی می‌ماند. این تناقض گسست گفتمان و اجرا نامیده شد که یک سنتز بدیع این پژوهش است. دههٔ ۱۳۹۰ با انفجار گفتمان‌ها مواجه است. هم‌زمان گفتمان‌های دولت‌محور ــ بهره‌بردار، مشارکتی ــ حفاظتی، بازارمحور و امنیتی ــ اقتدارگرا در کنار هم قرار می‌گیرد؛ وضعیتی که بحران هژمونی نام گرفت. اوایل دههٔ ۱٤۰۰ با چرخشی درون ساختار حکمرانی از صورت‌بندی مشارکتی ــ حفاظتی به صورت‌بندی دولت‌محور ــ بهره‌بردار همراه بود که در سنتز نهایی با عنوان چرخش درون‌دولتی مفهوم‌پردازی شد.

مرحلهٔ ۷) بیان ترکیب نهایی: در مرحلهٔ نهایی، ترکیب فوق در قالب روایت تحلیلی ــ تاریخی (همان بخش یافته‌های مقاله، از جداول ۷ تا ۱۱ و روایت تحلیلی هر دهه) ارائه شد. نوآوری اصلی فراترکیب حاضر در شناسایی سه الگوی فراتکرارشونده است:

۱- الگوی چرخش درون‌دولتی (به‌ویژه در دههٔ ۱۳۹۰ و اوایل ۱٤۰۰)؛

۲- شکاف پایدار میان گفتمان رسمی اسناد و اجرا (که در همهٔ دهه‌ها دیده می‌شود)؛

۳- بحران هژمونی در دههٔ ۱۳۹۰ که در آن هیچ گفتمانی نتوانست به سلطهٔ پایدار دست یابد.

این یافته‌ها در بخش‌های (یافته‌ها) و (نتیجه‌گیری) به تفصیل گزارش شده است.

اعتبارسنجی یافته‌ها: برای تأمین اعتبار یافته‌های کیفی از چارچوب لینکلن و گوبا (1985) استفاده شد:

اعتبار[1] : برای تأمین اعتبار یافته‌های ترکیبی، دو نفر از نویسندگان به‌طورمستقل فرایند استخراج و سازمان‌دهی مفاهیم، مقایسه و خوشه‌بندی تفسیری مفاهیم را روی ۳ مطالعهٔ تصادفی (مطالعات شمارهٔ ۲، ۵ و ۹ که به ترتیب نمایندهٔ مطالعات اسنادی، رسانه‌ای و بین‌المللی بودند) انجام دادند. از مجموع ۱۲۸ کد استخراج‌شده، ۲۳ مورد اختلاف نظر وجود داشت که درصد توافق سادهٔ اولیه ۸۲٪ (معادل ضریب کاپای کوهن حدود ۰/۷۸) را نشان می‌داد. این ۱۲۸ کد از بازکدگذاری سه مطالعهٔ منتخب با هدف بررسی قابلیت اعتماد فرایند کدگذاری به دست آمد. اختلافات عمدتاً در چهار دسته متمرکز بود:

۱) طبقه‌بندی مفاهیم مرتبط با نقش محیط‌زیست (۹ مورد اختلاف)؛ ۲) تشخیص مرز میان گفتمان مسلط و گفتمان حاشیه‌ای در دههٔ ۱۳۹۰ (۷ مورد)؛ به‌ویژه در تمایز میان گفتمان بازارمحور و گفتمان مشارکتی؛ ۳) تعیین نوع ترجمه (همسان درمقابل مکمل) (٤ مورد) و ٤) انتساب کدها به دوره‌های زمانی مرزی (برای مثال ۱۳۸۸-۱۳۸٤) (۳ مورد).

اختلافات پس از بحث گروهی با حضور نویسندهٔ مسئول و بازتعریف تعاریف عملیاتی رفع شد. برای دستهٔ اول (نقش محیط‌زیست)، بر معیار تخصیص حقابه یا ارزیابی محیط‌زیستی به‌عنوان شاخص دال مرکزی و نادیده‌گرفتن

[1] Credibility

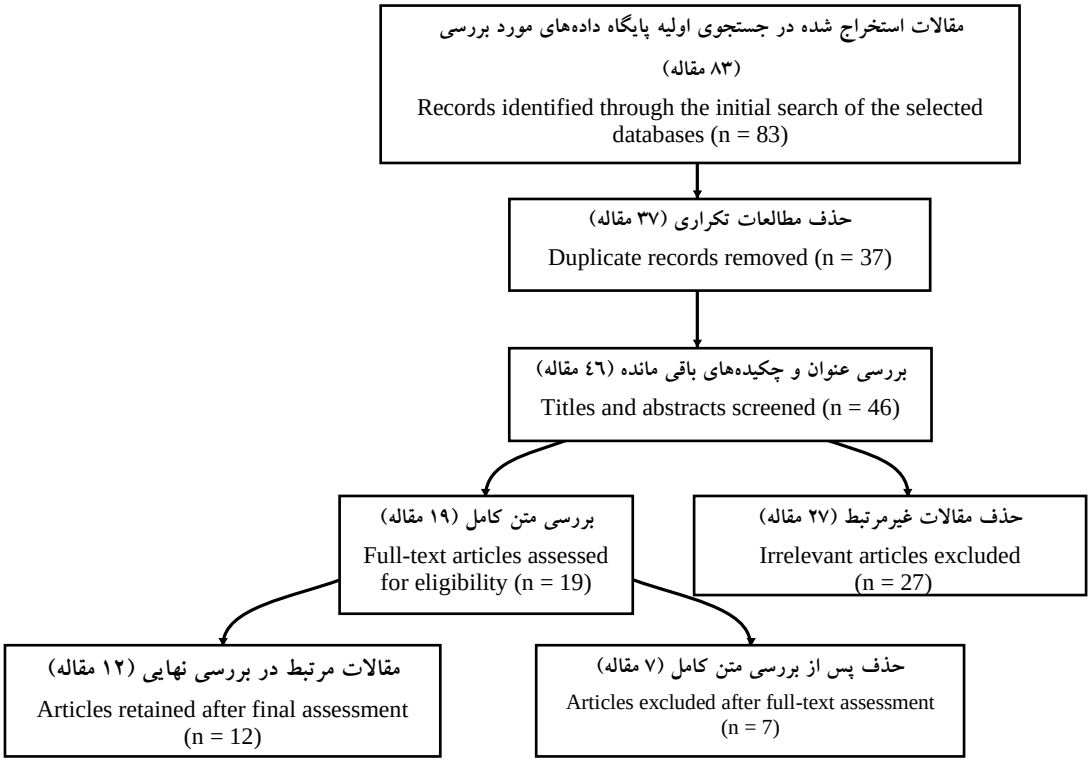
https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

پیامدهای اکولوژیک به‌عنوان شاخص غیریت‌سازی توافق شد. برای دستهٔ دوم، معیار حضور در اسناد رسمی و مصوبات به‌عنوان گفتمان مسلط و حضور صرفاً در رسانه‌های منتقد به‌عنوان گفتمان حاشیه‌ای در نظر گرفته شد. پس از دو جلسه بازبینی (هر جلسه حدوداً ۹۰ دقیقه)، در ۲۱ مورد از ۲۳ اختلاف توافق حاصل شد. در ۲ مورد باقی‌مانده (مرتبط با طبقه‌بندی گفتمان عدالت مصرفی بدون توجه به پایداری در مرز دههٔ ۱۳۹۰)، ازآنجاکه کدگذار سوم مستقل در دسترس نبود، نظر نویسندهٔ مسئول (به‌عنوان آشناترین فرد با چارچوب نظری و حوزهٔ روش‌شناختی در تیم پژوهشی) به‌عنوان رأی نهایی پذیرفته شد؛ درنهایت، یافته‌های ترکیبی توسط دو متخصص مستقل حوزهٔ سیاست‌گذاری آب (هویت آن‌ها نزد نویسندگان محفوظ است) بررسی و تأیید شد.

انتقال‌پذیری: مشخصات کامل هر ۱۲ مطالعه (روش، بازهٔ زمانی و سطح تحلیل) در جدول (۵) ارائه شده است تا خواننده قضاوت کند که یافته‌ها تا چه حد به زمینه‌های دیگر قابل‌انتقال است.

اطمینان‌پذیری: مسیر تصمیم‌گیری شامل مستندات تمام مراحل هفت‌گانه، جداول کدگذاری و برگه‌های استخراج مفاهیم در قالب یک پروندهٔ پیوست (درصورت درخواست مجله) نگهداری شده است.

تأییدپذیری: نقل‌قول‌های مستقیم از مقالات اولیه در جدول (۵) با عنوان مهم‌ترین یافته‌ها ثبت شد تا انعکاس وفادارانهٔ یافته‌های مطالعات اصلی تضمین گردد. روند کامل انتخاب و پالایش مطالعات در شکل (۱) به‌صورت نمودار نمایش داده شده است:



شکل ۱- مراحل جست‌وجو، پالایش و انتخاب این مطالعات برای تحلیل فراترکیب

Fig 1- Search, screening, and study selection process for the qualitative meta-synthesis

در پی اجرای نظام‌مند مراحل جست‌وجو، غربال‌گری و ارزیابی کیفی، درنهایت ۱۲ مطالعه که بیشترین انطباق را با اهداف و سؤال پژوهش داشت، برای تحلیل فراترکیب انتخاب شد. این مطالعات براساس شاخص‌های معتبر کیفیت در پژوهش کیفی گزینش شده است. مشخصات این منابع منتخب در جدول ۵ ارائه شده است.

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

جدول ۵- اطلاعات توصیفی مطالعات کیفی منتخب براساس معیارهای روش‌شناختی و محتوایی

Table 5- Methodological and content characteristics of the selected qualitative studies

شمارهٔ مقاله Study No.	عنوان مقاله Article Title	نویسنده(ها) Author(s)	سال Year	نوع مطالعه Study Design	نمونه/داده‌ها Data Sources	مهم‌ترین یافته‌ها Key Findings
1	ارزیابی و آسیب‌شناسی گفتمان‌های مسلط بر حکمرانی آب کشور در پنج دههٔ اخیر (از منظر سیاست‌گذاری و قانون گذاری) Evaluation and Pathology of the Dominant Discourses on the Country's Water Governance in the Last Five Decades (From the Perspective of Policymaking and Legislation)	طالبی صومعه‌سرایی و همکاران (۱۴۰۳) Talebi Somehsaraie et al.	۱۴۰۳ 2024	کیفی – تحلیل گفتمان به‌روش لاکلاو و موفه Qualitative study; discourse analysis based on Laclau and Mouffe's approach	اسناد و قوانین آب Water-related policy documents and legislation	یافته‌ها نشان می‌دهد که سیاست‌گذاری آب در ایران عمدتاً تابع گفتمان‌های سیاسی کلان بوده و نه مبتنی بر ظرفیت‌های هیدرولوژیکی. در دوره‌های عدالت‌محور، سیاست‌ها بر تسهیل برداشت از منابع، به‌ویژه زیرزمینی متمرکز بوده و در دوره‌های تعدیل ساختاری، توسعهٔ منابع سطحی در اولویت قرار گرفته است. همسویی دولت و مجلس بیشتر به تضعیف پایداری منابع انجامیده، درحالی‌که در موارد ناهمسویی، دولت نقش محافظتی ایفا کرده است. درمجموع، ملاحظات اکولوژیکی در سیاست‌گذاری آب کمتر لحاظ شده است. The findings indicate that water policymaking in Iran has largely been shaped by overarching political discourses rather than hydrological capacities. During justice-oriented periods, policies prioritized facilitating water extraction, particularly from groundwater resources, whereas periods of structural adjustment emphasized the development of surface water resources. Alignment between the government and parliament generally undermined resource sustainability, while periods of disagreement sometimes prompted the government to assume a protective role. Overall, ecological considerations received limited attention in water policymaking.
2	گسست حکمرانی آب در ایران: قدرت و تصمیم‌گیری Disruption in Water Governance in Iran: Discourse, Participation, Law, Planning and Program, Implementation, and Diplomacy	اشتریان (۱۴۰۴) Ashtarian	۱۴۰۴ 2025	توصیفی–تحلیلی Descriptive–analytical study	سیاست‌ها و قوانین آب Water policies and legislation	این مطالعه نشان می‌دهد که حکمرانی آب در ایران از زنجیره‌ای گسسته از عناصر قدرت رنج می‌برد؛ از گفتمان تا اجرا. شش گسست کلیدی شامل گسست گفتمان، مشارکت، قانون، طرح و برنامه، اجرا و دیپلماسی، بنیان‌های سیاست‌گذاری آب را تضعیف کرده است. گسست در مشارکت بیانگر شکاف در حضور عمومی، گسست گفتمان نشان‌دهندهٔ ناپیوستگی در فضای فکری، و گسست طرح و برنامه حاکی از ضعف در تحقق سیاست‌هاست. بازسازی این پیوندها برای بهبود حکمرانی آب و پرکردن خلأهای فکری و اجرایی ضروری است. The study demonstrates that water governance in Iran suffers from a fragmented chain of power-related elements, extending from discourse formation to implementation. Six major disruptions—discourse, participation, law, planning and programs, implementation, and diplomacy—have weakened the foundations of water policymaking. Disruption in participation reflects gaps in public involvement; discursive disruption indicates discontinuities in the intellectual and conceptual foundations of governance; and disruption in planning and programs reveals weaknesses in policy realization. Reconstructing these interconnections is essential for improving water governance and addressing conceptual and implementation gaps.

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

شمارهٔ مقاله Study No.	عنوان مقاله Article Title	نویسنده(ها) Author(s)	سال Year	نوع مطالعه Study Design	نمونه/داده‌ها Data Sources	مهم‌ترین یافته‌ها Key Findings
3	تحلیل گفتمان برنامه‌های اول و دوم توسعه در بخش آب Discourse Analysis of the First and Second Development Plans of the Islamic Republic of Iran in the Water Sector	بنیاد و زارع شاه‌آبادی (ب۱۴۰۲) Bonyad and Zare Shahabadi	۱۴۰۲ 2023b	کیفی - تحلیل گفتمان به روش لاکلاو و موفه Qualitative study; discourse analysis based on Laclau and Mouffe's approach	اسناد برنامه‌های توسعهٔ ۱۳۶۸–۱۳۷۸ Development plan documents, 1989–1999 (1368–1378)	تحلیل اسناد نشان می‌دهد که گفتمان غالب در دورهٔ موردبررسی بر رشد اقتصادی از مسیر تقویت بخش کشاورزی متمرکز است. این گفتمان با دال‌های هم‌ارز چون توسعهٔ تولید داخلی، جذب سرمایه، تخصیص تسهیلات مالی و ارتقای برنامه‌های بخش آب و خاک تقویت و در تقابل با سایر گفتمان‌های اقتصادی برجسته شده است. هژمونی گفتمان سازندگی، اشتغال مبتنی بر منابع آب و دولت بهره‌بردار نیز در تحکیم این جهت‌گیری مؤثر بوده است. Documentary analysis reveals that the dominant discourse during this period emphasized economic growth through strengthening the agricultural sector. This discourse was reinforced through a chain of equivalence comprising the expansion of domestic production, investment attraction, allocation of financial facilities, and improvement of water and soil sector programs, while being articulated in opposition to competing economic discourses. The hegemony of the reconstruction discourse, water-resource-dependent employment, and the state as a direct resource exploiter further consolidated this orientation.
4	واکاوی اسناد برنامه‌های سوم و چهارم توسعه با رویکرد میان‌رشته‌ای بازهٔ زمانی: (۱۳۷۹–۱۳۸۸) Analyzing the Upstream Water Documents in the Third and Fourth Development Plans with an Interdisciplinary Approach (Time Frame: 2000–2009)	بنیاد و زارع شاه‌آبادی (الف۱۴۰۲) Bonyad and Zare Shahabadi	۱۴۰۲ 2023a	کیفی - تحلیل گفتمان به روش لاکلاو و موفه Qualitative study; discourse analysis based on Laclau and Mouffe's approach	اسناد بالادستی آب در بازهٔ زمانی ۱۳۷۹–۱۳۸۸ Upstream water policy documents, 2000–2009 (1379–1388)	در این دوره، گفتمان مسلط بر رویکردی حفاظتی و مشارکت‌محور استوار است که در تقابل با گفتمان دولتی و غیرمشارکتی تعریف می‌شود. این گفتمان با مفاهیمی چون حمایت کیفی از طرح‌ها، کاهش تصدی‌گری دولت، ارتقای نقش مردم، تمرکززدایی، مدیریت چندبُعدی منابع آب، حفاظت محیط‌زیست و توسعهٔ فناوری‌های دانش‌بنیان تقویت شده است. During this period, the dominant discourse was grounded in a conservation-oriented and participatory approach, articulated in opposition to state-centered and non-participatory governance. This discourse was reinforced by concepts such as qualitative support for development projects, reducing direct state involvement, strengthening public participation, decentralization, multidimensional water resources management, environmental protection, and the development of knowledge-based technologies.

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

شمارهٔ مقاله Study No.	عنوان مقاله Article Title	نویسنده(ها) Author(s)	سال Year	نوع مطالعه Study Design	نمونه/داده‌ها Data Sources	مهم‌ترین یافته‌ها Key Findings
5	تحلیل گفتمان مدیریت منابع آب در اسناد بالادستی کشور در بازهٔ زمانی (۱۳۶۷–۱۳۵۷) Analysis of the Dominant Discourse on Water Resources Management in Macro-Level Documents (1979–1989) of Iran	زارع شاه‌آبادی و بنیاد (۱۴۰۱) Zareshahabadi and Bonyad	۱۴۰۱ 2022	موفه Qualitative study; discourse analysis based on Laclau and Mouffe's approach	برنامهٔ ششم توسعهٔ قبل از انقلاب اسلامی، قانون توزیع عادلانهٔ آب The Sixth Pre-Revolutionary Development Plan and the Equitable Water Distribution	گفتمان مسلط در این دوره، گفتمان بهره‌بردارانه است که بر استفادهٔ حداکثری از منابع آبی با اتکا بر فناوری و مکانیزاسیون تأکید دارد. این گفتمان در تقابل با رویکرد حفاظتی تعریف شده و با دال‌هایی چون نوسازی دربرابر توسعه، مدیریت دولتی دربرابر مشارکتی و تأکید بر بهره‌برداری گسترده از آب‌های سطحی و زیرزمینی، ارتقای کشاورزی و خودکفایی غذایی تقویت می‌شود. The dominant discourse during this period was an exploitation-oriented discourse emphasizing maximum utilization of water resources through technological advancement and mechanization. Articulated in opposition to conservation-oriented approaches, this discourse was reinforced through signifiers such as modernization versus development, state-centered versus participatory management, extensive exploitation of surface water and groundwater resources, agricultural development, and food self-sufficiency.
6	روابط قدرت دخیل در صورت‌بندی گفتمانی مسئلهٔ آب ایران در روزنامه‌های شرق و ایران Power Relations Participating in the Discourse Formation of Iran's Water Problem in “ Shargh” and “ Iran” Newspapers	خانیکی و موسوی (۱۴۰۱) Khaniki and Mousavi	۱۴۰۱ 2022	کیفی – تحلیل گفتمان به روش فرکلاف و ون دایک Qualitative study; discourse analysis based on Fairclough's and	متن روزنامه‌های سراسری دههٔ ۹۰ Texts published in nationwide newspapers during the 1390s (2011–2021)	تحلیل محتوای روزنامه‌های شرق و ایران نشان می‌دهد که این رسانه‌ها با نادیده‌گرفتن نقش ساختاری دولت در بحران آب، به تبرئهٔ مسئولان، تقلیل مطالبات عمومی و انتقال بار مسئولیت به مردم پرداخته‌اند. گفتمان غالب در این متون، جامعه را ناجی بحران معرفی می‌کند و با کم‌رنگ‌کردن تغییرات ساختاری، بیشتر به تقویت جایگاه دولت‌های یازدهم و دوازدهم و تضعیف رقبای سیاسی می‌پردازد. Discourse analysis of the *Shargh* and *Iran* newspapers indicates that these media outlets tended to overlook the state's structural role in the water crisis, thereby absolving public officials of responsibility, diminishing public demands, and shifting the burden of responsibility onto citizens. The dominant discourse portrayed society as the savior of the crisis while downplaying the need for structural transformations. This framing primarily contributed to reinforcing the political standing of Iran's eleventh and twelfth administrations and weakening their political rivals.

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

ادامهٔ جدول ۵- اطلاعات توصیفی مطالعات کیفی منتخب براساس معیارهای روش‌شناختی و محتوایی

Table 5 (Continued)- Methodological and content characteristics of the selected qualitative studies

شمارهٔ مقاله Study No.	عنوان مقاله Article Title	نویسنده(ها) Author(s)	سال Year	نوع مطالعه Study Design	نمونه/داده‌ها Data Sources	مهم‌ترین یافته‌ها Key Findings
7	تحلیل گفتمان قانون توزیع عادلانهٔ آب در ایران Discourse Analysis of “ Equitable Water Distribution” Law in Iran	ملکی و همکاران (۱۴۰۱) Malki et al.	۱۴۰۱ 2022	کیفی- به روش تحلیل گفتمان لاکلاو موفه و تحلیل انتقادی گفتمان فرکلاف Qualitative study; discourse analysis based on Laclau and Mouffe's approach and Fairclough's critical discourse	قوانین و اسناد مرتبط با توزیع عادلانه آب در ایران Legislation and policy documents concerning equitable water distribution in Iran	تحلیل قانون توزیع عادلانهٔ آب نشان می‌دهد که این قانون، متأثر از ارزش‌های انقلابی و شرایط خاص ابتدای انقلاب با مفاهیم مبهم، نادیده‌گرفتن محدودیت منابع و غفلت از نقش طبیعت و شهروندان، به قانونی ناعادلانه بدل شده که حقوق اکولوژیکی و نسل‌های آینده را نادیده گرفته است. The analysis of the Equitable Water Distribution Law indicates that, shaped by revolutionary values and the particular circumstances of the early post-revolutionary period, the law has become inequitable due to ambiguous concepts, disregard for resource limitations, and neglect of the roles of nature and citizens. Consequently, it fails to adequately recognize ecological rights and the rights of future generations.
8	صورت‌بندی گفتمان مسئلهٔ آب در روزنامه‌های سراسری دههٔ ۹۰ Discursive Formations of Iran’ s Water Problem in Mainstream Newspapers of the 90s	خانیکی و همکاران (۱۴۰۰) Khaniki et al.	۱۴۰۰ 2021	کیفی - به روش تحلیل گفتمان فرکلاف Qualitative study; discourse analysis based on Fairclough's approach	متن روزنامه‌های سراسری دههٔ ۹۰ Texts published in nationwide newspapers during the 1390s (2011–2021)	تحلیل گفتمان رسانه‌ای نشان می‌دهد که روزنامه‌هایی چون شرق و دنیای اقتصاد با تمرکز بر سیاست‌های نادرست توسعه‌ای، ساختارهای کلان و نظام مالکیت آب، بحران را نتیجهٔ عملکرد دولت و ساختارها می‌دانند؛ درحالی‌که روزنامه‌های ایران و کیهان با تقلیل یا انکار بحران، نقش دولت را کم‌رنگ و بیشتر در راستای روزنامه‌نگاری توسعه‌محور عمل کرده‌اند. Media discourse analysis reveals that newspapers such as Shargh and Donya-e-Eqtesad attribute the water crisis to government performance and structural factors, emphasizing misguided development policies, macro-level structures, and the water ownership regime. In contrast, Iran and Kayhan tend to downplay or deny the crisis, minimize the government's responsibility, and adopt a predominantly development-oriented journalistic approach.
9	Divergent Agricultural Water Governance Scenarios: The Case of Zayanderud Basin, Iran	(Nazemi et al., 2020)	2018	سناریونگاری اکتشافی با بهره‌گیری از تحلیل محتوای کیفی *Exploratory scenario planning incorporating qualitative content analysis*	متن اخبار News reports	در حوضهٔ زاینده‌رود، کاهش منابع آب ناشی از تغییرات اقلیمی، جمعیت و مصرف، ضرورت راهبردهای سازگارانه را افزایش داده است. با رویکرد سناریونویسی، پنج آیندهٔ احتمالی حکمرانی آب کشاورزی تا ۲۰۴۰ تحلیل شد که نشان می‌دهد تصمیمات سیاسی و اقتصادی متفاوت، پیامدهای متغیری بر پایداری زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی حوضه دارد. اصلاح ساختار جامع حکمرانی آب بر اجرای پروژه‌های پراکنده اولویت دارد. In the Zayanderud Basin, declining water resources associated with climate change, population growth, and water consumption have increased the need for adaptive strategies. Using a scenario-based approach, the study examined five plausible futures for agricultural water governance through 2040, demonstrating that different political and economic decisions could produce varying consequences for the basin's environmental, social, and economic sustainability. Comprehensive reform of water governance structures is prioritized over the implementation of fragmented projects.

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

شمارهٔ مقاله Study No.	عنوان مقاله Article Title	نویسنده(ها) Author(s)	سال Year	نوع مطالعه Study Design	نمونه/داده‌ها Data Sources	مهم‌ترین یافته‌ها Key Findings
10	The reflection of water Resource A management policies in the news: critical discourse analysis	(Madani & Arezoumandi, 2018)	2018	مطالعهٔ کیفی؛ تحلیل انتقادی گفتمان با رویکرد پیکره‌محور Qualitative study; corpus-based Critical Discourse Analysis	متن خبر A corpus of 15 news reports (over 3,000 words) published in the *Tehran Times* in 2017	این مطالعه تحلیل ۱۵ خبر منتشرشده را در Tehran Times در سال ۲۰۱۷ ارائه می‌دهد که اظهارنظر مسئولان ایرانی دربارهٔ مدیریت منابع آب را بررسی کرده است. اخبار در چهار دستهٔ اصلی طبقه‌بندی شد: نگرانی دربارهٔ وضعیت آب، انتقاد از برنامه‌های مدیریتی، درخواست توجه فوری به بحران، و ناامیدی از آیندهٔ منابع آب. یافته‌ها تصویری تاریک و نومیدانه از آیندهٔ آب در ایران نشان می‌دهد و بازتاب ایدئولوژی‌های پنهان در گفتمان خبری دربارهٔ بحران آب است. The analysis of 15 news reports published in the *Tehran Times* in 2017 identified three principal patterns in Iranian officials' statements concerning water resources management: expressions of concern about water scarcity, criticism of previous management policies accompanied by calls for corrective action, and pessimism regarding the future of water resources. The findings indicate that water scarcity was presented as a serious national concern, with officials acknowledging policy shortcomings and emphasizing the need for more effective management responses.
11	آب برای صلح منطقه‌ای: گفتمان نوین در مقولهٔ دیپلماسی آب Water for Regional Peace: A New Discourse in Water Diplomacy	هاشمی (۱۳۹۵) Hashemi	۱۳۹۵ 2016	توصیفی–تحلیلی Descriptive–analytical study	سیاست‌های کلان Macro-level water policies	این پژوهش گفتمانی نوین مبتنی بر پذیرش اصل بهره‌برداری منصفانه و معقول از رودخانه‌های مشترک ارائه می‌کند و گفتمان غالب جنگ آب‌ها را به چالش می‌کشد. براساس این دیدگاه، کمبود منابع آبی باید به فرصتی برای تقویت همکاری‌های منطقه‌ای تبدیل شود. آب برای صلح بر اهمیت جریان طبیعی آب و ضرورت مدیریت پایدار باتوجه‌به ابعاد زیست‌محیطی، سیاسی و اجتماعی تأکید دارد. جنگ آب در سطح فراملی بعید است و تنش‌های محلی بین استان‌ها (مانند اصفهان، چهارمحال و بختیاری و یزد) باید جدی گرفته شود. پژوهش پیشنهاد می‌کند به‌جای گفتمان جنگ، رویکرد منطقه‌ای و همکاری مشترک برای سیاست‌گذاری منابع آب اتخاذ شود. This study proposes a new discourse grounded in the principle of equitable and reasonable utilization of shared rivers, challenging the dominant discourse of water wars. From this perspective, water scarcity should be transformed into an opportunity to strengthen regional cooperation. The water-for-peace discourse emphasizes natural water flows and the necessity of sustainable management that incorporates environmental, political, and social dimensions. The study considers transboundary water wars unlikely while highlighting the importance of local tensions among Iranian provinces, such as Isfahan, Chaharmahal and Bakhtiari, and Yazd. It advocates replacing the discourse of conflict with regional approaches and collaborative policymaking for water resources.

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

شمارهٔ مقاله Study No.	عنوان مقاله Article Title	نویسنده(ها) Author(s)	سال Year	نوع مطالعه Study Design	نمونه/داده‌ها Data Sources	مهم‌ترین یافته‌ها Key Findings
12	The securitization of water discourse: theoretical foundations, research gaps and objectives of the special issue	(Fischhendler, 2015)	2015	کیفی- مرور سیستماتیک Qualitative study; systematic review	ادبیات امنیتی و سیاست‌های کلان Security-related literature and macro-level policies	این مطالعه به بررسی نظام‌مند پدیدهٔ امنیتی‌سازی آب می‌پردازد که در ادبیات منابع آب بسیار بحث‌برانگیز است. برخلاف تمرکز بر جنبه‌های فنی یا اقتصادی، این گفتمان با ادبیاتی امنیتی مطرح می‌شود، به‌ویژه دربارهٔ آب‌های مرزی. معنای دقیق امنیت آب، شرایط فعال‌سازی این گفتمان و تأثیر آن بر تصمیم‌گیری اغلب مبهم است. نویسنده‌ها شکاف‌های مفهومی و کاربردی را روشن می‌کنند و گونه‌شناسی اولیه‌ای از سازوکارهای امنیتی‌سازی آب و اثرات آن ارائه می‌دهند. مطالعه هشدار می‌دهد که امنیتی‌سازی افراطی ممکن است مشارکت عمومی را حذف، سیاست‌های انحصاری را توجیه و تنش‌های سیاسی را افزایش دهد؛ بنابراین، بازنگری در کاربرد این چارچوب و توجه به پیامدهای نهادی و اجتماعی آن ضروری است. This study systematically examines water securitization, a contested phenomenon in water resources scholarship. Rather than focusing solely on technical or economic dimensions, securitization frames water-related issues through a security-oriented discourse, particularly in relation to transboundary waters. The precise meaning of water security, the conditions under which securitization is activated, and its implications for decision-making often remain ambiguous. The study identifies conceptual and practical gaps and offers an initial typology of water securitization mechanisms and their consequences. It warns that excessive securitization may exclude public participation, legitimize exclusionary policies, and intensify political tensions, highlighting the need to reconsider the application of this framework and its institutional and social implications.

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

بررسی مطالعات منتخب نشان می‌دهد که اگرچه برخی از پژوهش‌ها توسط گروه‌های پژوهشی مشترک انجام شده، هریک از آن‌ها ازنظر دورهٔ تاریخی، داده‌های بررسی‌شده، پرسش پژوهش و یافته‌های تفسیری، واجد استقلال تحلیلی است؛ برای نمونه، مطالعات زارع شاه‌آبادی و بنیاد (۱۴۰۱)، بنیاد و زارع شاه‌آبادی (الف۱۴۰۲) و بنیاد و زارع شاه‌آبادی (ب۱۴۰۲)، به‌ترتیب سه دورهٔ تاریخی مستقل شامل ۱۳۶۷-۱۳۵۷، ۱۳۷۸-۱۳۶۸ و ۱۳۸۸-۱۳۷۹ را در اسناد بالادستی آب کشور تحلیل کرده و گفتمان‌های مسلط هر دوره را بازسازی کرده است. همچنین، مطالعهٔ طالبی صومعه‌سرایی و همکاران (۱۴۰۳) با دامنهٔ زمانی گسترده‌تر (۱۴۰۳-۱۳۵۸)، تحول گفتمان‌های حکمرانی آب را در مقیاس پنج دهه بررسی کرده است؛ به همین ترتیب، مطالعات خانیکی و همکاران (۱۴۰۰) و خانیکی و موسوی (۱۴۰۱)، باوجود اشتراک نسبی در نویسندگان ازنظر هدف، نوع داده‌های موردتحلیل و سطح تفسیر متفاوت بوده و هریک مفاهیم متمایزی را دربارهٔ بازنمایی گفتمان مسئلهٔ آب و روابط قدرت در فضای رسانه‌ای ارائه کرده است؛ بنابراین، در فرایند فراترکیب حاضر، هر مطالعه براساس ارزش تحلیلی مستقل خود و نه بر مبنای هویت نویسندگان، ارزیابی و سنتز شده است.

مدیریت ناهمگونی روش‌شناختی مطالعات اولیه:

مطالعات منتخب از سنت‌های روش‌شناختی متفاوتی شامل تحلیل گفتمان لاکلاو و موفه (طالبی صومعه‌سرایی و همکاران، ۱۴۰۳؛ بنیاد و زارع شاه‌آبادی، الف۱۴۰۲؛ بنیاد و زارع شاه‌آبادی ب۱۴۰۲؛ زارع شاه‌آبادی و بنیاد ۱۴۰۱؛ ملکی و همکاران ۱۴۰۱)، تحلیل انتقادی گفتمان در سنت فرکلاف (خانیکی و همکاران ۱۴۰۰؛ ملکی و همکاران ۱۴۰۱)، فرکلاف و وندایک (خانیکی و موسوی، ۱۴۰۱)، تحلیل محتوای کیفی (Nazemi et al., 2020; Madani & Arezoumandi, 2018)، مرور نظام‌مند (Fischhendler, 2015) و مطالعات توصیفی-تحلیلی (هاشمی ۱۳۹۵؛ اشتریان ۱۴۰۴) تشکیل شده است. این تنوع روش‌شناختی اگرچه می‌تواند به غنای تحلیلی فراترکیب بیفزاید، از منظر معرفت‌شناختی چالشی مهم در فرایند سنتز محسوب می‌شود؛ زیرا هریک از این رویکردها بر مبانی نظری، واحدهای تحلیل و منطق استنتاج متفاوتی استوار است. در پژوهش حاضر، برای مدیریت این ناهمگونی، اصل همگرایی مفهومی به‌عنوان معیار اصلی ترکیب مطالعات استفاده شد؛ بر این اساس، به‌جای تأکید بر مشابهت روش‌ها، قابلیت ترجمهٔ متقابل مفاهیم و مضامین مشترک میان مطالعات مبنای تصمیم‌گیری قرار گرفت (Noblit & Hare, 1988)؛ بدین معنا که مفاهیمی نظیر عدالت آبی، امنیتی‌سازی منابع، مشارکت ذی‌نفعان، شکاف میان گفتمان و اجرا، توسعه‌گرایی و پایداری زیست‌محیطی، صرف‌نظر از تفاوت‌های روش‌شناختی، در سطحی بالاتر از انتزاع مفهومی با یکدیگر مقایسه و ترکیب شد. به‌منظور حفظ اعتبار فراترکیب، تنها مطالعاتی وارد سنتز نهایی شد که از کفایت روش‌شناختی، انسجام تحلیلی، شفافیت در ارائهٔ یافته‌ها و قابلیت استخراج مفاهیم کلیدی برخوردار بود. همچنین فرایند ترجمهٔ متقابل مفاهیم، مقایسهٔ مستمر یافته‌ها، بازبینی مستقل بخشی از کدگذاری‌ها توسط اعضای تیم پژوهش و ارزیابی نتایج توسط متخصصان حوزهٔ حکمرانی آب، به‌عنوان سازوکارهایی برای تقویت اعتبار و قابلیت اتکای یافته‌ها به کار گرفته شد.

پس از مرور و تحلیل نظام‌مند مطالعات منتخب، گام بعدی پژوهش به سنتز تفسیری و ترکیب مفهومی یافته‌ها اختصاص یافت. هدف این مرحله، بازسازی تحولات گفتمانی سیاست‌گذاری و حکمرانی آب در ایران و دستیابی به درکی تلفیقی، ساختارمند و تاریخی از الگوهای مسلط معناپردازی در این حوزه بود.

در پژوهش حاضر از متاتنوگرافی به‌عنوان راهبرد اصلی سنتز تفسیری مطالعات کیفی استفاده شد؛ بر این اساس، مفاهیم و مضامین استخراج‌شده از مطالعات اولیه در فرایندی مبتنی بر مقایسهٔ مستمر، ترجمهٔ متقابل مفاهیم و سنتز تفسیری

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

بازخوانی شد تا امکان بازسازی روندهای گفتمانی در بازهٔ زمانی موردمطالعه فراهم شود.

به‌منظور افزایش شفافیت تحلیلی و سازمان‌دهی نظام‌مند داده‌ها، فرایند تحلیل در سه سطح شامل استخراج مفاهیم اولیه، سازمان‌دهی و مقایسهٔ مفاهیم، و سنتز تفسیری مضامین کلان انجام شد. اگرچه این مراحل ازنظر سازمان‌دهی داده‌ها با برخی فرایندهای انتزاع مفهومی در نظریهٔ داده‌بنیاد شباهت دارد، در پژوهش حاضر به‌عنوان مراحل کدگذاری نظریهٔ داده‌بنیاد به کار گرفته نشده است. این مراحل صرفاً ابزاری تحلیلی برای مدیریت حجم مطالعات، تسهیل ترجمهٔ متقابل مفاهیم و دستیابی به سنتز تفسیری در چارچوب متااتنوگرافی بوده است؛ بنابراین، منطق استنتاج پژوهش همچنان مبتنی بر اصول متااتنوگرافی (Noblit & Hare, 1988) شامل مقایسهٔ مستمر، ترجمهٔ متقابل مفاهیم و بازسازی تفسیری مضامین باقی مانده است.

در مرحلهٔ نخست، مفاهیم اولیهٔ مرتبط با نحوهٔ بازنمایی دولت، مردم، محیط‌زیست، توسعه، عدالت، امنیت و سایر مؤلفه‌های حکمرانی آب از متون منتخب استخراج شد. هدف این مرحله شناسایی مضامین، استعاره‌ها، دال‌های محوری و مفاهیم کلیدی مطالعات اولیه به‌منظور فراهم‌ساختن زمینهٔ مقایسه، ترجمهٔ متقابل و سنتز تفسیری یافته‌ها بود؛ در مرحلهٔ دوم، مفاهیم مشابه ازنظر معنایی و کارکرد گفتمانی در قالب خوشه‌های مفهومی و مقولات میانی سازمان‌دهی شد. در این مرحله، برخلاف منطق نظریهٔ داده‌بنیاد که بر کشف روابط علّی و شرایط مداخله‌گر تأکید دارد، تلاش شد الگوهای مشترک معناپردازی، صورت‌بندی‌های گفتمانی و جهت‌گیری‌های نهادی در مطالعات مختلف شناسایی و ازطریق فرایند ترجمهٔ متقابل با یکدیگر تلفیق شود.

در مرحلهٔ سوم، مقولات میانی در سطحی انتزاعی‌تر بازخوانی شد تا مضامین کلان، دال‌های مرکزی و الگوهای فراتکرارشونده در تحولات گفتمانی حکمرانی آب ایران بازسازی شود؛ در این معنا، آنچه در پژوهش حاضر سنتز تفسیری مضامین کلان نامیده می‌شود، کارکردی تبیینی دارد و ازاین‌حیث، به‌جای مفهوم مقولهٔ هسته در نظریهٔ داده‌بنیاد به کار گرفته شده است و دال مرکزی ازطریق بازخوانی تفسیری روابط میان مضامین کلان و چارچوب نظری گفتمان استخراج شده است. معادل فرایند بازسازی الگوهای هژمونیک و برساخت‌های تبیینی در چارچوب نظریهٔ گفتمان است و نه دستیابی به مقولهٔ هسته در معنای کلاسیک نظریهٔ داده‌بنیاد.

این فرایند تحلیلی امکان شناسایی روندهای تداوم، گسست و بازآرایی گفتمان‌های حکمرانی آب، تحلیل شکاف میان گفتمان و اجرا، و تبیین الگوهای نهادی مؤثر را بر تحولات سیاست‌گذاری منابع آب ایران فراهم ساخت.

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

جدول ٦- نمونه‌ای از فرایند سنتز تفسیری و انتزاع مفهومی در فراترکیب مطالعات حکمرانی آب

Table 6- An example of the interpretive synthesis and conceptual abstraction process in the meta-synthesis of water governance studies

شواهد و مضامین استخراج‌شده از مطالعات اولیه Evidence and Themes Extracted from Primary Studies	مفاهیم اولیه Initial Concepts	مقولات میانی Intermediate Categories	مفهوم تبیینی/ الگوی فراتکرارشونده Explanatory Concept / Recurring Meta-Pattern
هم‌زمانی گفتمان‌های عدالت، امنیت، بازار و مشارکت بدون شکل‌گیری روایت مسلط پایدار The coexistence of justice, security, market, and participation discourses without the emergence of a stable dominant narrative	تکثر گفتمانی، رقابت معنایی، ناپایداری دال مرکزی Discursive plurality; competition over meaning; instability of the central signifier	بی‌ثباتی هژمونیک Hegemonic instability	بحران هژمونی Crisis of Hegemony
تغییر جهت سیاست‌ها از احیای محیط‌زیستی و مشارکت به توسعهٔ زودبازده در یک دورهٔ حکمرانی A shift in policy orientation from environmental restoration and participation toward short-term development initiatives within a single period of governance	جابه‌جایی اولویت‌های سیاستی، تغییر وزن عقلانیت‌های حکمرانی Shifting policy priorities; changes in the relative prominence of governance rationalities	بازآرایی منطق‌های حکمرانی Reconfiguration of governance logics	چرخش درون‌دولتی Intra-Governmental Shift
ورود مفاهیم پایداری، حقابه و ارزیابی محیط‌زیستی به اسناد، همراه با تداوم سیاست‌های عرضه‌محور در اجرا The incorporation of sustainability, water rights, and environmental assessment into policy documents, alongside the continued implementation of supply-oriented policies	ناسازگاری میان سیاست‌های مصوب و الگوهای اجرایی Inconsistency between adopted policies and implementation practices	شکاف نهادی و اجرایی Institutional and implementation gaps	شکاف گفتمان و اجرا Discourse–Implementation Gap
ناتوانی در تثبیت یک دال مرکزی و بازتولید زنجیره‌های هم‌ارزی پایدار در سیاست‌گذاری آب The inability to stabilize a central signifier and reproduce enduring chains of equivalence in water policymaking	سیالیت معنایی، تعارض مفصل‌بندی‌ها Fluidity of meaning; conflicting articulations	اختلال در تثبیت معنا Disruption in the fixation of meaning	انسداد دلالتی Significatory Blockage
استمرار رویکردهای سازه‌ای باوجود افزایش شواهد بحران‌های اکولوژیک The persistence of infrastructure-oriented approaches despite mounting evidence of ecological crises	تداوم عقلانیت توسعه‌محور Persistence of development-oriented rationality	مقاومت نهادی دربرابر تغییر Institutional resistance to change	بازتولید گفتمان توسعه‌گرا Reproduction of Developmentalist Discourse
محدودبودن نقش کنشگران اجتماعی در فرایند تصمیم‌گیری The limited involvement of social actors in decision-making processes	مشارکت نمادین، تمرکزگرایی نهادی Tokenistic participation; institutional centralization	ضعف چندسطحی حکمرانی Weakness of multilevel governance	حاشیه‌نشینی مشارکت اجتماعی Marginalization of Social Participation

به‌منظور تمایزگذاری میان شواهد استخراج‌شده از مطالعات اولیه و تفسیرهای ترکیبی پژوهشگران، یافته‌های پژوهش در دو سطح ارائه شده است: در سطح نخست، مفاهیم، مضامین و گزاره‌هایی گزارش می‌شود که به‌طورمستقیم از مطالعات منتخب استخراج شده و بازتاب‌دهندهٔ یافته‌های پژوهش‌های اولیه است. نمونه‌ای از

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

این فرایند در جدول (٦) ارائه شده است. در سطح دوم، مفاهیم تبیینی و الگوهای فراتکرارشونده‌ای ارائه می‌شود که حاصل ترجمهٔ متقابل مفاهیم، مقایسهٔ مستمر مطالعات و سنتز تفسیری یافته‌ها است و به‌عنوان برساخت‌های تحلیلی پژوهش حاضر تلقی می‌شود. مفاهیمی همچون شکاف گفتمان و اجرا، بحران هژمونی و چرخش درون‌دولتی در این سطح قرار می‌گیرد و با این صورت‌بندی در مطالعات اولیه مطرح نشده است، بلکه حاصل انتزاع مفهومی و بازسازی تفسیری داده‌ها در فرایند فراترکیب است.

فرایند دستیابی به این برساخت‌های تحلیلی نیز به‌صورت سلسله‌مراتبی انجام شد؛ بدین‌ترتیب که ابتدا مفاهیم اولیه از مطالعات منتخب استخراج شد. سپس مفاهیم مشابه در قالب مضامین سازمان‌دهی شد. در گام بعد، ازطریق ترجمهٔ متقابل و مقایسهٔ تفسیری مضامین، مفاهیم تبیینی شکل گرفت و درنهایت، سنتز این مفاهیم در بستر تحولات تاریخی حکمرانی آب به استخراج سه الگوی فراتکرارشونده انجامید که منطق تحول گفتمان‌های حکمرانی آب را در ایران تبیین می‌کند.

دوره‌بندی تاریخی ارائه‌شده در این پژوهش بر مبنای تقسیم‌بندی تقویمی یا تغییر صرف دولت‌ها انجام نشده است، بلکه حاصل تحلیل تطبیقی مطالعات منتخب، شناسایی نقاط گسست و چرخش در صورت‌بندی‌های گفتمانی حکمرانی آب است. مرزهای زمانی هر دورهٔ زمانی تعیین شد که شواهد حاصل از مطالعات اولیه نشان‌دهندهٔ تغییر معنادار در دال‌های مرکزی گفتمان، جایگاه دولت، نقش مشارکت عمومی، منطق سیاست‌گذاری و نحوهٔ بازنمایی مسئلهٔ آب بود؛ ازاین‌رو، هر دوره نمایانگر یک صورت‌بندی گفتمانی نسبتاً متمایز است و مرزهای زمانی آن، بازتاب تغییرات مفهومی و نهادی استخراج‌شده از فرایند فراترکیب است، نه صرفاً تغییرات تقویمی یا سیاسی.

یافته‌ها

ترکیب ترجمه‌های متقابل ۱۲ مطالعهٔ منتخب و تحلیل آن‌ها در قالب مدل دوبُعدی حفاظت ـ بهره‌برداری و مشارکت ـ دولت‌محوری نشان داد که تحول گفتمان حکمرانی آب در ایران مسیری خطی، تدریجی و انباشتی نداشته، بلکه با الگوهایی از تداوم، گسست، بازآرایی و رقابت گفتمانی همراه بوده است. یافته‌ها حاکی‌ازآن است که صورت‌بندی‌های گفتمانی مرتبط با دولت، جامعه، توسعه و محیط‌زیست در دوره‌های مختلف تاریخی دستخوش تغییرات مکرر شده و در برخی مقاطع، الگوهای متعارض و هم‌زمانی از معناپردازی در عرصهٔ حکمرانی آب شکل گرفته است.

در ادامه، تحولات گفتمانی هریک از پنج دورهٔ موردبررسی در قالب ترجمهٔ متقابل مفاهیم کلیدی، شواهد استخراج‌شده از مطالعات اولیه و مضامین تبیینی حاصل از سنتز تفسیری ارائه می‌شود. این تحلیل‌ها به‌صورت نظام‌مند در جدول‌های (۷) تا (۱۱) و روایت تفسیری هر دوره گزارش شده است.

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

جدول ۷- تحلیل گفتمان دورهٔ اول: (۱۳۶۷–۱۳۵۸) (سال‌های پس از انقلاب تا پایان جنگ)- ترجمهٔ متقابل مفاهیم کلیدی

Table 7- Discourse analysis of the first historical period (1979–1988): Reciprocal translation of key concepts

مفهوم A در مطالعهٔ شمارهٔ ۱ **Concept A in Study No. 1**	مفهوم B در مطالعهٔ شمارهٔ ۳ **Concept B in Study No. 3**	مفهوم C در مطالعهٔ شمارهٔ ۷ **Concept C in Study No. 7**	نوع ترجمه (A→B و A→C) **Type of Translation (A→B and A→C)**	دال مرکزی **Central Signifier**	منطق مفصل‌بندی (هم-ارزی/تفاوت) **Logic of Articulation (Equivalence/Difference)**	غیریت‌سازی **Othering**	نقش دولت **Role of the State**	جایگاه مردم **Position of the People**	توجه به محیط‌زیست **Attention to the Environment**	هژمونی گفتمان **Discursive Hegemony**
«عدالت توزیعی بدون لحاظ اکولوژی» “Distributive justice without consideration of ecological concerns”	« تأکید بر عدالت انقلابی و اولویت آن بر پایداری منابع» “Emphasis on revolutionary justice and its prioritization over resource sustainability”	«نادیده‌گرفتن محدودیت منابع و غفلت از نقش طبیعت» “Disregard for resource limitations and neglect of the role of nature”	همسان Reciprocal	عدالت انقلابی Revolutionary justice	هم‌ارزی: عدالت= حمایت از مستضعفان= بازتوزیع آب= خودکفایی کشاورزی؛ تفاوت: عدالت دربرابر سرمایه‌داری، مالکیت خصوصی، نظم طاغوتی Equivalence: Justice = support for the oppressed = redistribution of water = agricultural self-sufficiency. Difference: Justice versus capitalism, private ownership, and the ancien régime	طاغوت، سرمایه‌داران، مالکان پیش از انقلاب The ancien régime, capitalists, and pre-revolutionary landowners	متولی توزیع‌کننده Responsible for water distribution	مستضعف دریافت‌کننده The oppressed as recipients of state support	غایب، قربانی توسعه Absent; sacrificed to development	کامل (غالب) Complete (dominant)
«دولت متولی مطلق و تخصیص دهندهٔ انحصاری» “The state as the absolute authority and exclusive allocator”	«مدیریت متمرکز و بالا به پایین» “Centralized, top-down management”	«تمرکز حاکمیتی دولت بر منابع آب» “Concentration of governmental authority over water resources”	همسان Reciprocal	اقتدار دولت انقلابی Authority of the revolutionary state	هم‌ارزی: دولت= عدالت= حفاظت از مستضعفان= مالکیت عمومی؛ تفاوت: دولت انقلابی دربرابر دولت طاغوتی Equivalence: State = justice = protection of the oppressed = public ownership. Difference: Revolutionary state versus the former regime	دولت پیشین، نظام سرمایه‌داری The former state and the capitalist system	متولی مطلق، توسعه‌گرا، تصمیم‌گیرندهٔ یگانه Absolute authority, development-oriented actor, and sole decision-maker	تابع دستورات دولتی، بدون نقش Subject to state directives, with no decision-making role	نادیده گرفته‌شده Disregarded	غالب (اقتدار کامل دولت) Dominant (complete state authority)

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

مفهوم A در مطالعهٔ شمارهٔ ۱ **Concept A in Study No. 1**	مفهوم B در مطالعهٔ شمارهٔ ۳ **Concept B in Study No. 3**	مفهوم C در مطالعهٔ شمارهٔ ۷ **Concept C in Study No. 7**	نوع ترجمه (A→B و A→C) **Type of Translation (A→B and A→C)**	دال مرکزی **Central Signifier**	منطق مفصل‌بندی (هم-ارزی/تفاوت) **Logic of Articulation (Equivalence/Difference)**	غیریت‌سازی **Othering**	نقش دولت **Role of the State**	جایگاه مردم **Position of the People**	توجه به محیط‌زیست **Attention to the Environment**	هژمونی گفتمان **Discursive Hegemony**
«مردم به‌مثابهٔ مستضعف دریافت‌کنندهٔ یارانه» “The people as oppressed recipients of subsidies”	«حذف کنشگری اجتماعی و محلی از حکمرانی آب» “Exclusion of social and local agency from water governance”	«مستضعفانی که نیازمند حمایت هستند، اما فاقد نقش تصمیم‌سازی» “The oppressed as requiring protection but lacking a role in decision-making”	همسان Reciprocal	مردم مستضعف و امنیت ملی The oppressed people and national security	هم‌ارزی: مردم= نیازمند حمایت= دریافت‌کنندهٔ عدالت؛ تفاوت: مردم انقلابی دربرابر مردم طاغوتی Equivalence: People = those requiring protection = recipients of justice. Difference: Revolutionary people versus supporters of the former regime	نخبگان پیشین، مالکان بزرگ Former elites and large landowners	حامی (از بالا)، اما نه شریک Paternalistic protector rather than partner	منفعل، مصرف‌کننده، فاقد عاملیت Passive recipients and consumers, lacking agency	بی‌توجه به پیامدهای محیط‌زیستی برای مردم Neglect of environmental consequences for the people	غالب (بازنمایی مردمی به مثابه اتباع) Dominant (representation of the people as subjects of the state)
«قانون توزیع عادلانهٔ آب ناعادلانه است» “The Equitable Water Distribution Law is inequitable”	(در این مطالعه به قانون اشاره نشده) Not addressed in this study	«قانون توزیع عادلانهٔ آب (۱۳۶۱)؛ سند محوری با پیامدهای ناعادلانه» “The Equitable Water Distribution Law (1982): a central legal instrument with inequitable consequences”	همسان (در دو مطالعه) Reciprocal (between two studies)	عدالت (با ابهام معنایی) Justice (characterized by semantic ambiguity)	هم‌ارزی: قانون= عدالت= مقابله با مالکیت خصوصی= مشروعیت‌زدایی از نظم پیشین؛ تفاوت: قانون انقلابی دربرابر قوانین طاغوتی Equivalence: Law = justice = opposition to private ownership = delegitimization of the former order. Difference: Revolutionary law versus the laws of the former regime	نظام حقوقی پیشین، سرمایه‌داران The previous legal system and capitalists	نهادساز عدالت‌محورِ ناقص Institution-building actor pursuing an incomplete conception of justice	مستضعفان نیازمند حمایت The oppressed as requiring protection	نادیده‌گرفتن محدودیت منابع Disregard for resource limitations	غالب (عدالت به‌مثابهٔ بازتوزیع بدون پایداری) Dominant (justice understood as redistribution without sustainability)

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

دورهٔ اول: (۱۳۶۷-۱۳۵۸): هژمونی تثبیت‌یافتهٔ عدالت انقلابی و دولت‌محوری بدون افق

جدول (۷) حاصل اجرای دو گام مکمل روش‌شناختی است: نخست، ترجمهٔ متقابل مفاهیم میان سه مطالعهٔ اصلی این دهه (مطالعات شمارهٔ ۱، ۳ و ۷) که در آن دال‌های کلیدی هر متن در نسبت با یکدیگر هم‌ارزسازی شده است و دوم، ترکیب گفتمانی که از خلال آن صورت‌بندی مسلط بازسازی شده است.

براساس شواهد استخراج‌شده از مطالعات موردبررسی، در این دوره هیچ جابه‌جایی معنایی یا تنش دلالتی معناداری میان متون مشاهده نشد؛ ازاین‌رو تمامی ترجمه‌ها در نسبت همسان قرار گرفت. این همسانی نشان می‌دهد که دال‌ها در یک زنجیرهٔ هم‌ارزی تثبیت‌شده مفصل‌بندی شده و یک میدان گفتمانی کم‌رقیب شکل گرفته است.

یافته‌های مطالعات منتخب نشان می‌دهد که عدالت انقلابی، حمایت از مستضعفان، بازتوزیع آب، خودکفایی کشاورزی و نفی مالکیت خصوصی مهم‌ترین عناصر برسازندهٔ گفتمان این دوره بوده است. همچنین، مفاهیمی نظیر عدالت توزیعی بدون لحاظ اکولوژی، اولویت عدالت بر پایداری منابع و نادیده‌گرفتن محدودیت‌های طبیعی در بیشتر مطالعات اولیه به‌عنوان مؤلفه‌های تکرارشوندهٔ این دوره مشاهده شده است.

سنتز تفسیری پژوهش حاضر نشان می‌دهد که این وضعیت را می‌توان در چارچوب یک هژمونی تثبیت‌یافته تبیین کرد که حول دال مرکزی عدالت انقلابی، سازمان یافته است. در این صورت‌بندی، عدالت انقلابی به‌مثابه دال مرکزی یا نقطهٔ عقده‌ای عمل می‌کند و مفاهیمی چون حمایت از مستضعفان، بازتوزیع آب، خودکفایی کشاورزی و نفی مالکیت خصوصی را در قالب یک زنجیرهٔ هم‌ارزی مفصل‌بندی می‌کند.

براساس ترکیب تفسیری مطالعات می‌توان دریافت که منطق مفصل‌بندی این گفتمان ماهیتی دوگانه دارد؛ به‌گونه‌ای که در سطح هم‌ارزی، رابطه‌ای تثبیت‌شده میان عدالت، بازتوزیع، دولت و مستضعف برقرار می‌شود و در سطح تفاوت ازطریق غیریت‌سازی نظم طاغوتی، سرمایه‌داری و مالکیت خصوصی مرزهای گفتمان تثبیت می‌شود. دراین‌میان، غیریت‌سازی نه‌تنها متوجه بازیگران پیشین، متضمن به‌حاشیه‌راندن ملاحظات محیط‌زیستی نیز بوده است.

یافته‌های مطالعات منتخب نشان می‌دهد که دولت در این دوره عمدتاً به‌عنوان متولی اصلی تخصیص منابع و کنشگر مسلط در عرصهٔ حکمرانی آب بازنمایی شده است؛ درحالی‌که مردم بیشتر در جایگاه دریافت‌کنندگان حمایت و بهره‌مندان از سیاست‌های بازتوزیعی قرار گرفته‌اند و محیط‌زیست حضوری حاشیه‌ای و کم‌رنگ در صورت‌بندی‌های گفتمانی این دوره داشته است.

از منظر پژوهشگران، این وضعیت را می‌توان به‌عنوان شکل‌گیری ساختار هژمونیکی نسبتاً بسته تفسیر کرد که در آن امکان ظهور مفصل‌بندی‌های بدیل محدود بوده است. در سطح فراترکیب، این الگو به‌صورت نوعی انسداد دلالتی اولیه قابل‌فهم است که در آن تکثر معنایی محدود شده و زمینه‌های اولیهٔ شکل‌گیری شکاف میان گفتمان عدالت و الگوهای بهره‌بردارانه در دهه‌های بعد فراهم شده است.

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

جدول ۸- تحلیل گفتمان دورهٔ دوم: (۱۳۷۶-۱۳۶۸)- ترجمهٔ متقابل مفاهیم کلیدی

Table 8- Discourse analysis of the second historical period (1989–1997): Reciprocal translation of key concepts

مفهوم A در مطالعهٔ شمارهٔ ۱ Concept A in Study No. 1	مفهوم B در مطالعهٔ شمارهٔ ۳ Concept B in Study No. 3	نوع ترجمه (A→B) Type of Translation (A→B)	دال مرکزی Central Signifier	منطق مفصل‌بندی (هم‌ارزی/تفاوت) Logic of Articulation (Equivalence/Difference)	غیریت‌سازی Othering	نقش دولت Role of the State	جایگاه مردم Position of the People	توجه به محیط‌زیست Attention to the Environment	هژمونی گفتمان Discursive Hegemony
«غلبهٔ گفتمان سازندگی دولت‌محور با تأکید بر توسعهٔ زیرساختی» "Dominance of a state-centered reconstruction discourse emphasizing infrastructure development"	«توسعهٔ زیرساختی گسترده با محوریت دولت و سدسازی» "Large-scale infrastructure development centered on the state and dam construction"	همسان Conceptually equivalent	توسعهٔ اقتصادی (سازندگی) Economic development (reconstruction)	هم‌ارزی: توسعه= سدسازی= خودکفایی کشاورزی= رشد اقتصادی= جذب سرمایه؛ تفاوت: توسعه دربرابر عقب‌ماندگی، سنت‌گرایی، مدیریت سنتی آب Equivalence: Development = dam construction = agricultural self-sufficiency = economic growth = investment attraction. Difference: Development versus underdevelopment, traditionalism, and traditional water management	سنت‌گرایان، قنات‌داران، گفتمان‌های حفاظتی Traditionalists, qanat operators, and conservation-oriented discourses	دولت تسهیل‌گر و تکنوکرات Facilitating and technocratic state	بهره‌برداران غیرفعال، دریافت‌کنندگان خدمات عمرانی Passive water users and recipients of infrastructure services	حاشیه‌ای و نادیده گرفته‌شده Marginalized and disregarded	غالب (گفتمان نوسازی سخت‌افزاری و توسعه‌گرایی لیبرال) Dominant (infrastructure-led modernization and liberal developmentalism)
«تأکید بر استفادهٔ حداکثری از منابع آب برای توسعهٔ اقتصادی» "Emphasis on maximizing water resource utilization for economic" «تمرکز بر سدسازی و انتقال آب بین حوضه‌ای» "Emphasis on dam construction and inter-basin water transfers"	همسان Conceptually equivalent	توسعهٔ سازه‌محور Infrastructure-led development	هم‌ارزی: سدسازی= پیشرف= امنیت غذایی = اشتغال‌زایی؛ تفاوت: توسعهٔ فیزیکی دربرابر توسعهٔ نرم‌افزاری (نهادی، مشارکتی) Equivalence: Dam construction = progress = food security = employment generation. Difference: Physical infrastructure development versus institutional and participatory development	منتقدان سدسازی، فعالان محیط‌زیست، صاحبان دانش بومی Critics of dam construction, environmental activists, and holders of indigenous knowledge	دولت برنامه‌ریز و مجری متمرکز Centralized state planner and implementer	مردم در حاشیه و محور توسعهٔ دولت‌محور Marginalized within a state-centered development framework	ارزیابی‌های اکولوژیک جایی ندارد. Ecological assessments are absent	غالب (توسعه‌گرایی سازه‌محور با محوریت دولت) Dominant (state-centered, infrastructure-led developmentalism)

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

مفهوم A در مطالعهٔ شمارهٔ ۱ Concept A in Study No. 1	مفهوم B در مطالعهٔ شمارهٔ ۳ Concept B in Study No. 3	نوع ترجمه (A→B) Type of Translation (A→B)	دال مرکزی Central Signifier	منطق مفصل‌بندی (هم‌ارزی/تفاوت) Logic of Articulation (Equivalence/Difference)	غیریت‌سازی Othering	نقش دولت Role of the State	جایگاه مردم Position of the People	توجه به محیط‌زیست Attention to the Environment	هژمونی گفتمان Discursive Hegemony
«ورود به گفتمان سازندگی و بازسازی» “Transition toward a reconstruction and development discourse”	«گفتمان سازندگی و بازسازی پساجنگ» “Post-war reconstruction and development discourse”	همسان Conceptually equivalent	سازندگی Reconstruction (Sazandegi)	هم‌ارزی: سازندگی= بازسازی= خودباوری ملی= استفاده از فناوری نوین؛ تفاوت: سازندگی دربرابر ویرانی جنگ/ سنت‌گرایی Equivalence: Reconstruction = rebuilding = national self-reliance = adoption of modern technologies. Difference: Reconstruction versus war-related destruction and traditionalism	ویرانی‌های جنگ، عقب‌ماندگی، روش‌های سنتی War-related destruction, underdevelopment, and traditional practices	دولت بهره‌بردار و مالک اصلی منابع Principal owner and exploiter of water resources	مشارکت مردمی تضعیف‌شده، حاشیه‌نشینی گفتمان حفاظت Weakened public participation; marginalization of the conservation discourse	غایب، طرد گفتمان پایداری Absent; sustainability discourse excluded	غالب (دال مرکزی: سازندگی) Dominant (reconstruction as the central signifier)
«استحاله دال‌های عدالت به نفع کارآمدی و توسعهٔ اقتصادی» “ Rearticulation of the signifiers of justice in favor of efficiency and economic development”	«غلب گفتمان توسعه بر گفتمان حفاظت از محیط‌زیست» “Dominance of the development discourse over the environmental conservation discourse”	همسان Conceptually equivalent	کارآمدی اقتصادی (به‌جای عدالت) Economic efficiency (replacing justice)	هم‌ارزی: کارآمدی= رشد تولید= بهره‌وری= خصوصی‌سازی؛ تفاوت: کارآمدی درمقابل عدالت توزیعی (دههٔ ۶۰)/ حفاظت Equivalence: Efficiency = production growth = productivity = privatization. Difference: Efficiency versus distributive justice (of the 1980s) and environmental conservation	گفتمان عدالت توزیعی، گفتمان حفاظت از محیط‌زیست Distributive justice discourse and environmental conservation discourse	دولت توسعه‌گرا Developmentalist state	مردم به‌عنوان نیروی کار یا مصرف‌کنندهٔ طرح‌ها People positioned as laborers or consumers of development projects	غیریت‌سازی با گفتمان حفاظت و پایداری Environmental conservation and sustainability discourses constructed as the Other	غالب (عدالت به نفع کارآمدی حذف شد.) Dominant (displacement of justice by efficiency)

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

دورهٔ دوم: (۱۳۷۶-۱۳۶۸): گذار به گفتمان سازندگی و تثبیت توسعه‌گرایی سازه‌محور

جدول (۸) حاصل اجرای دو سطح مکمل از تحلیل است: در سطح نخست، شواهد و مضامین استخراج‌شده از مطالعات منتخب این دهه (مطالعات شمارهٔ ۱ و ۳) ازطریق فرایند ترجمهٔ متقابل مفاهیم با یکدیگر مقایسه شد و در سطح دوم، سنتز تفسیری پژوهش حاضر برای بازسازی صورت‌بندی گفتمانی مسلط به کار گرفته شد. یافته‌های مطالعات منتخب نشان می‌دهد که تمامی ترجمه‌های میان‌مطالعه‌ای در نسبت همسان قرار داشته است؛ بدین معنا که میان مضامین استخراج‌شده از مطالعات موردبررسی، تعارض دلالتی یا شکاف معنایی چشمگیری مشاهده نمی‌شود و مفاهیم در قالب یک زنجیرهٔ هم‌ارزی نسبتاً پایدار مفصل‌بندی شده است.

براساس شواهد استخراج‌شده از مطالعات اولیه، مفاهیمی همچون سدسازی، انتقال آب بین‌حوضه‌ای، بازسازی زیرساختی، مکانیزاسیون کشاورزی و رشد اقتصادی در جایگاهی برجسته قرار دارد و در بیشت مطالعات اولیه، توسعهٔ اقتصادی به‌عنوان افق مسلط سیاست‌گذاری آب بازنمایی شده است.

سنتز تفسیری پژوهش حاضر این الگوی معنایی را در چارچوب نظری لاکلاو و موفه (2014)، حول دال مرکزی سازندگی بازسازی می‌کند. از منظر پژوهشگران، این دال به‌مثابهٔ نقطهٔ عقده‌ای عمل کرده و مجموعه‌ای از مفاهیم مرتبط با توسعهٔ زیرساختی، گسترش ظرفیت‌های بهره‌برداری و بازسازی اقتصادی را در قالب یک زنجیرهٔ هم‌ارزی منسجم مفصل‌بندی کرده است.

یافته‌های مطالعات منتخب نشان می‌دهد که در این دوره، رویکردهای مبتنی بر دانش بومی، حفاظت اکولوژیک و الگوهای مشارکتی حکمرانی آب، حضوری محدود یا حاشیه‌ای داشته است. پژوهش حاضر این وضعیت را به‌عنوان سازوکار غیریت‌سازی گفتمان سازندگی تفسیر می‌کند؛ به‌گونه‌ای که مفاهیمی نظیر سنت‌گرایی، مدیریت قناتی، دانش بومی و گفتمان‌های حفاظتی در بیرون از مرزهای معنایی گفتمان مسلط قرار گرفته است.

براساس شواهد مطالعات موردبررسی، دولت در این دهه عمدتاً در جایگاه برنامه‌ریز، مجری مستقیم و متولی توسعهٔ منابع آب بازنمایی شده و نقش مردم غالباً به بهره‌برداری از دستاوردهای توسعه‌ای محدود شده است. سنتز تفسیری پژوهش حاضر این وضعیت را بیانگر استمرار الگوی دولت‌محور حکمرانی آب و تثبیت توسعه‌گرایی سازه‌ای در دههٔ ۱۳۷۰ می‌داند.

در سطح فراترکیب می‌توان استدلال کرد که این دوره واجد یک هژمونی نسبتاً پایدار بوده است که در آن توسعه به دال مرکزی نظام معنایی آب تبدیل شده و امکان ظهور بدیل‌های مشارکتی و اکولوژیک را تا حد زیادی محدود کرده است. از منظر پژوهشگران، این الگوی هژمونیک زمینه‌ساز شکل‌گیری شکاف‌های نهادی و تعارضات گفتمانی در دوره‌های بعدی حکمرانی آب ایران بوده است.

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

جدول ۹- تحلیل گفتمان دورهٔ سوم: (۱۳۸٤-۱۳۷۷)- ترجمهٔ متقابل مفاهیم کلیدی

Table 9. Discourse Analysis of the Third Historical Period (1998–2005): Reciprocal Translation of Key Concepts

مفهومA در مطالعهٔ شمارهٔ ۱ Concept A in Study No. 1	مفهوم B در مطالعهٔ شمارهٔ ٤ Concept B in Study No. 4	نوع ترجمه (A→B) Type of Translation (A→B)	دال مرکزی Central Signifier	منطق مفصل‌بندی (هم‌ارزی/تفاوت) Logic of Articulation (Equivalence/Difference)	غیریت‌سازی Othering	نقش دولت Role of the State	جایگاه مردم Position of the People	توجه به محیط‌زیست Attention to the Environment	هژمونی گفتمان Discursive Hegemony
“ Emphasis on ex ante environmental assessment of water resource projects”; “ The emergence of coherent environmental legislation for the first time”	«تأکید بر ارزیابی پیشینی محیط‌زیست پروژه‌های منابع آب»/«شکل‌گیری قوانین محیط‌زیستی منسجم برای نخستین‌بار»	همسان Conceptually equivalent	توسعهٔ پایدار Sustainable development	هم‌ارزی: توسعهٔ پایدار= ارزیابی محیط‌زیستی= مشارکت مردمی= حقابه‌داری= آمایش سرزمین؛ تفاوت: توسعهٔ پایدار دربرابر توسعهٔ بی‌رویه (دهه‌های قبل)/ بهره‌برداری بدون ملاحظات Equivalence: Sustainable development = environmental assessment = public participation = recognition of water rights = spatial planning. Difference: Sustainable development versus unrestrained development in previous decades and resource exploitation without environmental safeguards	گفتمان توسعه‌گرایی دهه‌های ۶۰ و ۷۰، پروژه‌های بدون ارزیابی محیط‌زیست Developmentalist discourses of the 1980s and 1990s; projects undertaken without environmental assessment	برنامه‌ریز، ناظر، مشارکت‌جو (در سطح گفتمان) Planner, regulator, and advocate of participation (at the discursive level)	ذی‌نفعان مشارکتی (تشکل‌ها، حقابه‌داران) Participating stakeholders, including civil society organizations and water-right holders	برجسته؛ ورود ارزیابی محیط‌زیستی به قانون، تقویت نهادهای محیط‌زیستی Prominent; incorporation of environmental assessment into legislation and strengthening of environmental institutions	در سطح سند: غالب (گفتمان توسعهٔ پایدار و مشارکتی) Dominant at the policy-document level (sustainable and participatory development discourse)
“ Recognition of the environment in the Third Development Plan through a dedicated chapter (Chapter 12)”; “ Incorporation of environmental policies through preventive legal provisions”	«تبیین جایگاه محیط‌زیست در برنامهٔ سوم توسعه در قالب فصل مستقل (فصل ۱۲)»/«توجه به سیاست‌های محیط‌زیستی در قالب احکام پیشگیرانه»								

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

مفهومA در مطالعهٔ شمارهٔ ۱ Concept A in Study No. 1	مفهوم B در مطالعهٔ شمارهٔ ٤ Concept B in Study No. 4	نوع ترجمه (A→B) Type of Translation (A→B)	دال مرکزی Central Signifier	منطق مفصل‌بندی (هم‌ارزی/تفاوت) Logic of Articulation (Equivalence/Difference)	غیریت‌سازی Othering	نقش دولت Role of the State	جایگاه مردم Position of the People	توجه به محیط‌زیست Attention to the Environment	هژمونی گفتمان Discursive Hegemony
«تبدیل ادارات آب به شرکت‌های منطقه‌ای و آغاز تفکیک مدیریت حوضه‌ای به استانی»/ «تشدید تعارضات بین‌استانی بر سر منابع مشترک» “ Transformation of water administration offices into regional water companies and the beginning of a shift from basin-based to provincial management” ; “ Intensification of interprovincial conflicts over shared water resources”	«واگذاری مدیریت به شرکت‌های استانی با نادیده‌گرفتن ساختار حوضه‌ای؛ تشدید تعارضات در بهره‌برداری از منابع مشترک» “ Delegation of management to provincial companies without regard for basin boundaries, intensifying conflicts over the exploitation of shared resources”	**همسان** Conceptually equivalent	**مدیریت متمرکز استانی‌محور (در عمل)** Centralized, province-based management (in practice)	هم‌ارزی: مدیریت استانی= واگذاری= درآمدزایی= تعارضات بین‌استانی؛ تفاوت: مدیریت استانی دربرابر مدیریت یکپارچهٔ حوضه‌ای Equivalence: Provincial management = delegation of authority = revenue generation = interprovincial conflicts. Difference: Provincial management versus integrated basin management	**مدیریت حوضه‌ای، رویکردهای اکولوژیک، تشکل‌های فرابخشی** Basin-based management, ecological approaches, and cross-sectoral organizations	**مجری و تخصیص‌دهندهٔ متمرکز (در سطح اجرا)** Centralized implementer and allocator of water resources (at the implementation level)	**حاشیه‌رانی مشارکت واقعی** Marginalization of meaningful public participation	**تضعیف احکام محیط‌زیستی در عمل** Environmental provisions weakened in practice	در سطح اجرا: غالب (بازگشت به دولت‌محوری بهره‌برداری) Dominant at the implementation level (reassertion of state-centered, exploitation-oriented govemance)

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

مفهومA در مطالعهٔ شمارهٔ ۱ Concept A in Study No. 1	مفهوم B در مطالعهٔ شمارهٔ ٤ Concept B in Study No. 4	نوع ترجمه (A→B) Type of Translation (A→B)	دال مرکزی Central Signifier	منطق مفصل‌بندی (هم‌ارزی/تفاوت) Logic of Articulation (Equivalence/Difference)	غیریت‌سازی Othering	نقش دولت Role of the State	جایگاه مردم Position of the People	توجه به محیط‌زیست Attention to the Environment	هژمونی گفتمان Discursive Hegemony
«ورود مفاهیم «حقابه‌داری»، «مدیریت مشارکتی»، «اسناد مالکیت آب» به ادبیات رسمی قانون» “Introduction of the concepts of water-right holding, participatory management, and water ownership certificates into formal legal discourse”	«صدور اسناد حقابه‌داران و توجه به مدیریت مشارکتی منابع آب» “Issuance of water-right certificates and recognition of participatory water resources management”	**همسان** Conceptually equivalent	**مشـــــارکت (در سطح شعار)** Participation (at the rhetorical level)	هم‌ارزی: مشارکت= حقابه= تشکل‌ها= مالکیت آب؛ تفاوت: مشارکت دربرابر دولت‌محوری مطلق Equivalence: Participation = water rights = associations = water ownership. Difference: Participation versus absolute state-centered governance	**دولـــت متمرکـــز (در عمـــل)، نهادهـــای غیرمشارکتی** Centralized state authority (in practice) and non-participatory institutions	**تســهیل‌گر (در ســطح شعار)** Facilitator (at the rhetorical level)	**ذی‌نفعـــان مـــؤثر در حکمرانی (در ســطح سند)** Stakeholders recognized as influential actors in governance (at the policy-document level)	**توجـــه بـــه حقابـــه به‌عنوان حق طبیعی** Recognition of water rights as a natural right	شکاف گفتمان و اجرا (الگوی فراتکرارشونده) Discourse–Implementation Gap (recurring meta-pattern)

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

مفهوم A در مطالعهٔ شمارهٔ ۱ Concept A in Study No. 1	مفهوم B در مطالعهٔ شمارهٔ ٤ Concept B in Study No. 4	نوع ترجمه (A→B) Type of Translation (A→B)	دال مرکزی Central Signifier	منطق مفصل‌بندی (هم‌ارزی/تفاوت) Logic of Articulation (Equivalence/Difference)	غیریت‌سازی Othering	نقش دولت Role of the State	جایگاه مردم Position of the People	توجه به محیط‌زیست Attention to the Environment	هژمونی گفتمان Discursive Hegemony
«تعارض منافع درآمدزایی شرکت‌های آب با حفاظت از منابع آب»/ «نقد نمایندگان به عدالت توزیعی دربرابر آمایش سرزمین» “ Conflict between water companies' revenue-generation interests and water resource conservation” ; “ Legislators' criticism concerning distributive justice versus spatial planning”	«تناقض میان عدالت توزیعی و آمایش سرزمین در اسناد و مذاکرات»/ «مواجههٔ دو پارادایم عدالت توزیعی با منطق آمایش سرزمین و توان اکولوژیکی» “ Contradictions between distributive justice and spatial planning in policy documents and legislative deliberations” ; “ Confrontation between the paradigm of distributive justice and the logic of spatial planning and ecological carrying capacity”	همسان Conceptually equivalent	**عدالت توزیعی دربرابر آمایش سرزمین (دو دال متعارض)** Distributive justice versus spatial planning (two competing signifiers)	هم‌ارزی (عدالت توزیعی): عدالت= بازتوزیع آب= حمایت از کشاورزان؛ هم‌ارزی (آمایش سرزمین): پایداری= توان اکولوژیک= محدودیت منابع؛ تفاوت: این دو دال در تقابل با یکدیگرند. Equivalence (distributive justice): Justice = water redistribution = support for farmers. Equivalence (spatial planning): Sustainability = ecological carrying capacity = resource constraints. Difference: The two signifiers are articulated in opposition to one another	**آمایش سرزمین، توان اکولوژیک، محدودیت منابع (به‌عنوان دیگری عدالت توزیعی)** Spatial planning, ecological carrying capacity, and resource constraints (constructed as the Other of distributive justice)	**دولت با نقش‌های متناقض (سیاست‌گذار در سند، مجری تمرکزگرا در عمل)** State with contradictory roles: policymaker in official documents and centralized implementer in practice	**تشکل‌های محلی فاقد انسجام و قدرت اجرایی** Local organizations lacking cohesion and implementation authority	**حذف تدریجی احکام محیط‌زیستی در برنامهٔ چهارم** Gradual removal of environmental provisions in the Fourth Development Plan	**غالب اما ناپایدار (توسعهٔ پایدار با چالش‌های نهادی)** Dominant but unstable (sustainable development challenged by institutional constraints)

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

دورهٔ سوم: (۱۳۸٤-۱۳۷۷): ظهور گفتمان توسعهٔ پایدار و بروز شکاف ساختاری میان گفتمان و اجرا

جدول (۹) حاصل دو سطح مکمل از تحلیل است: در سطح نخست، مفاهیم و مضامین استخراج‌شده از مطالعات منتخب این دوره (مطالعات شمارهٔ ۱ و ٤) ازطریق فرایند ترجمهٔ متقابل مفاهیم با یکدیگر مقایسه شده و در سطح دوم، سنتز تفسیری پژوهش حاضر برای بازسازی صورت‌بندی گفتمانی این دوره به کار گرفته شده است. یافته‌های مطالعات منتخب نشان می‌دهد که روابط میان مفاهیم عمدتاً در قالب ترجمه‌های همسان قابل‌طبقه‌بندی است؛ بااین‌حال، در سطح نهادی و اجرایی نوعی ناهماهنگی میان صورت‌بندی‌های گفتمانی و الگوهای تحقق سیاستی مشاهده می‌شود.

براساس شواهد استخراج‌شده از مطالعات اولیه، مفاهیمی همچون ارزیابی زیست‌محیطی، حقابه‌داری، مدیریت مشارکتی، آمایش سرزمین و تشکل‌های بهره‌برداران برای نخستین بار در متون سیاستی و اسناد توسعه‌ای این دوره برجسته شده است. در بیشت مطالعات اولیه مشاهده شد که توسعهٔ پایدار به‌عنوان چارچوبی جدید برای بازاندیشی در حکمرانی آب مطرح و تلاش شده است ملاحظات محیط‌زیستی در سیاست‌گذاری آب جایگاه پررنگ‌تری پیدا کند.

سنتز تفسیری پژوهش حاضر این وضعیت را در قالب ظهور یک گفتمان جدید مبتنی بر توسعهٔ پایدار و مدیریت مشارکتی منابع آب صورت‌بندی می‌کند. از منظر پژوهشگران، این دال مرکزی تلاش می‌کند مجموعه‌ای از مفاهیم همچون پایداری، مشارکت، حقابه، آمایش سرزمین و ارزیابی زیست‌محیطی را در قالب زنجیرهٔ هم‌ارزی واحد مفصل‌بندی کند و میان منطق‌های عدالت، کارایی و حفاظت محیط‌زیستی نوعی همگرایی برقرار سازد.

با وجود این، یافته‌های مطالعات منتخب نشان می‌دهد که در سطح اجرا، الگوی مدیریت متمرکز استانی همچنان استمرار یافته و فرایندهای واقعی مشارکت اجتماعی با محدودیت‌های نهادی مواجه بوده است. براساس شواهد استخراج‌شده، واگذاری مدیریت به شرکت‌های استانی، تشدید تعارضات بین‌استانی و تضعیف رویکردهای مبتنی بر مدیریت حوضه‌ای ازجمله ویژگی‌های این دوره محسوب می‌شود.

پژوهش حاضر این وضعیت را به‌مثابهٔ ظهور شکافی میان صورت‌بندی گفتمانی و تحقق نهادی آن تفسیر می‌کند. در سطح فراترکیب، این الگو در قالب مفهوم تبیینی شکاف گفتمان و اجرا بازسازی می‌شود؛ مفهومی که نشان می‌دهد گرچه عناصر توسعهٔ پایدار در سطح اسناد رسمی وارد نظام سیاست‌گذاری شده است، منطق اجرایی حکمرانی آب همچنان متأثر از الگوهای دولت‌محور و سازوکارهای متمرکز باقی مانده است. براساس مطالعات منتخب، دولت در این دوره در دو جایگاه متفاوت بازنمایی می‌شود: از یک‌سو، در سطح اسناد، نقش تسهیل‌گر، تنظیم‌کننده و مشارکت‌جو برای آن ترسیم شده است و ازسوی دیگر، در سطح اجرا همچنان به‌عنوان بازیگر اصلی تخصیص منابع و تصمیم‌گیرندهٔ متمرکز عمل می‌کند. همچنین، اگرچه مردم و ذی‌نفعان محلی در اسناد توسعه‌ای به‌عنوان کنشگران مؤثر معرفی شده‌اند، شواهد مطالعات اولیه نشان می‌دهد که مشارکت آنان غالباً ماهیتی نمادین و محدود داشته است.

یافته‌های مطالعات منتخب بیانگر آن است که محیط‌زیست برای نخستین بار در این دوره به‌عنوان مؤلفه‌ای رسمی در سیاست‌گذاری آب مطرح می‌شود؛ بااین‌حال، سنتز تفسیری پژوهش حاضر نشان می‌دهد که این حضور عمدتاً در قالب منطقی ادغامی و ابزاری باقی مانده و نتوانسته است به تغییرات پایدار در الگوهای اجرایی حکمرانی آب منجر شود.

در سطح فراترکیب، پژوهش حاضر این دوره را واجد نوعی هژمونی ناپایدار تلقی می‌کند که در آن گفتمان توسعهٔ پایدار توانسته است در سطح اسناد رسمی جایگاه مسلطی به دست آورد؛ اما در عرصهٔ اجرا با مقاومت ساختارهای نهادی و استمرار عقلانیت دولت‌محور مواجه شده است. از منظر پژوهشگران، همین وضعیت زمینه‌ساز تثبیت تدریجی الگوی فراتکرارشوندهٔ شکاف گفتمان و اجرا در تحولات بعدی حکمرانی آب ایران شده است.

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

جدول ۱۰- تحلیل گفتمان دورهٔ چهارم (۱۴۰۰-۱۳۸۸)- ترجمهٔ متقابل مفاهیم کلیدی

Table 10. Discourse Analysis of the Fourth Historical Period (2009–2021): Reciprocal Translation of Key Concepts

مفهوم A در مطالعهٔ شمارهٔ ۱ **Concept A in Study No. 1**	مفهوم B در مطالعهٔ (منبع متناظر) **Concept B in the Corresponding Study**	نوع ترجمه (A→B) **Type of Translation (A→B)**	دال مرکزی **Central Signifier**	منطق مفصل‌بندی (هم‌ارزی/تفاوت) **Logic of Articulation (Equivalence/Difference)**	غیریت‌سازی **Othering**	نقش دولت **Role of the State**	جایگاه مردم **Position of the People**	توجه به محیط‌زیست **Attention to the Environment**	هژمونی گفتمان **Discursive Hegemony**
«بازتولید گفتمان انقلاب اسلامی/ بی‌اثرکردن عملی نیمهٔ ۳ قانون توزیع عادلانهٔ آب از طریق اصلاحیهٔ سال ۱۳۸۹» “Reproduction of the revolutionary discourse centered on Islamic justice”: “Practical nullification of	«عدالت‌طلبی بدون توجه به پایداری زیست‌محیطی» (برگرفته از روزنامهٔ ایران/ کیهان – مطالعهٔ ۶) “Justice-oriented policies without regard for environmental sustainability” (derived from *Iran*	همسان Conceptually equivalent	Revolutionary justice (tendency toward deregulation)	هم‌ارزی: عدالت= گرایش به قانون‌زدایی= مشروعیت چاه‌های غیرمجاز= حمایت از مستضعفان؛ تفاوت: عدالت دربرابر مقررات‌گرایی و کارشناسی Equivalence: Justice = tendency toward deregulation = legitimization of unauthorized wells = support for the oppressed. Difference: Justice versus regulatory compliance and expert-based policymaking	کارشناسان، نهادهای نظارتی، منتقدان گرایش به قانون‌زدایی Experts, regulatory institutions, and critics of deregulation	گرایش به قانون‌زدایی، تسهیل‌گر تخلف Deregulation-oriented actor facilitating regulatory violations	مشمول رأفت قانونی (مستضعف بی‌مسئولیت) Recipients of legal leniency (the oppressed portrayed as exempt from responsibility)	قربانی توسعه (نادیده گرفته‌شده) Sacrificed to development and disregarded	غالب (در دولت احمدی‌نژاد) Dominant (during the Ahmadinejad administration)
«تأکید بر مشارکت مردمی و نقد ساختارهای رانتی» (برگرفته از روزنامهٔ شرق- مطالعهٔ ۸) “Emphasis on public participation and criticism of rent-seeking structures” (derived from Sharq newspaper; Study No. 8)	«عدالت مصرفی بدون توجه به پایداری» “Consumption-oriented justice without regard for sustainability”	متضاد Conceptually opposed	عدالت بین‌نسلی و مشارکت Intergenerational justice and participation	هم‌ارزی: عدالت= مشارکت= نقد ساختارهای رانتی= شفافیت؛ تفاوت: عدالت مشارکتی دربرابر عدالت دولتی و گرایش به قانون‌زدایی Equivalence: Justice = participation = criticism of rent-seeking structures = transparency. Difference: Participatory justice versus state-centered justice and deregulation	دولت متمرکز، نهادهای غیرپاسخ‌گو، گفتمان عدالت‌طلب گرایش به قانون‌زدایی Centralized government, unaccountable institutions, and deregulation-oriented justice discourse	ناکارآمد، غیرپاسخ‌گو (در نگاه منتقد) Ineffective and unaccountable (from the critics' perspective)	ذی‌نفع بحران، مطالبه‌گر حقوق خود Stakeholders affected by the crisis who actively demand their rights	ارزشی و هویتی A matter of collective values and identity	غیرغالب (در اقلیت گفتمانی) Non-dominant (a minority discourse)

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

مفهوم A در مطالعهٔ شمارهٔ ۱ **Concept A in Study No. 1**	مفهوم B در مطالعهٔ (منبع متناظر) **Concept B in the Corresponding Study**	نوع ترجمه (A→B) **Type of Translation (A→B)**	دال مرکزی **Central Signifier**	منطق مفصل‌بندی (هم‌ارزی/تفاوت) **Logic of Articulation (Equivalence/Difference)**	غیریت‌سازی **Othering**	نقش دولت **Role of the State**	جایگاه مردم **Position of the People**	توجه به محیط‌زیست **Attention to the Environment**	هژمونی گفتمان **Discursive Hegemony**
«غلبه منطق اقتصادی بر منطق اکولوژیک» / «تبدیل شرکت‌های آب به نهادهای درآمدزا» “Dominance of economic logic over ecological logic”; “Emphasis on privatization, economic efficiency, and water pricing” (derived from Donya-e-Eqtesad newspaper; Study No. 8)	«تأکید بر خصوصی‌سازی، کارایی اقتصادی و قیمت‌گذاری آب» (برگرفته از روزنامهٔ دنیای اقتصاد– مطالعهٔ ۸)	همسان Conceptually equivalent	کارایی اقتصادی و بازار Economic efficiency and the market	هم‌ارزی: کارایی= خصوصی‌سازی= قیمت‌گذاری= حذف یارانه= شهروند اقتصادی؛ تفاوت: بازار دربرابر انحصار دولتی و عدالت توزیعی Equivalence: Efficiency = privatization = pricing = subsidy removal = economic citizenship. Difference: Market-oriented governance versus state monopoly and distributive justice	دولت انحصارگر، نهادهای غیربازاری، عدالت توزیعی Monopolistic state institutions, non-market institutions, and distributive justice discourse	مانع توسعه (در نگاه بازارمحور) An obstacle to development (from a market-oriented perspective)	شهروند اقتصادی، مصرف‌کنندهٔ مسئول Economic citizens and responsible consumers	در خدمت بهره‌وری (ابزاری) Instrumentalized in the pursuit of efficiency	غیرغالب (در اقلیت گفتمانی) Non-dominant (a minority discourse)
«حذف نهادهای برنامه‌ریز محیط زیست» “Elimination of environmental planning institutions”	«امنیتی‌سازی آب، مقابله با توطئهٔ بیگانگان، اطاعت شهروندی» (برگرفته از روزنامهٔ کیهان– مطالعهٔ ۲) “Water securitization, countering foreign conspiracies, and citizen obedience” (derived from Kayhan newspaper; Study No. 2)	همسان Conceptually equivalent	امنیت ملی National security	هم‌ارزی: امنیت= مقابله با توطئه= سدسازی= مهار آب= اطاعت شهروندی؛ تفاوت: امنیت ملی دربرابر تهدیدات داخلی/خارجی Equivalence: Security = countering conspiracies = dam construction = water control = citizen obedience. Difference: National security versus internal and external threats	بیگانگان، معترضان، فعالان محیط‌زیست، منتقدان دولت Foreign actors, protesters, environmental activists, and government critics	منجی مقتدر، تأمین‌کنندهٔ امنیت Powerful protector and guarantor of security	مطیع بدون حق اعتراض Obedient subjects without the right to protest	دارایی ملی امنیتی‌شده A securitized national asset	غالب (در برخی نهادهای امنیتی و رسانه‌های حامی دولت) Dominant (within certain security institutions and pro-government media)

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

مفهوم A در مطالعهٔ شمارهٔ ۱ **Concept A in Study No. 1**	مفهوم B در مطالعهٔ (منبع متناظر) **Concept B in the Corresponding Study**	نوع ترجمه (A→B) **Type of Translation (A→B)**	دال مرکزی **Central Signifier**	منطق مفصل‌بندی (هم‌ارزی/تفاوت) **Logic of Articulation (Equivalence/Difference)**	غیریت‌سازی **Othering**	نقش دولت **Role of the State**	جایگاه مردم **Position of the People**	توجه به محیط‌زیست **Attention to the Environment**	هژمونی گفتمان **Discursive Hegemony**
«ناکامی در نهادسازی محیط‌زیستی» / «اجرای ناقص برنامه‌های توسعه پایدار» ; “ Incomplete implementation of sustainable development plans”	«تضاد ارزش‌ها، بی‌اعتمادی نهادی، سیاست‌زدگی، فقدان سازوکار مشارکتی» (برگرفته از حوضهٔ زاینده‌رود– مطالعهٔ ۹) “ Conflicting values, institutional distrust, politicization, and the absence of participatory mechanisms” (derived from the Zayandehroud Basin study; Study No. 9)	**مکمل** Complementary	**حکمرابی ناکام (فقدان دال مرکزی ثابت)** Governance failure (absence of a stable central signifier)	هم‌ارزی: ناکامی= تضاد ارزش‌ها= بی‌اعتمادی= سیاست‌زدگی؛ تفاوت: حکمرانی مشارکتی دربرابر وضع موجود Equivalence: Failure = conflicting values = distrust = politicization. Difference: Participatory governance versus the existing governance arrangements	**سیاست‌زدگی، نهادهای غیرهماهنگ** Politicization and poorly coordinated institutions	متمرکز و تکنوکرات (ناکارآمد) Centralized and technocratic, yet ineffective	**در رویکرد مشارکتی برجسته، در عمل حاشیه‌ای** Prominent within participatory approaches but marginalized in practice	**از کم‌رنگ تا برجسته در سناریوهای آینده** Ranging from marginal to prominent across future scenarios	گذار ناکام (به سوی حکمرانی تطبیقی) Unsuccessful transition toward adaptive governance

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

مفهوم A در مطالعهٔ شمارهٔ ۱ Concept A in Study No. 1	مفهوم B در مطالعهٔ (منبع متناظر) Concept B in the Corresponding Study	نوع ترجمه (A→B) Type of Translation (A→B)	دال مرکزی Central Signifier	منطق مفصل‌بندی (هم‌ارزی/تفاوت) Logic of Articulation (Equivalence/Difference)	غیریت‌سازی Othering	نقش دولت Role of the State	جایگاه مردم Position of the People	توجه به محیط‌زیست Attention to the Environment	هژمونی گفتمان Discursive Hegemony
«گرایش به قانون‌زدایی و مشروعیت‌بخشی به تخلفات» “Tendency toward deregulation and legitimization of regulatory violations”	«نگرانی شدید، بحران فاجعه‌آمیز، تقصیر متقابل دولت‌ها، ناامیدی» (برگرفته از روزنامهٔ Tehran Times– مطالعهٔ ۱۰) “Severe concern, catastrophic crisis, mutual blame among successive governments, and hopelessness” (derived from Tehran Times; Study No. 10)	همسان (در نقد وضع موجود) Conceptually equivalent in their criticism of existing conditions	فاجعه و ناامیدی Catastrophe and hopelessness	هم‌ارزی: بحران= فاجعه= ناامیدی= تقصیر تاریخی؛ تفاوت: وضع موجود دربرابر آیندهٔ پایدار Equivalence: Crisis = catastrophe = hopelessness = historical blame. Difference: Existing conditions versus a sustainable future	دولت‌های گذشته (به‌ویژه دهه‌های ۶۰ و ۷۰) Previous governments, particularly those of the 1980s and 1990s	عامل اصلی مشکلات (دولت‌های گذشته) Principal source of problems (previous administrations)	غایب، اما به دنبال راه‌حل Largely absent from the discourse, although implicitly concerned with finding solutions	اهمیت بسیار زیاد، گره‌خورده با مسائل اجتماعی Highly significant and closely intertwined with social issues	گفتمان هشدار (غالب در رسانه‌های بین‌المللی) Warning discourse (dominant in the international news coverage examined)

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

مفهوم A در مطالعهٔ شمارهٔ ۱ Concept A in Study No. 1	مفهوم B در مطالعهٔ (منبع متناظر) Concept B in the Corresponding Study	نوع ترجمه (A→B) Type of Translation (A→B)	دال مرکزی Central Signifier	منطق مفصل‌بندی (هم‌ارزی/تفاوت) Logic of Articulation (Equivalence/Difference)	غیریت‌سازی Othering	نقش دولت Role of the State	جایگاه مردم Position of the People	توجه به محیط‌زیست Attention to the Environment	هژمونی گفتمان Discursive Hegemony
«عدالت مصرفی بدون توجه به پایداری» “Consumption-oriented justice without regard for sustainability”	«آب برای صلح، همکاری منطقه‌ای، پرهیز از نگاه صرفاً امنیتی» (مطالعهٔ ۱۱) “Water for peace, regional cooperation, and avoidance of an exclusively security-oriented perspective” (Study No. 11)	متضاد Conceptually opposed	آب برای صلح (دیپلماسی) Water for peace (diplomacy)	هم‌ارزی: صلح= همکاری منطقه‌ای- مدیریت مشترک منابع= دیپلماسی؛ تفاوت: صلح دربرابر منازعه/ امنیتی‌سازی Equivalence: Peace = regional cooperation = joint resource management = diplomacy. Difference: Peace versus conflict and securitization	گفتمان امنیتی، رویکرد منازعه‌محور، ملی‌گرایی افراطی Security-oriented discourse, conflict-centered approaches, and extreme nationalism	تسهیل‌گر و میانجی (در سطح فراملی) Facilitator and mediator at the transnational level	نقش غیرمستقیم فرهنگی (سازمان‌های مدنی) Indirect cultural role through civil society organizations	آب به‌عنوان عنصر اکولوژیک، فرهنگی، انسانی Water as an ecological, cultural, and human concern	غیرغالب (در حاشیهٔ گفتمان رسمی) Non-dominant (marginalized within official discourse)
«حذف نهادهای برنامه‌ریز محیط زیست» “Elimination of environmental planning institutions”	«ابهام مفهومی امنیت آب، سازوکارهای نهادی برای کاهش نقش جامعهٔ مدنی، تهدیدمحوری» (مطالعهٔ ۱۲) “Conceptual ambiguity surrounding water security, institutional mechanisms that restrict civil society participation, and threat-centered framing”	مکمل (همسان در نقد امنیتی‌سازی) Complementary (convergent in their critique of securitization)	امنیتی‌سازی (به‌عنوان فرایندی مشکوک) Securitization (as a contested process)	هم‌ارزی: امنیتی‌سازی- ابهام مفهومی= کاهش نقش جامعهٔ‌مدنی= تصمیم‌گیری بسته؛ تفاوت: شفافیت و مشارکت دربرابر امنیتی‌سازی Equivalence: Securitization = conceptual ambiguity = reduced civil society participation = closed decision-making. Difference: Transparency and participation versus securitization	فرایندهای امنیتی‌ساز، نهادهای بسته Securitizing processes and closed institutions	بازیگر اصلی در فرایند امنیتی‌سازی Principal actor in the securitization process	کاهش مشارکت، تصمیم‌گیری بسته Reduced participation and exclusion from decision-making	مسائل محیط‌زیستی به‌عنوان تهدید امنیتی Environmental issues framed as security threats	گفتمان امنیتی‌سازی (هشدار) Critical discourse warning against securitization

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

دورهٔ چهارم: (۱۴۰۰-۱۳۸۸): تکثر گفتمانی و بحران هژمونی در حکمرانی آب

جدول (۱۰) حاصل تحلیل هم‌زمان هشت گفتمان رقیب در مطالعات مختلف (۱، ٦، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲ و منابع رسانه‌ای) است. یافته‌های مطالعات منتخب نشان می‌دهد که در این دوره برخلاف دهه‌های پیشین، الگوی واحدی از هم‌ارزی گفتمانی تثبیت نشده و ترجمه‌های متقابل مفاهیم در سه وضعیت همسان، متضاد و مکمل قرار گرفته است. براساس شواهد استخراج‌شده از مطالعات موردبررسی، دال‌هایی نظیر عدالت انقلابی، کارایی اقتصادی، امنیت ملی، توسعهٔ پایدار، دیپلماسی آب و بحران محیط‌زیستی به‌صورت هم‌زمان در میدان حکمرانی آب حضور یافته است.

در بیشتر مطالعات اولیه مشاهده شد که هریک از این دال‌ها زنجیره‌ای مستقل از روابط هم‌ارزی و تفاوت را تولید می‌کند. همچنین یافته‌های مطالعات منتخب نشان می‌دهد که میان این صورت‌بندی‌ها، بیش از آنکه همگرایی مشاهده شود، نوعی تعارض و رقابت معنایی برقرار است. سنتز تفسیری پژوهش حاضر این وضعیت را در قالب مفهوم تبیینی بحران هژمونی صورت‌بندی می‌کند. از منظر پژوهشگران، حضور هم‌زمان دال‌های رقیب و فقدان زنجیرهٔ هم‌ارزی پایدار، بیانگر تضعیف ظرفیت هژمونیک گفتمان‌های مسلط و ورود حکمرانی آب به مرحله‌ای از بی‌ثباتی دلالتی است.

براساس شواهد استخراج‌شده از مطالعات موربررسی، دولت در این دوره در موقعیت‌های متفاوت و گاه متعارض بازنمایی شده است؛ به‌گونه‌ای که در برخی مطالعات به‌عنوان تسهیل‌گر تخلف، در برخی دیگر به‌مثابهٔ بازیگر امنیتی مقتدر، مانع توسعه یا نهاد ناکارآمد توصیف می‌شود. سنتز تفسیری پژوهش حاضر این چندپارگی را نشانه‌ای از عدم‌تثبیت جایگاه سوژهٔ هژمونیک در میدان گفتمانی حکمرانی آب تفسیر می‌کند.

یافته‌های مطالعات منتخب همچنین نشان می‌دهد که بازنمایی مردم در این دوره از بهره‌بردار منفعل تا شهروند اقتصادی و کنشگر مشارکتی در نوسان است. در بیشتر مطالعات اولیه مشاهده شد که محیط‌زیست نیز از موقعیت یک دال حاشیه‌ای خارج شده و به موضوعی مناقشه‌برانگیز در عرصهٔ گفتمانی تبدیل شده است.

در سطح فراترکیب، پژوهش حاضر این وضعیت را در قالب مفهوم تبیینی بحران هژمونی بازسازی می‌کند؛ وضعیتی که در آن هیچ گفتمان مسلطی قادر به تثبیت زنجیره‌ای پایدار از هم‌ارزی‌ها نیست و پیامد آن تشدید تعارضات نهادی، اجتماعی و اکولوژیک در حکمرانی آب است.

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

جدول ۱۱- تحلیل گفتمان دورهٔ پنجم: (۱٤۰۳-۱٤۰۰)- ترجمهٔ متقابل مفاهیم کلیدی و پاسخ به سؤالات پژوهش

Table 11- Discourse analysis of the fifth historical period (2021–2024): Reciprocal translation of key concepts and responses to the research questions

مفهومA در مطالعهٔ شمارهٔ ۱ **Concept A in Study No. 1**	مفهوم B در مطالعه (منبع متناظر) **Concept B in the Corresponding Study**	نوع ترجمه (A→B) **Type of Translation (A→B)**	دال مرکزی **Central Signifier**	منطق مفصل‌بندی (هم‌ارزی/تفاوت) **Logic of Articulation (Equivalence/Difference)**	غیریت‌سازی **Othering**	نقش دولت **Role of the State**	جایگاه مردم **Position of the People**	توجه به محیط‌زیست **Attention to the Environment**	هژمونی گفتمان **Discursive Hegemony**
«دال‌های جدید: دیپلماسی آب، احیای منابع طبیعی، مشارکت»/ «تمرکز بر احیای دریاچهٔ ارومیه و زایندەرود» “ Emergence of new signifiers: water diplomacy, restoration of natural resources, and participation”; “ Focus on the restoration of Lake Urmia and the Zayandehroud River”	«مشروع‌سازی تصمیمات کلان بدون مشارکت مردمی»/ «حذف نهادهای مدنی از فرایند تصمیم‌سازی» “ Legitimization of major policy decisions without public participation”; “ Exclusion of civil society organizations from decision-making processes”	مکمل (نشان‌دهندهٔ شکاف بین شعار و عمل) Complementary (revealing a gap between rhetoric and practice)	احیای محیط‌زیستی (در شعار)/ توسعهٔ متمرکز (در عمل) Environmental restoration (in rhetoric) / centralized development (in practice)	هم‌ارزی (شعار): احیا= دیپلماسی آب= مشارکت= حقابه= تعادل‌بخشی؛ هم‌ارزی (عمل): توسعه= انتقال آب= بی‌توجهی به ارزیابی‌ها؛ تفاوت: احیا دربرابر توسعهٔ بی‌رویه/ عمل دربرابر شعار Equivalence (rhetoric): Restoration = water diplomacy = participation = water rights = restoration of water balance. Equivalence (practice): Development = inter-basin water transfers = disregard for environmental assessments. Difference: Restoration versus unrestrained development; practice versus rhetoric	گفتمان توسعه‌گرای پیشین، منتقدان مشارکت، نهادهای غیرشفاف Earlier developmentalist discourse, critics of participation, and non-transparent institutions	در ابتدا همیار جامعهٔ مدنی، کنشگر تحول‌خواه؛ در ادامه مداخله‌گر بدون پاسخ‌گویی Initially a partner of civil society and an agent of change; subsequently an interventionist actor lacking accountability	در ابتدا ذی‌نفع مشارکت‌جو؛ در ادامه مصرف‌کنندهٔ منفعل و هشدارپذیر Initially participation-oriented stakeholders; subsequently passive consumers and recipients of official warnings	در ابتدا جایگاه محوری (احیای تالاب‌ها، دیپلماسی آب)؛ در ادامه ثانویه، ابزار توسعه Initially central (wetland restoration and water diplomacy); subsequently secondary and instrumental to development	چرخش درون‌دولتی (ابتدا غالب زیست‌محیطی، سپس بازگشت به دولت‌محور) Intra-governmental shift (initial dominance of environmental discourse, followed by a return to state-centered governance)

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

مفهومA در مطالعهٔ شمارهٔ ۱ Concept A in Study No. 1	مفهوم B در مطالعه (منبع متناظر) Concept B in the Corresponding Study	نوع ترجمه (A→B) Type of Translation (A→B)	دال مرکزی Central Signifier	منطق مفصل‌بندی (هم‌ارزی/تفاوت) Logic of Articulation (Equivalence/Difference)	غیریت‌سازی Othering	نقش دولت Role of the State	جایگاه مردم Position of the People	توجه به محیط‌زیست Attention to the Environment	هژمونی گفتمان Discursive Hegemony
کاهش مشارکت و افزایش نگاه اقتدارگرایانه در دولت دوازدهم»/ «گسست گفتمانی درون‌دولتی از احیا به توسعه» “ Declining participation and increasing authoritarian tendencies during the twelfth administration” ; “ Intra-governmental discursive rupture from restoration toward	«تمرکز قدرت در سطوح بالا و بی‌توجهی به مدیریت محلی»/ «غلبهٔ نگاه تکنوکراتیک و فنی بر سیاست‌گذاری» “ Concentration of power at higher administrative levels and neglect of local management” ; “ Dominance of technocratic and technical approaches to policymaking”	همسان Conceptually equivalent	توسعهٔ زودبازده (اقتدارگرا) Short-term, results-oriented development (authoritarian)	هم‌ارزی: توسعه= تمرکز قدرت= نگاه تکنوکراتیک= بی‌توجهی به مدیریت محلی= پروژه‌های مهندسی؛ تفاوت: توسعهٔ اقتدارگرا دربرابر مدیریت مشارکتی/ احیای زیست‌محیطی Equivalence: Development = concentration of power = technocratic rationality = disregard for local management = engineering projects. Difference: Authoritarian development versus participatory management and environmental restoration	مدیریت محلی، تشکل‌های مردمی، گفتمان احیا Local management institutions, grassroots organizations, and environmental restoration discourse	از «همیار» به «مجری توسعه‌های مهندسی–امنیتی» Shifting from a “collaborative partner” to an implementer of engineering- and security-oriented development projects	حاشیه‌رانی تدریجی، حذف صدای کاربران Progressive marginalization and exclusion of water users' voices	ارزیابی‌های محیط‌زیستی نادیده گرفته می‌شود. Environmental assessments disregarded	ناپایدار (شکاف میان شعار و عمل) Unstable (gap between rhetoric and practice)
تلاش برای دورزدن آن‌ها»/ «اجرای طرح‌های انتقال آب از خلیج فارس به سمنان» “ Criticism of environmental impact assessment reports and attempts to circumvent their requirements” ; “ Implementation	«سیاسی‌شدن تخصیص آب»/ «نبود نظام پاسخ‌گو در حکمرانی آب» “ Politicization of water allocation” ; “ Absence of an accountable water governance system”	همسان Conceptually equivalent	سیاست‌زدگی و غیرپاسخ‌گویی Politicization and lack of accountability	هم‌ارزی: سیاست‌زدگی= عدم‌شفافیت= بی‌اعتنایی به ارزیابی‌ها= تخصیص غیرفنی؛ تفاوت: پاسخ‌گویی دربرابر سیاست‌زدگی Equivalence: Politicization = lack of transparency = disregard for environmental assessments = allocation decisions not grounded in technical criteria. Difference: Accountability versus politicization	ارزیابی‌های زیست‌محیطی، نهادهای نظارتی مستقل، منتقدان سیاسی Environmental assessments, independent regulatory bodies, and political critics	فاقد شفافیت، غیرپاسخ‌گو، بی‌اعتنایی به ارزیابی‌ها Non-transparent, unaccountable, and dismissive of environmental assessments	فاقد قدرت تأثیرگذاری، کنش‌پذیر Lacking influence over decision-making and positioned as passive actors	ثانویه، ابزاری، تحت‌الشعاع امنیتی‌سازی Secondary and instrumental, overshadowed by securitization	غالب (اقتدارگرایانه، توسعه‌محور) Dominant (authoritarian and development-oriented)

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

مفهوم A در مطالعهٔ شمارهٔ ۱ **Concept A in Study No. 1**	مفهوم B در مطالعه (منبع متناظر) **Concept B in the Corresponding Study**	نوع ترجمه (A→B) **Type of Translation (A→B)**	دال مرکزی **Central Signifier**	منطق مفصل‌بندی (هم‌ارزی/تفاوت) **Logic of Articulation (Equivalence/Difference)**	غیریت‌سازی **Othering**	نقش دولت **Role of the State**	جایگاه مردم **Position of the People**	توجه به محیط‌زیست **Attention to the Environment**	هژمونی گفتمان **Discursive Hegemony**
“ Development of water-right documentation for the Zayandehroud based on the Sheikh Baha'i historical water allocation document” ; “ Adoption of stringent regulations by the	«انحصار قدرت تصمیم‌گیری در نهادهای رسمی و غیردموکراتیک»/ «تعارض منافع میان نهادهای حکومتی» “ Monopolization of decision-making power by formal, non-democratic institutions” ; “ Conflicts of interest among governmental institutions”	**مکمل** Complementary	حقابه‌داری (با اجرای ناقص) Recognition of water rights (with incomplete implementation)	هم‌ارزی: حقابه= سند شیخ‌بهایی= قوانین سخت‌گیرانه= تعادل‌بخشی (در سطح سند)؛ تفاوت: حقابه دربرابر توسعه‌محوری/ انحصار دربرابر مشارکت Equivalence: Water rights = Sheikh Baha'i's historical water allocation document = stringent regulations = restoration of water balance (at the policy-document level). Difference: Water rights versus development-oriented governance; institutional monopoly versus participation	نهادهای غیردموکراتیک، تعارضات نهادی، انحصار قدرت Non-democratic institutions, institutional conflicts of interest, and monopolization of power	تصمیم‌گیرندهٔ انحصاری، اما دچار تعارض نهادی Exclusive decision-maker, yet affected by institutional conflicts	حذف گفت‌وگوی اجتماعی، بی‌اعتمادی عمومی Exclusion of social dialogue and erosion of public trust	رویکرد محیط‌زیستی در ابتدا، سپس نادیده گرفته می‌شود. Initially environmentally oriented, but subsequently disregarded	در ابتدا غالب (زیست‌محیطی)، در عمل ناپایدار Initially dominant (environmental orientation), but unstable in practice

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

دورهٔ پنجم: (۱۴۰۳-۱۴۰۰): چرخش درون‌دولتی از احیای محیط‌زیستی به توسعه

جدول (۱۱) براساس ترجمهٔ متقابل مفاهیم میان مطالعات جدید (۱ و ۲) و تحلیل اسناد سیاستی بازسازی شده است. شواهد استخراج‌شده از اسناد سیاستی نشان می‌دهد که ویژگی متمایز این دوره، هم‌زمانی حضور دال‌های احیای محیط‌زیستی، دیپلماسی آب، حقابه‌داری و مشارکت با روندهای مرتبط با تمرکز قدرت، توسعهٔ زودبازده، انتقال آب و تضعیف سازوکارهای مشارکتی است.

در بیشتر مطالعات اولیه مشاهده شد که در مرحلهٔ نخست، دال احیای اکولوژیک با مفاهیمی نظیر تعادل‌بخشی، حقابه‌داری، دیپلماسی آب و مشارکت اجتماعی مفصل‌بندی و در سطح اسنادی و سیاستی برجسته شده است. همچنین یافته‌های مطالعات منتخب نشان می‌دهد که این صورت‌بندی در چارچوب رویکردی مشارکتی ـ حفاظتی قابل‌تفسیر است.

بااین‌حال، براساس شواهد استخراج‌شده از مطالعات موردبررسی، در ادامه دورهٔ موردمطالعه، دال‌های مرتبط با توسعهٔ زودبازده، پروژه‌های انتقال آب، تمرکز قدرت و مداخلهٔ مهندسی برجستگی بیشتری پیدا می‌کند. در بیشتر مطالعات اولیه مشاهده شد که مفاهیمی نظیر بی‌توجهی به مدیریت محلی، کاهش مشارکت، نادیده‌گرفتن ارزیابی‌های زیست‌محیطی و سیاسی‌شدن تخصیص آب در این مرحله برجسته می‌شود.

سنتز تفسیری پژوهش حاضر این الگو را در قالب مفهوم تبیینی چرخش درون‌دولتی صورت‌بندی می‌کند. از منظر پژوهشگران، این مفهوم به تغییر دال‌های مرکزی و اولویت‌های گفتمانی بدون تحول اساسی در ساختار کلان قدرت اشاره دارد.

یافته‌های مطالعات منتخب نشان می‌دهد که در این دوره، نقش دولت از جایگاه همیار جامعهٔ مدنی و تسهیل‌کنندهٔ احیا به سمت بازیگر مداخله‌گر، توسعه‌محور و مجری پروژه‌های مهندسی حرکت کرده است. همچنین در بیشتر مطالعات اولیه مشاهده شد که مردم از موقعیت ذی‌نفعان مشارکت‌جو به جایگاهی حاشیه‌ای‌تر و عمدتاً مصرف‌کننده یا دریافت‌کنندهٔ پیامدهای سیاستی تنزل یافته‌اند.

براساس شواهد استخراج‌شده از مطالعات موردبررسی، محیط‌زیست در آغاز این دوره در قالب موضوعاتی همچون احیای تالاب‌ها، حقابه‌ها و دیپلماسی آب جایگاهی محوری دارد؛ اما در ادامه، در برخی عرصه‌های سیاستی به متغیری تابع الزامات توسعه‌ای و مداخلات فنی تبدیل می‌شود.

در سطح فراترکیب، پژوهش حاضر این وضعیت را به‌عنوان نوعی هژمونی ناپایدار با چرخش‌های درون‌ساختی تفسیر می‌کند؛ وضعیتی که در آن تعارض میان گفتمان احیا و منطق توسعه به‌صورت هم‌زمان در درون ساختاری واحد بازتولید می‌شود.

شواهد تکمیلی الگوی چرخش درون‌دولتی (دورهٔ پنجم، دولت سیزدهم)

در میان سه الگوی شناسایی‌شده، چرخش درون‌دولتی از همه بدیع‌تر است. این مفهوم به تغییر جهت گفتمان در طول دولتی واحد (بدون تغییر رئیس‌جمهور) اشاره دارد و نشانه‌های آن عمدتاً در دولت سیزدهم (۱۴۰۳-۱۴۰۰) قابل‌ردیابی است. بررسی شواهد این دوره، تصویری دوگانه از عملکرد دولت سیزدهم ارائه می‌دهد: از یک‌سو، گفتمان اولیه بر احیای محیط‌زیستی و تعادل‌بخشی متمرکز بود؛ ازسوی دیگر، در ادامه، گرایش به سمت توسعهٔ زیرساخت‌های انتقال آب به صنایع در عمل غالب شد.

گفتمان اولیه؛ احیای محیط‌زیستی و تعادل‌بخشی: در اردیبهشت‌ماه ۱۴۰۲، وزیر کشور دولت سیزدهم در بازدید از تالاب بین‌المللی گاوخونی تصریح کرد: «احیای تالاب گاوخونی در دستور کار دولت قرار گرفته است» (خبرآنلاین، ۱۴۰۲). دولت همچنین برای احیای دریاچهٔ ارومیه ۲/۳۰۰ میلیارد تومان اعتبار تصویب کرد (خبرگزاری پرسون، ۱۴۰۲). این مصادیق نشان‌دهندهٔ دال مرکزی احیای محیط‌زیستی در گفتمان اولیهٔ دولت سیزدهم است.

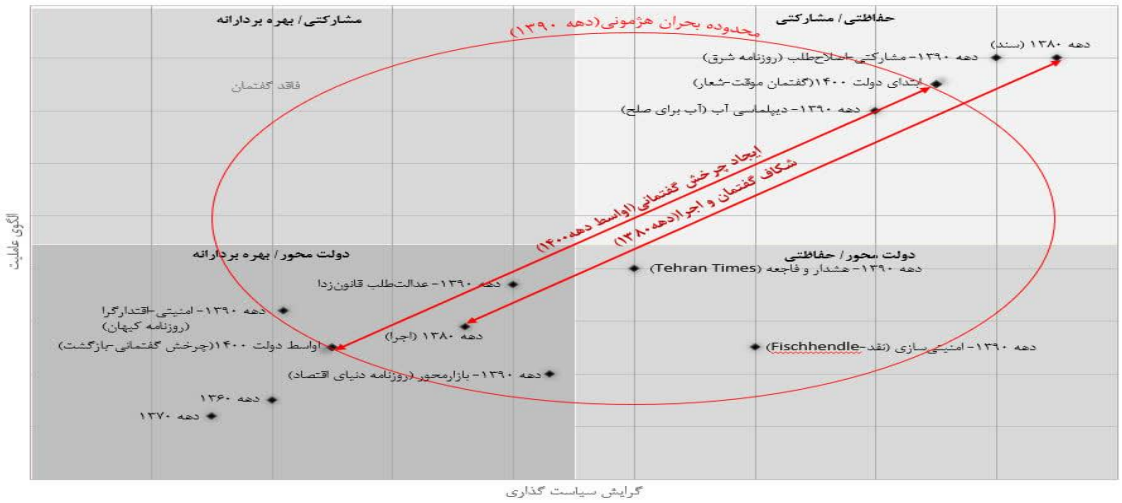
گفتمان ثانویه؛ توسعهٔ انتقال آب به صنایع: در مردادماه ۱۴۰۲،

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

وزیر صنعت، معدن و تجارت با اشاره به بحران کم‌آبی در استان سمنان، پیشنهاد اجرای خط انتقال آب از دریای عمان به این استان را مطرح و بر افزایش سهم آب صنایع تأکید کرد (دنیای اقتصاد، ۱۴۰۲)؛ افزون بر این، براساس گزارش‌های خبری، طرح جنجالی انتقال آب دریای خزر به استان سمنان که از سال ۱۴۰۲ در وضعیت بلاتکلیف قرار داشت، دوباره در دستور کار دولت قرار گرفته است (خبرگزاری تسنیم، ۱۴۰۲). این تحولات حاکی از چرخش گفتمان از احیای محیط‌زیستی به سمت توسعهٔ زیرساخت‌های انتقال آب به صنایع است.

درمجموع، مستندات یادشده نشان می‌دهد که در دولت سیزدهم، گفتمان اولیهٔ مبتنی بر احیای تالاب‌ها و تعادل‌بخشی، ظرف حدود یک سال به گفتمان ثانویه‌ای مبتنی بر توسعهٔ پروژه‌های انتقال آب و تأمین آب صنایع تغییر جهت داده است. این چرخش درون دولتی واحد رخ داده است و الگوی چرخش درون‌دولتی را به‌عنوان یکی از سه الگوی فراتکرارشونده در سیاست‌گذاری آب ایران تأیید می‌کند.

برای تجسم ساختاریِ این سه الگوی فراتکرارشونده و نیز موقعیت هر دوره، می‌توان گفتمان‌های مسلط را در مدلی دوبُعدی بازنمایی کرد: بُعد اول، محور سیاست‌گذاری از بهره‌بردارانه تا حفاظتی و بُعد دوم، محور عاملیت از دولت‌محور تا مشارکتی است. شکل (۲) موقعیت پنج دوره را در این مدل نشان می‌دهد.



شکل ۲- موقعیت‌یابی گفتمان‌های آب ایران در مدل دوبُعدی (۵ دههٔ اخیر)

Fig 2- Positioning of water governance discourses in Iran within a two-dimensional framework (1979–2024)

شکل (۲) موقعیت نهایی دهه‌ها را نشان می‌دهد. جایگذاری هر دهه در این مدل براساس غلبهٔ دال‌های مرکزی استخراج‌شده و نوع مفصل‌بندی آن‌ها در مطالعات مربوط به همان دوره انجام شد. ملاک مختصات شکل ۲: X: ۰=بهره‌بردارانه تا ۱=حفاظتی، Y: ۰=دولت‌محور تا ۱=مشارکتی». برای تعیین موقعیت هر دهه در مدل دوبُعدی (شکل ۲)، دو محور گرایش سیاست‌گذاری از بهره‌بردارانه تا حفاظتی و عاملیت از دولت‌محور تا مشارکتی تعریف شد. سه ارزیاب مستقل، دهه‌ها را در سه دامن کلی نزدیک به صفر، میانه و نزدیک به یک رتبه‌بندی کردند. بر این پایه، دهه‌های ۱۳۶۰ و ۱۳۷۰ در دامنهٔ پایین هر دو محور (دولت‌محور ـ بهره‌بردار) جای گرفت. دههٔ ۱۳۸۰ دارای شکاف میان سند و اجراست. سند برنامهٔ سوم در دامنهٔ بالای حفاظت و مشارکت، ولی اجرا در دامنهٔ پایین قرار دارد. دههٔ ۱۳۹۰ به دلیل همزیستی گفتمان‌های متعارض در دامنهٔ میانی (بحران هژمونی) است. اوایل دههٔ ۱۴۰۰ ابتدا در دامنهٔ بالای حفاظت و مشارکت، سپس با چرخش درون‌دولتی به دامنهٔ پایین بازگشت. ضریب همبستگی ارزیابان ۰/۸۷ حاکی از توافق بالاست.

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

جمع‌بندی یافته‌ها: تبلور سه الگوی فراتکرارشونده

تحلیل فراترکیب پنج دهۀ سیاست‌گذاری آب در ایران نشان می‌دهد که باوجود تغییرات ظاهری در گفتمان‌های مسلط هر دوره، سه الگوی ساختاری فراتکرارشونده در سراسر زمان تداوم یافته است:

شکاف پایدار گفتمان و اجرا: یافته‌ها نشان می‌دهد که در همۀ دهه‌ها (به‌جز دهۀ ۱۳۹۰ که به دلیل نبود گفتمان مسلط واحد و بازتولید ناقص مفصل‌بندی هژمونیک در سطح عمل، مفهوم شکاف گفتمان و اجرا به شکل دیگری متجلی شد؛ یعنی بین فقدان خودِ گفتمان مسلط میان اسناد بالادستی و اجرا فاصلۀ معناداری وجود داشته است. برجسته‌ترین مصداق، برنامۀ سوم توسعه در دهۀ ۱۳۸۰ است که در سطح گفتمان زیست‌محیطی‌ترین برنامه پس از انقلاب بود؛ اما در عمل به تضعیف مدیریت یکپارچه حوضه‌ای انجامید.

بحران هژمونی در دهۀ ۱۳۹۰: هیچ دهه‌ای به اندازۀ دهۀ ۱۳۹۰ شاهد تنوع و تضاد گفتمان‌ها نبوده است؛ وضعیت بحران مفصل‌بندی که در آن هیچ دال مرکزی قادر به تثبیت زنجیرۀ هم‌ارزی نیست. همزیستی هم‌زمان گفتمان‌های عدالت‌طلب، بازارمحور، امنیتی و مشارکتی ـ اصلاح‌طلب، بدون غلبۀ هیچ‌یک به ناکارآمدی سیاست‌گذاری و تعمیق بحران آب منجر شد.

چرخش درون‌دولتی (نوآوری اصلی این پژوهش): در دو دولت اخیر (یازدهم، دوازدهم و سیزدهم) الگویی مشاهده شد که در ادبیات قبلی گزارش نشده بود؛ تغییر ناگهانی گفتمان از حفاظت/ مشارکت به توسعه/ تمرکز در طول یک دورۀ ریاست جمهوری به دلیل شکنندگی هژمونی دربرابر منافع کوتاه‌مدت و ناتوانی نهادها در بازتولید گفتمان اولیه شکل گرفت. این الگو نشان می‌دهد که گفتمان‌های محیط‌زیستی در ایران به دلیل نبود نهادهای مستقل پشتیبان، به‌راحتی قربانی منافع کوتاه‌مدت توسعه‌گرایانه می‌شود.

درمجموع، یافته‌های این فراترکیب نشان می‌دهد که بحران آب در ایران بیش از آنکه ریشه در کمبود طبیعی داشته باشد، ناشی از ناکارآمدی گفتمانی، شکاف نظام‌مند میان گفتار و کردار، و فقدان تداوم نهادی است. مدل دوبُعدی ارائه‌شده در شکل (۲) موقعیت هر دهه را در این سیر تحولی به تصویر می‌کشد.

جدول ۱۲– خط سیر تحول گفتمان در پنج دوره

Table 12- Evolutionary trajectory of water governance discourses across the five historical periods

دوره‌ها **Historical Period**	گفتمان مسلط **Dominant Discourse**	نوع ترجمه با دهۀ قبل **Type of Translation Relative to the Previous Period**	گسست/تداوم **Discontinuity / Continuity**	الگوی فراتکرارشوندۀ مرتبط **Associated Recurring Meta-Pattern**	نقش دولت **Role of the State**	جایگاه مردم **Position of the People**	وضعیت محیط‌زیست **Environmental Status**
دورۀ اول: ۱۳۶۷–۱۳۵۸ First Period: 1358–1367 SH (1979–1988)	عدالت انقلابی Revolutionary justice	-(نقطۀ شروع) - (starting point)	–	(زمینه‌ساز شکاف گفتمان و اجرا) Precursor to the Discourse–Implementation Gap	توزیع‌گر خدمات و منابع Distributor of services and resources	دریافت‌کنندگان حمایت دولتی Recipients of state support	**اولویت پایین** Low priority
دورۀ دوم: ۱۳۷۶–۱۳۶۸ Second Period: 1368–1376 SH (1989–1997)	توسعۀ سازه‌محور Infrastructure led development	**همسان (تداوم دولت‌محوری و بهره‌برداری)** Conceptual equivalence (continuity of state-centered governance and resource	تداوم در محور سیاست، گسست در دال مرکزی (عدالت → توسعه) Continuity in the policy orientation;	شکاف گفتمان و اجرا Discourse–Implementation Gap	مجری پروژه‌های بزرگ عمرانی Implementer of large-scale infrastructure projects	مشارکت محدود Limited participation	تابع توسعه Subordinated to development priorities

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

دوره‌ها Historical Period	گفتمان مسلط Dominant Discourse	نوع ترجمه با دهۀ قبل Type of Translation Relative to the Previous Period	گسست/تداوم Discontinuity / Continuity	الگوی فراتکرارشوندۀ مرتبط Associated Recurring Meta-Pattern	نقش دولت Role of the State	جایگاه مردم Position of the People	وضعیت محیط‌زیست Environmental Status
		exploitation)	discontinuity in the central signifier (justice → development)				
دورۀ سوم: ۱۳۸۴–۱۳۷۷ Third Period: 1377–1384 SH (1998–2005)	**توسعۀ پایدار در سطح سیاست/ تمرکزگرایی در سطح اجرا** Sustainable development at the policy level / centralization at the implementation level	متضاد درونی (شکاف نظام‌مند میان سند و اجرا) Internal contradiction (systematic gap between policy documents and implementation)	گسست بنیادین میان گفتمان و اجرا Fundamental divergence between policy discourse and implementation	شکاف گفتمان و اجرا (اوج) Discourse–Implementation Gap (at its peak)	تنظیم‌گر و هماهنگ‌کننده Regulator and coordinator	**مشارکت نمادین** Symbolic participation	ورود به اسناد رسمی Incorporated into official policy documents
دورۀ چهارم: ۱۴۰۰–۱۳۸۸ Fourth Period: 1388–1400 SH (2009–2021)	بحران هژمونی (چندگفتمانی) Crisis of Hegemony (discursive plurality)	متضاد با همۀ دهه‌های قبل Conceptual opposition to all preceding periods	تضعیف شکل‌گیری گفتمان مسلط پایدار Weakening of the capacity to establish a stable dominant discourse	بحران هژمونی Crisis of Hegemony	ترکیبی و ناپایدار Hybrid and unstable	کنشگر محدود و بعضاً محدود و تحت‌کنترل نهادی Limited agency, with participation sometimes institutionally constrained and controlled	تشدید بحران‌های اکولوژیک Intensification of ecological crises
دورۀ پنجم: ۱۴۰۰–۱۴۰۳ Fifth Period: 1400–1403	۱۴۰۰ (ابتدای دولت) Fifth Period: 1400–1403 SH (2021–2024), Initial Phase احیا و مشارکت Environmental restoration and participation	مکمل با دهه ۸۰ (سند) و متضاد با دهه ۹۰ Complementary to the policy-document discourse of the 2000s and opposed to that of the 2010s	چرخش به سوی حفاظت Shift toward environmental conservation	چرخش درون‌دولتی Intra-Governmental Shift	متمرکز و پروژه‌محور Centralized and project-oriented	مشارکت محدود Limited participation	اولویت ثانویه Secondary priority
	۱۴۰۰ (حدود اواسط دولت) Fifth Period: 1400–1403 SH (2021–2024), Subsequent Phase توسعۀ زودبازده Short-term, results-oriented development	**همسان با دهه‌های ۶۰ و ۷۰ (بازگشت به دولت‌محوری)** Conceptual equivalence with the 1980s and 1990s (return to state-centered governance)	چرخش درون‌دولتی (نوآوری) Intra-Governmental Shift (an emergent pattern)				

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

جدول (۱۲) خط سیر تحولات گفتمانی حکمرانی آب در ایران را در پنج دورهٔ تاریخی و الگوهای فراتکرارشوندهٔ استخراج‌شده از فراترکیب نشان می‌دهد. تحلیل تطبیقی مطالعات منتخب نشان داد که اگرچه هریک از پژوهش‌های اولیه بخشی از تحولات گفتمانی حکمرانی آب را تبیین کرده است، ترجمهٔ متقابل مفاهیم و مقایسهٔ الگوهای تکرارشونده میان آن‌ها به تولید مفاهیم تبیینی انجامید که در هیچ‌یک از مطالعات اولیه به‌صورت مستقل مطرح نشده بود. این مفاهیم از تلفیق مضامین مرتبط با تحول جایگاه دولت، تغییر سازوکارهای تصمیم‌گیری، بازتعریف نقش مشارکت اجتماعی، جابه‌جایی دال‌های مرکزی گفتمان و تحول در بازنمایی رابطهٔ دولت، مردم و محیط‌زیست در دوره‌های مختلف تاریخی شکل گرفت.

در این فرایند، دو محور تحلیلی حفاظت ـ بهره‌برداری و مشارکت ـ دولت‌محوری صرفاً برای توصیف وضعیت گفتمانی هر دوره به کار نرفت، بلکه مبنایی برای مقایسهٔ بین‌دوره‌ای، ترجمهٔ متقابل مفاهیم و شناسایی برای تغییرات گفتمانی فراهم کرد. مقایسهٔ جایگاه دوره‌های مختلف در این فضای دوبُعدی نشان داد که جابه‌جایی میان این دو محور از الگوهای نسبتاً ثابتی پیروی می‌کند. سنتز تفسیری این الگوهای تکرارشونده درنهایت به صورت‌بندی سه الگوی فراتکرارشونده شکاف گفتمان و اجرا، بحران هژمونی و چرخش درون‌دولتی انجامید.

دراین‌میان، چرخش درون‌دولتی مهم‌ترین مفهوم نوپدید پژوهش حاضر است که از مشاهدهٔ الگوی تکرارشوندهٔ تغییرات درون ساختار دولت، بازتعریف نقش‌ها و اولویت‌های سیاستی و تحول سازوکارهای حکمرانی در دوره‌های مختلف تاریخی استخراج شد. این مفهوم نشان می‌دهد که بخش عمدهٔ تحولات گفتمانی حکمرانی آب در ایران نه ازطریق انتقال مرکز ثقل تصمیم‌گیری به جامعه یا کنشگران غیردولتی، بلکه از رهگذر بازآرایی درونی ساختار دولت و تغییر منطق مداخلهٔ آن شکل گرفته است.

بحث: صورت‌بندی مفهومی الگوهای فراتکرارشونده در حکمرانی آب

تحلیل میان‌دهه‌ای نشان می‌دهد که اگرچه هر دوره دارای دال مرکزی و صورت‌بندی گفتمانی نسبتاً متمایزی است، در پس این تحولات، الگوهای ساختاری پایداری تداوم یافته که مسیر تحول سیاست‌گذاری آب را در ایران شکل داده است. یافته‌های پژوهش سه الگوی فراتکرارشونده را آشکار می‌سازد: شکاف گفتمان و اجرا، بحران هژمونی و چرخش درون‌دولتی. این الگوها نه پدیده‌هایی منفک از یکدیگر، بلکه سطوح مختلفی از پویایی‌های درونی حکمرانی آب را نمایندگی می‌کند و در تعامل با یکدیگر، تغییرات سیاستی را در طول زمان توضیح می‌دهد.

نخستین الگو، شکاف گفتمان و اجرا است که از دههٔ ۱۳۶۰ به بعد به‌صورت مستمر در سیاست‌گذاری آب مشاهده شده است. این الگو بیانگر فاصلهٔ میان مفصل‌بندی‌های هنجاری و اسناد رسمی با سازوکارهای عملی تصمیم‌گیری و اجراست. دههٔ ۱۳۸۰ بارزترین نمود این وضعیت محسوب می‌شود؛ دوره‌ای که در آن، گفتمان توسعهٔ پایدار، مشارکت، حقابه، آمایش سرزمین و ارزیابی محیط‌زیستی در سطح اسناد و سیاست‌های کلان تثبیت شد؛ اما در سطح اجرا، الگوهای تمرکزگرا، استانی و پروژه‌محور همچنان استمرار یافت. از این منظر، شکاف گفتمان و اجرا را می‌توان به‌عنوان یک ویژگی ساختاری و تاریخی حکمرانی آب در ایران در نظر گرفت که مانع از تحقق عملی بسیاری از جهت‌گیری‌های سیاستی شده است.

دومین الگو، بحران هژمونی است که به‌طور برجسته در دههٔ ۱۳۹۰ ظهور می‌یابد. در این دوره، هیچ گفتمان مسلطی قادر به تثبیت زنجیرهٔ هم‌ارزی پایدار و بازتولید نظم معنایی منسجم نیست. همزیستی گفتمان‌های عدالت‌محور، توسعه‌گرا، امنیتی، بازارمحور و مشارکتی بدون غلبهٔ نسبی هیچ‌یک، موجب شکل‌گیری وضعیت چندگفتمانی، بی‌ثباتی سیاستی و ناپایداری نهادی شده است. در چنین شرایطی، فقدان یک منطق هژمونیک مسلط، ظرفیت دولت برای اتخاذ تصمیمات

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

منسجم و بلندمدت را تضعیف کرده و به تعمیق بحران حکمرانی آب انجامیده است.

سومین الگو، چرخش درون‌دولتی است. برخلاف دو الگوی پیشین که در مطالعات مرتبط با سیاست‌گذاری آب تا حدودی به آن‌ها توجه شده است، یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که بخشی از تحولات اخیر را نمی‌توان صرفاً ازطریق شکاف میان سیاست و اجرا یا وضعیت بحران هژمونی توضیح داد. چرخش درون‌دولتی به بازآرایی منطق‌های مسلط حکمرانی آب در درون ساختار دولت اشاره دارد؛ به‌گونه‌ای که تغییرات سیاستی نه صرفاً محصول تغییر دولت‌ها، فشارهای بیرونی یا مطالبات اجتماعی، حاصل جابه‌جایی وزن و هژمونی میان منطق‌های رقیب در درون ساختار حکمرانی است.

بررسی یافته‌ها نشان می‌دهد که سه منطق اصلی توسعه‌محور، امنیتی‌سازی منابع و پایداری محیط‌زیستی به‌صورت هم‌زمان در ساختار سیاست‌گذاری آب حضور دارد، اما نسبت قدرت و نفوذ آن‌ها در دوره‌های مختلف یکسان نیست. چرخش درون‌دولتی زمانی رخ می‌دهد که این توازن به‌صورت تدریجی یا ناگهانی به نفع منطق‌های توسعه‌گرا، عرضه‌محور و کوتاه‌مدت بازتنظیم شود و درمقابل، گفتمان‌های مبتنی بر حفاظت محیط‌زیستی، مشارکت اجتماعی و مدیریت پایدار منابع آب در موقعیتی حاشیه‌ای قرار گیرد.

نمونهٔ بارز این فرایند را می‌توان در اوایل دههٔ ۱۴۰۰ مشاهده کرد؛ دوره‌ای که ابتدا گفتمان احیای محیط‌زیستی و مشارکت با نوعی هژمونی نسبی ظهور می‌یابد؛ اما در ادامه، تحت‌تأثیر تغییر در توازن نیروهای نهادی و سیاسی به سمت گفتمان توسعهٔ زودبازده و تمرکزگرا حرکت می‌کند. این جابه‌جایی از یک‌سو استمرار شکاف میان سیاست‌های اعلامی و الگوهای اجرایی را نشان می‌دهد و ازسوی دیگر، بیانگر شکنندگی نهادی گفتمان‌های محیط‌زیستی دربرابر منطق‌های توسعه‌محور است. از این منظر، نوآوری مفهوم چرخش درون‌دولتی در آن است که تغییرات سیاستی را نه صرفاً در قالب شکاف میان سیاست و اجرا و نه صرفاً در قالب وضعیت بحران هژمونی توضیح می‌دهد، بلکه بر پویایی‌های درونی ساختار دولت و بازآرایی مستمر منطق‌های حکمرانی تأکید می‌کند. درحالی‌که الگوی شکاف گفتمان و اجرا بر ناهماهنگی میان سطح سیاست و عمل دلالت دارد و بحران هژمونی بر فقدان گفتمان مسلط پایدار متمرکز است، چرخش درون‌دولتی سازوکاری را آشکار می‌سازد که ازطریق آن، حتی در شرایط شکل‌گیری نسبی گفتمانی مسلط، امکان جابه‌جایی سریع اولویت‌های سیاستی و بازگشت به الگوهای پیشین وجود دارد؛ بدین ترتیب، این مفهوم نه‌تنها الگوی تحولات دههٔ ۱۴۰۰ را توضیح می‌دهد، می‌تواند به‌عنوان چارچوبی تحلیلی برای فهم تغییرات آتی در سیاست‌گذاری آب و سایر حوزه‌های حکمرانی در ایران نیز به کار گرفته شود.

بر این اساس، یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که بحران آب در ایران بیش از آنکه صرفاً ناشی از محدودیت‌های طبیعی یا کمبود منابع باشد، در پویایی‌های درونی حکمرانی، شکاف نظام‌مند میان گفتار و کردار، ناپایداری هژمونیک و ناتوانی ساختارهای نهادی در تثبیت و بازتولید پایدار گفتمان‌های محیط‌زیستی ریشه دارد. در این چارچوب، سه الگوی فراتکرارشوندهٔ شناسایی‌شده نه‌تنها امکان بازخوانی تاریخی تحولات سیاست‌گذاری آب را فراهم می‌کند، چارچوبی تبیینی برای فهم تغییرات آینده در حکمرانی آب ایران نیز ارائه می‌دهد.

ملاحظات روش‌شناختی و محدودیت‌های پژوهش

اگرچه متاتنوگرافی به‌عنوان رویکردی تفسیری در فراترکیب کیفی، ظرفیت مناسبی برای تلفیق مطالعات مبتنی بر سنت‌های نظری و روش‌شناختی متفاوت فراهم می‌کند (Noblit & Hare, 1988)، این قابلیت با برخی محدودیت‌های روش‌شناختی نیز همراه است که باید در تفسیر یافته‌ها توجه شود.

نخست، اگرچه در این پژوهش با دستیابی به کفایت مفهومی، ۱۲ مطالعه برای فراترکیب نهایی مناسب تشخیص داده شد، این تعداد ناشی از محدودیت در طراحی پژوهش یا محدودسازی دامنهٔ جست‌وجو نبود؛ بلکه بازتابی از وضعیت ادبیات موجود در حوزهٔ تحولات گفتمانی حکمرانی و

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

سیاست‌گذاری آب در ایران است. باوجود جست‌وجوی نظام‌مند در پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی و اعمال معیارهای ورود و خروج، تنها تعداد محدودی از مطالعات، واجد شرایط لازم برای ورود به فراترکیب بود. اگرچه در این پژوهش کفایت مفهومی در میان مطالعات منتخب حاصل شد، باتوجه‌به پویایی ادبیات حکمرانی آب و استمرار انتشار پژوهش‌های جدید، چارچوب مفهومی ارائه‌شده نهایی و بسته تلقی نمی‌شود؛ ازاین‌رو، امکان ظهور مضامین، مفاهیم و الگوهای تفسیری تازه درنتیجهٔ ورود مطالعات جدید همواره وجود دارد و یافته‌های این پژوهش می‌تواند در فراترکیب‌های آتی تکمیل یا بازنگری شود؛ بر این اساس، یافته‌های پژوهش حاضر بیانگر وضعیت دانش تولیدشده در این حوزه تا زمان انجام مطالعه است. بدیهی است که انتشار پژوهش‌های جدید، به‌ویژه مطالعاتی که به تحلیل گفتمان سیاست‌گذاری، کنشگران، سازوکارهای نهادی و ابعاد سیاسی حکمرانی آب می‌پردازد، می‌تواند به شناسایی مضامین فرعی، غنی‌ترشدن الگوهای تفسیری و بازنگری در چارچوب مفهومی ارائه‌شده بینجامد؛ بنابراین، انجام فراترکیب‌های به‌روزشده در آینده می‌تواند به تکمیل و توسعهٔ یافته‌های این پژوهش کمک کند.

دوم، یکی از ملاحظات روش‌شناختی این پژوهش، ناهمگونی روش‌شناختی مطالعات اولیه بود. مطالعات منتخب از رهیافت‌هایی چون تحلیل گفتمان لاکلاو و موفه، تحلیل انتقادی گفتمان، تحلیل محتوای کیفی، مرور نظام‌مند و مطالعات توصیفی ـ تحلیلی بهره گرفته است. اگرچه در این پژوهش با اتکا بر اصل همگرایی مفهومی و فرایند ترجمهٔ متقابل مفاهیم، امکان سنتز تفسیری یافته‌ها فراهم شد، تفاوت در مبانی معرفت‌شناختی و شیوه‌های استنتاج می‌تواند بر نحوهٔ بازتولید و تفسیر مفاهیم اثرگذار باشد؛ ازاین‌رو، پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آینده با تمرکز بر مطالعات هم‌رویکرد، به‌ویژه تحلیل‌های مبتنی بر سنت لاکلاو و موفه (2014) به بررسی دقیق‌تر تحولات گفتمانی حکمرانی آب در ایران بپردازد.

درنهایت، پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آینده با تمرکز بر مجموعه‌ای همگون‌تر از مطالعات، برای مثال محدودکردن دامنهٔ تحلیل به مطالعات مبتنی بر نظریهٔ گفتمان لاکلاو و موفه (2014)، به بررسی دقیق‌تر تحولات درون‌رویکردی گفتمان‌های حکمرانی آب بپردازد. همچنین انجام مطالعات تطبیقی میان ایران و سایر کشورهایی که تجربهٔ اصلاحات نهادی در حکمرانی آب را پشت سر گذاشته‌اند، می‌تواند به غنای بیشتر چارچوب‌های تبیینی در این حوزه کمک کند.

نتیجه

تحولات حکمرانی آب در ایران را نمی‌توان صرفاً پیامد محدودیت‌های هیدرولوژیک، تغییر دولت‌ها یا برنامه‌های توسعه تلقی کرد، بلکه این تحولات بازتابی از دگرگونی در صورت‌بندی‌های گفتمانی، بازآرایی اولویت‌های سیاستی و تغییر در نحوهٔ تعریف مناسبات میان دولت، جامعه و محیط‌زیست است. سنتز تفسیری پژوهش حاضر نشان می‌دهد که حکمرانی آب در ایران طی پنج دههٔ گذشته نه در قالب مسیری خطی و انباشتی، در بستری از رقابت میان عقلانیت‌های توسعه‌ای، عدالت‌محور، امنیتی، بازارگرا و محیط‌زیستی تحول یافته است؛ وضعیتی که به شکل‌گیری الگوهای ناپایدار تصمیم‌گیری و استمرار فاصلهٔ میان جهت‌گیری‌های سیاستی و سازوکارهای اجرایی منجر شده است.

سنتز تفسیری پژوهش حاضر بر پایهٔ مقایسهٔ مستمر مضامین استخراج‌شده از مطالعات اولیه و فرایند ترجمهٔ متقابل مفاهیم، سه الگوی فراتکرارشونده را شناسایی و صورت‌بندی مفهومی کرده است: شکاف گفتمان و اجرا، بحران هژمونی و چرخش درون‌دولتی. این الگوها نه پدیده‌هایی منفک از یکدیگر، بلکه سطوح مختلفی از پویایی‌های حکمرانی آب را نمایندگی می‌کند و در تعامل با یکدیگر، روندهای تحول سیاست‌گذاری آب در ایران را توضیح می‌دهد.

یکی از مهم‌ترین دلالت‌های نظری پژوهش حاضر، صورت‌بندی مفهوم شکاف گفتمان و اجرا به‌عنوان ویژگی ساختاری حکمرانی آب در ایران است. این مفهوم بیانگر آن است که تحول در زبان سیاستی، ورود مفاهیم نوین و پذیرش اصولی همچون مشارکت، مدیریت یکپارچهٔ منابع آب، حقابه و

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

پایداری محیط‌زیستی الزاماً به تحول در سازوکارهای تصمیم‌گیری و الگوهای اجرایی منجر نشده است. در بسیاری از مقاطع زمانی، به‌ویژه از دهۀ ۱۳۸۰ به بعد، گفتمان‌های نوظهور محیط‌زیستی و مشارکت‌محور در سطح اسناد و برنامه‌های توسعه تثبیت شده است؛ اما در سطح اجرا، منطق‌های تمرکزگرا، بخشی و پروژه‌محور همچنان استمرار یافته است. از این منظر، شکاف میان گفتار سیاستی و کردار اجرایی را می‌توان یکی از ویژگی‌های پایدار حکمرانی آب در ایران دانست.

دومین دستاورد مفهومی پژوهش حاضر، صورت‌بندی وضعیت بحران هژمونی در حکمرانی آب ایران است. این مفهوم ناظر بر شرایطی است که در آن گفتمان‌های عدالت‌محور، توسعه‌گرا، امنیتی، بازارمحور و مشارکتی به‌صورت هم‌زمان در میدان حکمرانی آب حضور دارد، بدون آنکه هیچ‌یک بتواند به نظم معنایی مسلط، پایدار و مورداجماع تبدیل شود. از این منظر، بحران هژمونی بیانگر کاهش ظرفیت مفصل‌بندی چارچوب معنایی منسجم و بازتابی از تنش میان مطالبات اجتماعی، الزامات توسعه‌ای، ملاحظات امنیتی و دغدغه‌های محیط‌زیستی است. این وضعیت به تولید سیاست‌های ناپایدار، تصمیم‌گیری‌های متعارض و دشواری در تثبیت راهبردهای بلندمدت منجر شده است.

مهم‌ترین مشارکت مفهومی پژوهش حاضر، صورت‌بندی مفهوم چرخش درون‌دولتی است که می‌تواند به‌عنوان نوآوری نظری این مطالعه تلقی شود. این مفهوم بر آن دلالت دارد که بخشی از تحولات سیاست‌گذاری آب در ایران را باید نه صرفاً در تغییر دولت‌ها، در بازآرایی عقلانیت‌های مسلط در درون ساختار دولت جست‌وجو کرد. براساس این الگو حتی در درون یک دورۀ حکمرانی نیز گفتمان‌های مبتنی بر حفاظت محیط‌زیست، مشارکت اجتماعی و مدیریت پایدار منابع آب می‌توانند در فاصله‌ای کوتاه جای خود را به منطق‌های توسعه‌محور، عرضه‌گرا و کوتاه‌مدت بدهند. این الگو نشان می‌دهد که تغییرات سیاستی در ایران بیش از آنکه ناشی از گسست‌های ساختاری یا انتقال قدرت میان بازیگران مختلف باشد، بازتابی از جابه‌جایی وزن و هژمونی میان عقلانیت‌های رقیب حکمرانی در درون ساختار دولت است.

یافته‌های پژوهش حاضر همچنین با برخی مفاهیم مطرح در ادبیات جهانی حکمرانی آب همخوانی دارد. الگوهای سیاستی شناسایی‌شده را می‌توان در چارچوب مفهوم افسانه‌های آب تبیین کرد؛ مفهومی که به غلبۀ روایت‌های ساده‌سازی‌شده و توسعه‌محور در سیاست‌گذاری منابع آب اشاره دارد. در این چارچوب، گفتمان خودکفایی کشاورزی در دهۀ ۱۳٦۰، توسعۀ سازه‌ای در دهۀ ۱۳۷۰، انتقال بین‌حوضه‌ای آب در دهۀ ۱۳۸۰ و برخی رویکردهای بازارمحور در دهۀ ۱۳۹۰ را می‌توان مصادیقی از بازتولید این روایت‌های مسلط دانست؛ افزون بر این، سنتز تفسیری پژوهش حاضر نشان می‌دهد که حکمرانی آب در ایران با چالش‌هایی همچون شکنندگی فرایندهای نهادینه‌سازی گفتمان‌های محیط‌زیستی، محدودبودن مشارکت ذی‌نفعان، ناهماهنگی میان سطوح مختلف تصمیم‌گیری و ضعف در تثبیت پایدار گفتمان‌های مبتنی بر پایداری مواجه است.

بر این اساس، پژوهش حاضر استدلال می‌کند که بحران آب در ایران بیش از آنکه صرفاً ناشی از کمبود منابع طبیعی باشد، ریشه در پویایی‌های درونی حکمرانی، استمرار شکاف میان گفتار و کردار، بی‌ثباتی ترتیبات هژمونیک و ناتوانی ساختارهای نهادی در تثبیت و بازتولید پایدار گفتمان‌های محیط‌زیستی دارد. در این معنا، سه الگوی فراتکرارشوندۀ شناسایی‌شده در این مطالعه نه‌تنها امکان بازخوانی تاریخی تحولات سیاست‌گذاری آب را فراهم می‌کند، چارچوبی تحلیلی برای فهم تغییرات آینده در حکمرانی آب ایران نیز ارائه می‌دهد.

از منظر سیاستی، نتایج این پژوهش بر ضرورت بازاندیشی در ترتیبات نهادی حکمرانی آب در ایران تأکید دارد؛ در این راستا، تقویت تفکیک کارکردی میان نهادهای سیاست‌گذار، مجری و ناظر، توسعۀ سازوکارهای مشارکت ذی‌نفعان محلی و نهادهای مدنی، ارتقای هماهنگی میان سطوح مختلف تصمیم‌گیری و نهادینه‌سازی ارزیابی‌های اجتماعی و محیط‌زیستی پیش از اجرای پروژه‌های بزرگ آبی می‌تواند به

https://doi.org/10.22108/jas.2026.148865.2784

کاهش شکاف میان گفتمان و اجرا و افزایش ظرفیت‌های نهادی برای تثبیت و بازتولید گفتمان‌های مبتنی بر پایداری کمک کند. همچنین، بازتعریف مفهوم عدالت آبی فراتر از منطق بازتوزیع فیزیکی منابع و توجه هم‌زمان به ابعاد بین‌نسلی، فضایی و اکولوژیک می‌تواند زمینهٔ شکل‌گیری صورت‌بندی‌های پایدارتر را در حکمرانی آب فراهم سازد؛ افزون بر این، پژوهش‌های آینده می‌توانند با بهره‌گیری از مطالعات تطبیقی، مطالعات حوضه‌ای و روش‌های کیفی عمیق‌تر، نظیر مصاحبه با سیاست‌گذاران و تحلیل فرایندهای تصمیم‌گیری، سازوکارهای سیاسی و نهادی مؤثر بر شکل‌گیری و تداوم چرخش‌های درون‌دولتی را بررسی کند.

حامی مالی:

پژوهش حاضر بدون حمایت مالی انجام شده است.

مشارکت نویسندگان:

نویسنده اول: جست‌وجو، شناسایی و گردآوری مطالعات مرتبط، استخراج و سازماندهی داده‌ها، کدگذاری و تحلیل یافته‌های مطالعات منتخب، مشارکت در سنتز تفسیری و تدوین پیش‌نویس اولیه مقاله.

نویسنده دوم: مفهوم‌پردازی و طراحی پژوهش، هدایت و نظارت علمی بر مراحل اجرای فراترکیب، بررسی و اعتبارسنجی فرایند تحلیل و سنتز یافته‌ها، بازبینی انتقادی، اصلاح و نهایی‌سازی مقاله.

نویسنده سوم: مشارکت در طراحی و تدوین چارچوب مفهومی پژوهش، نظارت علمی بر فرایند پژوهش، مشارکت در تفسیر یافته‌ها و بازبینی علمی و محتوایی مقاله.

نویسنده چهارم: مشارکت در تحلیل و تفسیر یافته‌ها، بازبینی انتقادی محتوای علمی مقاله و مشارکت در اصلاح نسخه نهایی.

تعارض منافع:

بنابر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

پیروی از اصول اخلاق پژوهش:

نویسندگان اصول اخلاقی را در انجام و انتشار این پژوهش علمی رعایت نموده اند و این موضوع مورد تایید همه آنها است.

بیانیه دسترسی به داده ها:

داده های پژوهش حاضر در صورت درخواست از نویسندگان قابل دسترسی است.

خوداظهاری استفاده از هوش مصنوعی

در تهیه این مقاله، از هوش مصنوعی ChatGPT، توسعه‌یافته توسط شرکت OpenAI (نسخه GPT-6)، جهت بهبود نگارش و بازنویسی بخش‌هایی از متن و یکدست‌سازی اصطلاحات علمی استفاده گردید. نویسندگان محتوای تولید شده را بازبینی و مسئولیت کامل محتوای نهایی مقاله را برعهده دارند.

منابع فارسی

اشتریان، ک. (۱۴۰۴). گسست حکمرانی آب در ایران: گفتمان، مشارکت، قانون، طرح و برنامه، اجرا و دیپلماسی. *مطالعات راهبردی سیاستگذاری عمومی*، *۱۵*(۵۴)، ۱۰-۳۳.
https://doi.org/10.22034/sspp.2024.2032889.3665

بنیاد، ل.، و زارع شاه آبادی، ا. (الف۱۴۰۲). واکاوی اسناد بالادستی آب در برنامه‌های سوم و چهارم توسعه با رویکردی میان‌رشته‌ای (بازه زمانی: ۱۳۷۹-۱۳۸۸). *آب و توسعه پایدار*، *۱۰*(۱)، ۱۱-۲۶.
https://doi.org/10.22067/jwsd.v10i1.2304-1229

بنیاد، ل.، و زارع شاه‌آبادی، ا. (ب۱۴۰۲). تحلیل گفتمان برنامه‌های اول و دوم توسعه جمهوری اسلامی ایران در بخش آب. *سیاست‌های کلان و راهبردی*، *۱۱*(۴۲)، ۴۳۲- ۴۱۰. https://doi.org/10.30507/jmsp.2022.356491.2473

خانیکی، ه.، زردار، ز.، و موسوی، س. ث. (۱۴۰۰). صورت‌بندی‌های گفتمانی مسئلهٔ آب ایران در روزنامه‌های سراسری دههٔ ۹۰. *مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی*، *۱۴*(۱)، ۸۹-۱۲۱.

https://doi.org/10.22035/isih.2022.4414.4412

خانیکی، ه.، و موسوی، س. ث. (۱۴۰۱). روابط قدرت دخیل در صورت‌بندی گفتمانی مسئلهٔ آب ایران در روزنامه‌های شرق و ایران. *مطالعات فرهنگ - ارتباطات، ۲۳*(۶۰)، ۳۵-۶۲. https://doi.org/10.22083/jccs.2021.140444

خبرآنلاین. (۲۸ اردیبهشت، ۱۴۰۲). *احیای تالاب گاوخونی در دستور کار دولت است* (کد مطلب: ۱۷۶۷۴۹۱). خبرآنلاین: خبرگزاری تحلیلی ایران. https://www.khabaronline.ir/news/1767491/

خبرگزاری پرسون. (۱۴ اردیبهشت، ۱۴۰۲). *۹ مصوبه جدید برای تسریع در روند احیای دریاچه ارومیه* (کد مطلب: ۴۸۳۸۵۲). https://purson.ir/fa/content/483852 /

خبرگزاری تسنیم. (۱۰ مرداد، ۱۴۰۲). *امام جمعه سمنان خطاب به رئیس سازمان محیط زیست: انتقال «آب خزر» به سمنان را شفاف‌سازی کنید.* https://www.tasnimnews.ir/fa/news/1402/05/10/2934513/-

دنیای اقتصاد. (۲۱ مرداد، ۱۴۰۲). *پیشنهاد وزیر صمت برای انتقال آب از دریای عمان به سمنان* (شماره خبر: ۳۹۹۲۳۸۶). https://donya-e-eqtesad.com/%D8%A8%D8%AE%D8%B4-

زارع‌شهابادی، ا.، و بنیاد، ل. (۱۴۰۱). تحلیل گفتمان مسلط مدیریت منابع آب در اسناد بالادستی کشور ۱۳۵۷–۱۳۶۷). *تحقیقات منابع آب ایران، ۱۸*(۱)، ۵۴–۶۷. https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.17352347.1401.18.1.4.2

طالبی صومعه‌سرایی، م.، ملکی، ا.، و عسکریان چایجان، م. (۱۴۰۳). ارزیابی و آسیب‌شناسی گفتمان‌های مسلط بر حکمرانی آب کشور در پنج دهه اخیر (از منظر سیاست‌گذاری و قانون‌گذاری). *جامعه و محیط‌زیست، ۱*(۲)، ۱۹-۴۸. https://doi.org/10.22080/jsn.2024.5018

فائقی، س.، و نوابخش، م. (۱۳۹۵). بافت معنایی پیامدهای فرهنگی خشکسالی و خشکسالی زاینده‌رود (با تأکید بر هویت فرهنگی شهروندان اصفهانی). *مطالعات توسعه اجتماعی ایران، ۸*(۴)، ۳۵-۵۹. https://sanad.iau.ir/fa/Article/821548

ملکی، ا.، صالحی، ص.، کریمی، ل.، و شبیری، س. م. (۱۴۰۱). تحلیل گفتمان قانون توزیع عادلانه آب در ایران. *آب و توسعه پایدار، ۹*(۱)، ۶۱-۷۴. https://doi.org/10.22067/jwsd.v9i1.2110.1088

هاشمی، س. م. (۱۳۹۵). آب برای صلح منطقه‌ای: گفتمان نوین در مقوله دیپلماسی آب. *دومین دوره کنگره ملی آبیاری و زهکشی ایران*. https://sid.ir/paper/875995/fa

Refrences

Ashtarian, K. (2025). Disruption in water governance in Iran: Discourse, participation, law, planning and program, implementation, and diplomacy. *Strategic Studies of public policy, 15*(54), 10-33. https://doi.org/10.22034/sspp.2024.2032889.3665 [In Persian].

Akhmouch, A., & Correia, F. N. (2016). The 12 OECD principles on water governance: When science meets policy. *Utilities Policy, 43*, 14–20. https://doi.org/10.1016/j.jup.2016.06.004

Atkins, S., Lewin, S., Smith, H., Engel, M., Fretheim, A., & Volmink, J. (2008). Conducting a meta-ethnography of qualitative literature: Lessons learnt. *BMC Medical Research Methodology*, 8(21). https://doi.org/10.1186/1471-2288-8-21

Bonyad, L., & Zare Shahabadi, A. (2023a). Analyzing the upstream water documents in the third and fourth development plans with an interdisciplinary approach (Time frame: 2000-2009). *Journal of Water and Sustainable Development, 10*(1), 11-26. [In Persian]. https://doi.org/10.22067/jwsd.v10i1.2304-1229

Bonyad, L., & Zare Shahabadi, A. (2023b). Discourse analysis of the first and second development plans of the Islamic Republic of Iran in the water sector. *Quarterly Journal of The Macro and Strategic Policies, 11*(42), 410-432. [In Persian]. https://doi.org/10.30507/jmsp.2022.356491.2473

Dryzek, J. S. (2022). *The Politics of the Earth: Environmental Discourses* (4th ed.). Oxford University Press.

Donya-e-Eqtesad. (2023, August 12). *Minister of Industry, Mining and Trade Proposes Transferring Water from the Sea of Oman to Semnan* (Work No: 3992386). [In Persian]. https://donya-e-eqtesad.com/%D8%A8%D8%AE%D8%B4-

Faeghi, S., & Navabakhsh, M. (2016). Semantic context of cultural consequences of drought and zayandehrud drought (with an emphasis on the cultural identity of Isfahan citizens). *Journal of Iranian Social Development Studies, 8*(4), 35-59. [In Persian]. https://sanad.iau.ir/en/Article/821548

Fischhendler, I. (2015). The securitization of water discourse: Theoretical foundations, research gaps and objectives of the special issue. *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics, 15*(3), 245–255. https://doi.org/10.1007/s10784-015-9277-6

Hajer, M. A. (1995). *The Politics of Environmental*

(2020). Divergent agricultural water governance scenarios: The case of Zayanderud basin, Iran. *Agricultural Water Management, 229*, 105921. https://doi.org/10.1016/j.agwat.2019.105921

Noblit, G. W., & Hare, R. D. (1988). *Meta-Ethnography: Synthesizing Qualitative Studies*. Sage Publications.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2011*). Water Governance in OECD Countries: A Multi-level Approach*. OECD Studies on Water. https://doi.org/10.1787/9789264119284-en

Pahl-Wostl, C. (2019). Governance of the water-energy-food security nexus: A multi-level coordination challenge. *Environmental Science & Policy, 92*, 356–367. https://doi.org/10.1016/j.envsci.2017.07.017

Pahl-Wostl, C. (2015). *Water Governance in the Face of Global Change: From Understanding to Transformation*. Springer International Publishing.

Pahl-Wostl, C., Holtz, G., Kastens, B., & Knieper, C. (2010). Analyzing complex water governance regimes: The management and transition framework. *Environmental Science & Policy, 13*(7), 571–581. https://doi.org/10.1016/j.envsci.2010.08.006

Rogers, P., & Hall, A. W. (2003). *Effective Water Governance* (TEC Background Paper No. 7). Global Water Partnership. https://www.gwp.org/globalassets/global/toolbox/publications/background-papers/07-effective-water-governance-2003-english.pdf

Porson News. (2023, May 4). *Nine New Resolutions to Accelerate the Restoration of Lake Urmia* (Work No: 483852). [In Persian]. https://purson.ir/fa/content/483852/

Talebi Somehsaraie, M., Maleki, A., & Askarianchayjan, M. (2024). Evaluation and pathology of the dominant discourses on the country's water governance in the last five decades (From the perspective of policymaking and legislation). *Journal of Society and the Environment, 1*(2), 19-48. [In Persian]. https://doi.org/10.22080/jsn.2024.5018

Tasnim News Agency. (2023, August 1). *Semnan Friday Prayer Leader Calls for Greater Transparency in the Caspian Sea Water Transfer Project*. [In Persian]. https://www.tasnimnews.ir/fa/news/1402/05/10/2934513/-

Torfing, J. (1999). *New Theories of Discourse: Laclau, Mouffe and Žižek*. Blackwell Publishers.

Zareshahabadi, A., & Bonyad, L. (2022). Analysis of the dominant discourse on water resources management in macro-level documents (1979–1989) of Iran. *Iran-Water Resources Research, 18*(1), 54–67. [In Persian] https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.17352347.1401.18.1.4.2

Discourse: Ecological Modernization and the Policy Process. Oxford University Press.

Hashemi, S. M. (2016). Water for regional peace: A new discourse in water diplomacy. *In Proceedings of the Second National Congress on Irrigation and Drainage of Iran*. https://sid.ir/paper/875995/fa [In Persian].

Howarth, D. (2000). *Discourse*. Open University Press.

Khaniki, H., Zardar, Z., & Mousavi, S. (2021). Discursive formations of Iran's water problem in mainstream newspapers of the 90s. *Interdisciplinary Studies in the Humanities, 14*(1), 89-121. [In Persian]. https://doi.org/10.22035/isih.2022.4414.4412

Khaniki, H., & Mousavi, S. S. (2022). Power relations participating in the discourse formation of Iran's water problem in "Shargh" and "Iran" newspapers. *Journal of Culture-Communication Studies, 23*(60), 35-62. [In Persian]. https://doi.org/10.22083/jccs.2021.140444

Khabar Online. (2023, May 10). *Revival of Gavkhouni Wetland Is on the Government's Agenda* (Work No:1767491). [In Persian]. https://www.khabaronline.ir/news/1767491

Laclau, E., & Mouffe, C. (2014). *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics* (2nd ed.). Verso.

Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic Inquiry*. Sage Publications.

Madani, K. (2014). Water management in Iran: What is causing the looming crisis? *Journal of Environmental Studies and Sciences, 4*(4), 315–328. https://doi.org/10.1007/s13412-014-0182-z

Madani, D., & Arezoumandi, H. (2018). The Reflection of Water Resource Management Policies in the News: A Critical Discourse Analysis. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, (1). https://journals.uran.ua/visnyknakkkim/article/view/178797

Malki, A., Salehi, S., Karimi, L., & Shobeiri, S. M. (2022). Discourse analysis of "Equitable Water Distribution" law in Iran. *Journal of Water and Sustainable Development, 9*(1), 61-74. https://doi.org/10.22067/jwsd.v9i1.2110.1088 [In Persian].

Molle, F. (2008). Nirvana concepts, narratives and policy models: Insights from the water sector. *Water Alternatives, 1*(1), 131–156. https://www.water-alternatives.org/index.php/alldoc/articles/vol1/v1issue1/20-a-1-1-8

Nazemi, A., & Wheater, H. S. (2015). On inclusion of water resource management in Earth system models – Part 2: Representation of water supply and allocation and opportunities for improved modeling. *Hydrology and Earth System Sciences, 19*(1), 63–90. https://doi.org/10.5194/hess-19-63-2015

Nazemi, N., Foley, R. W., Louis, G., & Keeler, L. W.